ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON (red.) HEMLÖSA BARN VARDAGSLIV I MALMÖ

Utifrån ett barnrättsperspektiv

HEMLÖSA BARN S VARDAGSLIV I MALMÖ

FoU rapport 2019:4

© Malmö stad 2019

ISBN 978-91-7877-046-5 (tryck)

ISBN 978-91-7877-047-2 (pdf)

ISSN 1650-2337

DOI 10.24834/isbn.9789178770472

Tryck: Holmbergs, Malmö 2019

ANNELIE BJÖRKHAGEN
TURESSON (red.)
**HEMLÖSA BARN
VARDAGSLIV I MALMÖ**

Utifrån ett barnrättsperspektiv

Malmö universitet och Malmö stad
2019

Publikationen finns även elektroniskt på:
muep.mau.se

INNEHÅLL

FÖRORD....	11
MEDVERKANDE I PROJEKTET	13
KAPITEL 1 INLEDNING	15
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON</i>	
Syfte	16
Definition av hemlöshet	17
Disposition av rapporten	17
KAPITEL 2 RÄTTEN TILL BOSTAD	18
<i>ANNIKA STAAF</i>	
Internationell rätt	21
Nationell rätt.....	24
Grundlag.....	24
Lag och förordning.....	25
Allmänna rättsliga bestämmelser om socialnämndens ansvar för människor i hemlöshet	27
Rättsliga bestämmelser om kommuners ansvar för barn, särskilt barn i hemlöshet.....	29
Något om EU/EES-medborgare samt "papperslösa" och deras rätt till bistånd	32
Rätten till ekonomiskt bistånd för EU/EES-medborgare.....	34
Papperslösa och rätten till bistånd.....	35
KAPITEL 3 BOSTADSFRÅGAN DÅ OCH NU	38
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON</i>	
Introduktion.....	38
Bostadsfrågan med Malmö i fokus.....	40

KAPITEL 4 HUR MALMÖ ARBETAR FÖR ATT MOTVERKA HEMLÖSHET	42
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON, GUNILLA PERSSON & SOFIA FORSBERG</i>	
Malmö – introduktion	42
Malmö stads organisation inom hemlöshetsområdet.....	43
Det vråkningsförebyggande arbetet.....	44
Frivilligorganisationernas stöd till hemlösa barnfamiljer	44
KAPITEL 5 BARN SOM HEMLÖSA	46
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON</i>	
Introduktion.....	46
Situationen i Malmö.....	49
Hemlöshetens konsekvenser för barn	51
Barn som är trångbodda	53
KAPITEL 6 BARN PÅ FLYKT	55
<i>MARIA HJORTSJÖ</i>	
Introduktion.....	55
Konsekvenser av att behöva fly	56
Familjen i ett transnationellt perspektiv	57
Migrerade barnfamiljers boendesituation	58
KAPITEL 7 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	60
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON, MARIA HJORTSJÖ & ANNIKA STAAF</i>	
Barn utifrån olika perspektiv.....	60
Begreppet barn	60
Barndomsforskning och agens.....	62
Barnets bästa – en rättighet, en princip och ett tillvägagångssätt	62
Barnperspektiv	63
Barnets perspektiv	64
Barnets rättigheter och ett barnrättsperspektiv.....	64
Barnkonsekvensanalys	65
Språkanvändningen i utredningar	65
FN:s konvention i praktisk verksamhet – en forskningsöversikt	66
KAPITEL 8 METOD	68
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON & MARIA HJORTSJÖ</i>	
Val av ansats, perspektiv och metod	68
Delstudie 1 – foto- och intervjustudie	69
Val av datainsamlingsmetod.....	69
Urval och tillvägagångssätt	70

Rekrytering av deltagande familjer	71
Bortfall	74
Fältanteckningar	74
Bearbetning och analys av intervjudata	74
Användning av tolk	74
Beskrivning av familjernas boenden	75
Delstudie 2 – aktstudie	78
Syftet med aktstudien.....	78
Urval och tillvägagångssätt	78
Bearbetning och analys av data	79
Etiska överväganden.....	80
Referensgrupp och fokusgrupp	81
KAPITEL 9 FÖRÄLDRARNAS RÖSTER	82
<i>MARIA HJORTSJÖ</i>	
Inledning	82
Familjernas boende efter ankomsten till Sverige.....	82
Föräldrars uppfattning om boendeprocessen.....	84
Föräldrars upplevelse av familjens nuvarande boende	87
Trångboddhet och dess innebörd	88
Skadedjur – vägglöss och kackerlackor	91
Närhet	91
Nuvarande boende i relation till tidigare boende i hemlandet	91
Om barnens situation i det tillfälliga boendet.....	92
Föräldrars tankar om framtida boende	93
Föräldrar om att bo i Sverige.....	94
Familjernas mående utifrån de vuxnas perspektiv	96
Hemlösa familjers ekonomi och barnens fritid	97
När alla bitar faller på plats	98
KAPITEL 10 BARNENS RÖSTER	100
<i>MARIA HJORTSJÖ</i>	
Beskrivning av en vanlig (skol)dag.....	100
Morgonbestyr.....	100
Barnen och skolan	100
Barns fritid.....	102
Barnens umgänge med kamrater	102
Att ta sig runt Malmö med omnejd	102
Fysiska aktiviteter	103

Tv, dator och Ipad.....	103
Kreativitet, lek, böcker och bibliotek	106
Kvällstid och sömn	105
Barnen och boendet	105
Orsak till nuvarande boende	105
Upplevelse av nuvarande boende	106
Hur barnen mår	107
Att som barn leva med begränsad ekonomi	108
Drömmar om framtiden	109
Sammanfattande fynd utifrån foto- och samtalsstudien	109
Hur kan vi förstå hemlösa barnfamiljers vardag?	112
KAPITEL 11 TRE FAMILJER	117
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON</i>	
Familj A	117
Bakgrund.....	117
Familjens ekonomiska situation	118
Boende.....	121
Skola och fritid	123
Mat och måltider	127
Tandhälsa	129
Sömn och mående	131
Tankar och drömmar om framtiden.....	133
Familj B.....	134
Bakgrund.....	134
Familjens ekonomiska situation	135
Boende.....	135
Skola och fritid	136
Mat och måltider	137
Tandhälsa	138
Sömn, mående och tankar om framtiden.....	139
Familj C	141
Bakgrund.....	141
Familjens ekonomiska situation	141
Boende.....	141
Skola och fritid	142
Mat och måltider	145
Tandhälsa	146
Sömn, mående och tankar om framtiden.....	147

Avslutande diskussion	148
Sammanfattande synpunkter på mat och måltider	149
KAPITEL 12 AKTSTUDIE HEMLÖSA BARN I MALMÖ	152
<i>ANNIKA STAAF</i>	
Sammanfattning av de fem olika socialtjänstområdena.....	152
Avdelning socialtjänst A.....	153
Avdelning socialtjänst B	156
Avdelning socialtjänst C	160
Avdelning socialtjänst D.....	163
Avdelning socialtjänst E	167
Avslutande diskussion	177
Standardiserade fraser och återkommande språkliga uttryck	178
Att åberopa checklistor och riktlinjer till stöd för att bevilja insatser.....	179
Text utan sammanhang eller relevans för bedömning av barnperspektiv..	180
Kort sammanfattning om orsaker till hemlöshet i materialet.....	181
Slutsatser aktstudien	181
KAPITEL 13 SLUTDISKUSSION	183
<i>ANNELIE BJÖRKHAGEN TURESSON</i>	
Introduktion.....	183
Analys utifrån de fyra grundpelarna i barnkonventionen	185
Artikel 2 – Alla barn har samma rättigheter och lika värde.....	185
Artikel 3 – Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn	186
Artikel 6 – Alla barn har rätt till liv och utveckling	188
Artikel 12 – Alla barn har rätt att uttrycka sin mening.....	190
Avslutning.....	191
Referenser	193
Offentligt tryck.....	202
Domar	203
Internetkällor	204

FÖRORD

Var inte rädd att upprepa det självklara:
De rika behöver inte det de har
Och de fattiga har inte det de behöver.
Väj inte för att tänka den enklaste tanken till slut:
Ingen väljer sin födelseplats och den
som färdas över havet kunde vara du.
Det är morgon och du har överlevt. (Greider, 2019)

Först och främst ett stort tack till alla *barn* och *ungdomar* som så frikostigt har delat med sig av sitt vardagsliv genom sina fotografier och sina berättelser. Små fönster har öppnats som gör det möjligt att få en inblick i vad det innebär att leva utan ett hem. Tack till alla *föräldrar* som trots en många gånger svår livssituation ändå har tagit sig tid att berätta för oss om hur de tycker att hemlösheten påverkar deras barn och familj.

Detta forskningsprojekt har i stor utsträckning varit ett samverkansprojekt mellan Malmö stad och Malmö universitet. I **Malmö stad** har tjänstepersoner på både förvaltningarna arbetsmarknads- och socialförvaltningen (ASF) och hälsa-, vård- och omsorgsförvaltningen (HVOF) deltagit i projektet. Ett stort tack till er alla! *Sofia Forsberg*, *Gunilla Persson* och *Mona Sjöstrand Persson*, som alla är verksamma i den sociala praktiken (ASF), har med sitt deltagande skapat förutsättningar för projektet i de olika verksamheterna och möjliggjort ett inbördes kunskapsutbyte. *Gunilla* och *Sofia* har gjort intervjuer med hemlösa barnfamiljer och även bidragit till kapitel 4. *Mona* har deltagit i datainsamlingen av aktstudien, korrekturläst texter och har även bidragit med viktiga perspektiv utifrån sin långa erfarenhet av socialt arbete. *Jenny Ekblad* (HVOF) har ansvarat för avsnitten om mat och måltider. Jag är glad över att du har varit med! *Referensgruppen* och dess medlemmar vill jag ge ett stort tack för värdefulla kommentarer under resans gång. Jag vill även tacka medarbetare i Malmö stad, särskilt *Zied Methenni* och *Fredrik Pering*, som med stort engagemang hjälpt till med att rekrytera familjer och på annat sätt underlättat studiens genomförande.

På **Malmö universitet** har olika fakulteter som hälsa och samhälle (HS), kultur och samhälle (KS) och odontologiska fakulteten (OD) gett sina bidrag och perspektiv. Ett stort tack till *Maria Hjortsjö* och *Annika Staaf* från HS som tillsammans med mig har utfört majoriteten av arbetet i studien. Även om vi har huvudansvaret för vissa delar i rapporten så har vi också läst och kommenterat varandras kapitel. Maria och jag har, utöver intervjuer med hemlösa barnfamiljer, även deltagit i datainsamlingen av aktstudien och hjälpt till att skriva fram vissa texter till det kapitlet.

Susanne Brogårdh-Roth och *Karin Ridell* från OD, mina kära vänner från doktorandtiden, har konstruerat intervjufrågor om faktorer som berör tandhälsan, analyserat och kommenterat de tre familjernas berättelser om erfarenheter i kontakten med tandvården samt barnens kost- och munhygienvanor. Ett varmt tack till er båda. Jag vill också tacka *Christel Brost* från KS, en vän från ungdomstiden, som med sin stora kunskap inom sitt område har gett mig tips och idéer vad gäller formgivningen av bokomslaget.

Dessa olika perspektiv och kunskapsområden har varit av stort värde för projektet eftersom människor och deras liv är komplexa och bör också behandlas som sådana även om det ibland gör tillvaron svårare att hantera. Trots att vi kommit fram till ett resultat, ska detta inte betraktas som en absolut sanning utan jag önskar att det kan ge upphov till diskussioner om hur vi tillsammans kan förbättra tillvaron för barn och unga som lever i hemlöshet.

Malmö den 28 oktober 2019

Annelie Björkhagen Turesson, forskningsledare

MEDVERKANDE I PROJEKTET

Annelie Björkhagen Turesson är filosofie doktor i socialt arbete, socionom och familjeterapeut. Hon arbetar som universitetslektor i socialt arbete vid Malmö universitet och är även forsknings- och utvecklingskoordinator i Malmö stad. Annelies forskningsområde är barn och familjer som lever i utsatta livssituationer.

Annika Staaf är filosofie doktor i rättssociologi, docent i socialt arbete, inriktning rättsvetenskap och jur. kand. Hon arbetar som universitetslektor vid Malmö universitet, men är även knuten till Linnéuniversitetet och Alice Saloon Hochschule i Berlin.

Gunilla Persson är magister i socialpsykologi och familjebehandlare i Malmö stad. Hon har lång erfarenhet av att träffa familjer med skiftande social problematik och som ofta lever i ekonomisk utsatthet, otrygga områden och i vissa fall hemlösa.

Jenny Ekblad är legitimerad dietist och filosofie doktor i hushållsvetenskap, numera området kostvetenskap. Hon arbetar som forsknings- och utvecklingskoordinator i Malmö stad.

Karin Ridell är odontologie doktor och specialisttandläkare i pedodonti (barntandvård). Hon är verksam som lektor vid odontologiska fakulteten, Malmö universitet. Karins forskningsområde handlar om barn och ungdomar med särskilda behov i tandvården samt tandhälsan hos utsatta barn.

Maria Hjortsjö är filosofie doktor i socialt arbete och socionom. Hon är verksam som lektor vid institutionen för socialt arbete, Malmö universitet. Undervisnings- och forskningsområden handlar om barn och familj inom det sociala arbetets kontext.

Mona Sjöstrand Persson är socionom och har en mångårig och bred erfarenhet av socialt arbete. Hon arbetar för närvarande som introduktör i Malmö stad.

Sofia Forsberg är socialsekreterare och arbetar med boendefrågor i Malmö stad där hon även har ett uppdrag som barnrättsombud. Därutöver läser hon en masterutbildning i socialt arbete.

Susanne Brogårdh-Roth är odontologie doktor och specialisttandläkare i pedodonti (barntandvård). Hon är verksam som lektor vid odontologiska fakulteten, Malmö universitet. Susannes forskningsområde handlar om barn och ungdomar med särskilda behov i tandvården.

KAPITEL 1 INLEDNING

Annelie Björkhagen Turesson

Den här rapporten handlar om barn som lever i hemlöshet. Studien är initierad, finansierad och genomförd av arbetsmarknads- och socialförvaltningen i Malmö stad i samarbete med Malmö universitet. Enligt Barnombudsmannen (BO) (2016) ökar antalet hemlösa barn i Sverige, men det saknas en nationell och enhetlig statistik som gör att det går att få fram en exakt siffra (BO, 2016). Olika definitioner på hemlöshet är en av många faktorer som försvårar arbetet. I Malmö har man sedan 1996 regelbundet gjort kartläggningar inom hemlöshetsområdet och har då kunnat konstatera en kraftig ökning av antalet hemlösa på både kort och lång sikt. Det är framför allt de så kallade strukturellt hemlösa som har ökat i antal och är också den absolut största gruppen. Det innebär att hemlöshetsproblemet i hög utsträckning är ett bostadspolitiskt problem, det vill säga det byggs för lite bostäder i relation till befolkningsutvecklingen. De senaste tio åren har det i Malmö i genomsnitt byggts 1 500 bostäder per år i Malmö, samtidigt som befolkningen har ökat med drygt 5 000 personer per år (Malmö stad, 2018a). I dagens Sverige finns det en stark koppling mellan hemlöshet och fattigdom. Resurssvaga personer har svårt att hävda sig på en överhettad hyresmarknad (Boverket, 2010).

Enligt 2018 års kartläggning var 1 959 personer hemlösa i Malmö, varav 1 347 barn (Malmö stad, 2018b). En positiv utveckling i hela landet har dock varit att antalet vräkt barnfamiljer har minskat. Mellan åren 2012 och 2017 har antalet vräkt barnfamiljer minskat från cirka 600 barn till 400. Tyvärr har det därefter skett en ökning. Förra året fick 448 barnfamiljer lämna sitt hem (Kronofogden, 2019). Enligt BO (2018) ökar andelen barnfamiljer som vräks för skulder under 10 000 kr och omfattar mer än hälften av alla vräkningar där det finns barn med i bilden. Enligt UNICEF:s senaste rapport (2016), som handlar om barns ekonomiska situation i de 36 OECD-länderna, framkommer att Sverige i likhet med bland annat de övriga skandinaviska länderna har lägst inkomstgap, men samtidigt har Sverige fallit från femte

till sextonde plats vad gäller ekonomisk jämlikhet för barn. Om familjen lever på låg socioekonomisk nivå och är hemlös för att de inte kan konkurrera på bostadsmarknaden kan både föräldrar och barn hamna i socialt utanförskap, som kan förklaras som ett utvidgat fattigdomsbegrepp, där hänsyn tas till bristande resurser inom en rad livsområden som till exempel bristfällig hemmiljö, bristande möjligheter till delaktighet och inflytande, knappa konsumtionsmöjligheter, avbruten skolgång, bristande tillgång till utbildning, hälsovård, kultur och fritidsaktiviteter. Socialt utanförskap är en riskfaktor som kan påverka barns livsmöjligheter negativt både på kort och lång sikt (Unicef, 2019).

I både FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och i lagstiftningen finns det artiklar och paragrafer som är viktiga att nämna i sammanhanget. Enligt portalparagrafen i socialtjänstlagen (SoL) (SFS 2001:453) ska samhällets socialtjänst främja ekonomisk och social trygghet och jämlikhet i levnadsvillkor, och enligt artikel 3 i barnkonventionen och 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453) ska alla åtgärder som rör barn ta hänsyn till barnens bästa. Det medför att staten ansvarar för att tillförsäkra alla barn en social trygghet och möjlighet att växa upp i en miljö som tar hänsyn till barnets fysiska och psykiska utveckling. Utifrån detta konstateras att alla barn ska ha rätt till ett hem, för att just få en trygg barndom.

Få studier har undersökt vad det innebär att vara barn och sakna ett eget hem, särskilt i en svensk kontext. Den senaste vetenskapliga studien riktad mot barnens situation gjordes 2004 av Hans Swärd och Gunvor Andersson. Att få kunskap om hemlösa och deras levnadsförhållanden är i allmänhet svårt eftersom de ofta lever ett ambulerande liv. Nilsson och Estrada (2003) menar också att de här grupperna endast undantagsvis går att identifiera i till exempel SCB:s undersökningar, eftersom gruppen blir så liten i förhållande till hela urvalsgruppen.

Sammantaget innebär det att det i dag finns begränsad kunskap om en grupp barn som lever sitt vardagsliv i välfärdens utkanter. Det är därför viktigt att undersöka hur samhället behandlar och ser på de mest utsatta barnen och familjerna i vårt välfärds-samhälle, eftersom det säger mycket om välfärds- och ofärdsutvecklingen över tid. Med tanke på att FN:s konvention om barnets rättigheter ska bli lag inom kort är det också angeläget att undersöka hur barnkonventionen realiseras i relation till en av samhällets mest utsatta grupper barn.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka hemlösa barns vardagsliv i Malmö samt hur deras rättigheter och behov tillgodoses i socialtjänstens arbete

Definition av hemlöshet

Det finns olika definitioner av hemlöshet, Malmö stad har till exempel en och Socialstyrelsen har en annan. Beroende på vilken definition man använder, inkluderas respektive exkluderas vissa barn. I den här studien har vi använt oss av en vid definition för att undvika att barn som lever i hemlöshet exkluderas och därigenom inte blir sedda. Vi har inkluderat alla grupper av hemlösa barn mellan 0 och 17 år som lever i en familj som saknar en fast bostad dvs. ett förstahandskontrakt.

Disposition av rapporten

Vi har strukturerat rapporten som följer:

- *Kapitlen 1–6* är bakgrundskapitel, som syftar till att underlätta förståelsen av forskningsresultaten.
- *Kapitel 7* ger kunskap om vårt teoretiska analysredskap, som framför allt är barnrätten.
- *Kapitel 8* är ett metodkapitel där vi berättar hur vi har gått till väga när vi har gjort studien.
- *Kapitlen 9–11* är resultatredovisning av vår *foto- och samtalsstudie*. Kapitel 9 och 10 ger en översikt av resultatet av hela studien. Inledningsvis berättar föräldrarna om hur de tycker att hemlöshetssituationen påverkar deras barn och familj. I nästa kapitel redovisas barnens vardagsliv utifrån deras perspektiv. I kapitel 11 ges en mer sammanhållen och fördjupad bild av hur livet kan se ut för tre familjer som alla har erfarenhet av att leva i hemlöshet. Här delger både föräldrar och barn sitt perspektiv.
- *Kapitel 12* är resultatredovisning av aktstudien.
- *Kapitel 13* är slutdiskussion, som innebär en kort sammanfattning av studiens syfte och metod. Där diskuteras även studiens viktigaste resultat.

KAPITEL 2 RÄTTEN TILL BOSTAD

Annika Staaf

Människors rätt till bostad har sitt ursprung i tankar om våra grundläggande behov av trygghet, värdighet och rättvisa. Ett eget hem är för flertalet av oss centralt för att även andra delar av vår tillvaro ska fungera. Av det skälet existerar det åtskilliga rättsliga dokument som på olika sätt formulerar en sådan rättighet mer eller mindre utkrävbar i det enskilda fallet. Det rör sig dels om mera generella rättigheter för enskilda och skyldigheter för staten att säkerställa förverkligandet av rätten, dels om specifika gruppers rättigheter till bostad. I de fallen rör det sig inte sällan om grupper som annars hade haft särskilda svårigheter att etablera sig på en reguljär bostadsmarknad om inte staten trätt in och bistått den enskilde. I det här avsnittet presenterar vi de rättsregler som är aktuella vid diskussioner om rätten till bostad, både internationellt och nationellt. Avsnittet fokuserar särskilt de bestämmelser som påverkar socialtjänstens arbete och ansvar i frågan om hemlöshet för barn.

Av resultaten från vår studie¹ framkommer att den större delen av hemlösa har antingen vräkts från sin bostad eller blivit tillsagda att lämna, blivit utslängda från ett tillfälligt boende hos vänner, familj eller från så kallade svarta kontrakt. På grund av bostadsbrist i kommunen har de inga egna möjligheter att finna bostäder. Enligt resultaten uppstår situationen i huvudsak på grund av trångboddhet när resten av familjen anländer från hemlandet eller att man blir ovän med värden. Eftersom familjerna inte sällan saknar förankring på bostadsmarknaden och framför allt eftersom det finns barn i familjen, måste socialnämnden ta särskilt ansvar för dem och deras boende.

I andra fall är orsaken till hemlöshet mer av individuell och social karaktär, där missbruk, psykisk ohälsa, men även våld i familjen är anledningarna till hemlöshet,

¹ Se kapitlen 9–13 för mer information om resultaten.

ofta av akut karaktär. Även i sådana familjer är hänsyn till barnens bästa en viktig faktor för att socialnämnden ska bidra med bistånd till boende, men det är också möjligt att erhålla boende trots att den enskilda sökanden inte har barn. I det följande tar vi upp vilka olika rättsliga krav som socialtjänsten behöver ta hänsyn till för de olika grupperna av hemlösa familjer med barn. Enligt Socialstyrelsens tidigare definition från år 1999 är den enskilde hemlös om denne uppfyller något av följande kriterier:

Person som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende samt är hänvisad till tillfälliga boendialternativ eller är uteliggare.

Person som är inskriven på kriminalvårdsanstalt eller institution inom socialtjänst, Statens institutionsstyrelse (SiS) eller landsting räknas om han/hon planeras skrivas ut inom tre månader efter mätperioden men ännu inte har någon bostad ordnad.

Som hemlös räknas också person som tillfälligt bor hos kompisar eller bekanta om han/hon på grund av bostadslöshet varit i kontakt med den uppgiftslämnande myndigheten/organisationen under mätperioden.

Det centrala är alltså att en hemlös löst bostadsfrågan på mycket kort sikt eller inte alls. Det rör sig om en situation där man inte kan ha sina tillhörigheter på en bestämd plats och har svårt att knyta några stadigvarande sociala relationer (Malmö stad 2018b).

När Socialstyrelsen (2017a) kartlägger hemlösheten används en bredare definition som preciserar fyra olika situationer när personer för en kortare eller längre tid befinner sig i hemlöshet. De är följande:

Situation 1 – Akut hemlöshet

Personer som är hänvisade till akutboende, härbärge, jourboende, skyddade boenden eller motsvarande. Personer som sover i offentliga lokaler, utomhus, trappuppgångar, tält eller motsvarande.

Situation 2 – Institutionsvistelse och stödboende

En person är intagen/inskriven på antingen kriminalvårdsanstalt, HVB, familjehem, SiS-institution eller stödboende inom socialtjänst/landsting/privat vårdgivare och ska flytta inom tre månader efter mätveckan, men utan egen bostad ordnad inför flytten/utskrivningen.

Hit räknas även de personer som skulle ha skrivits ut/flyttat ut, men som är kvar på grund av att de inte har någon egen bostad ordnad.

Situation 3 – Långsiktiga boendelösningar

En person bor i en boendelösning som ordnats av kommunen som försökslägenhet, träningslägenhet, socialt kontrakt, kommunalt kontrakt eller motsvarande på grund av att personen inte får tillgång till den ordinarie bostadsmarknaden. Det handlar om boendelösningar med någon form av hyresavtal där boendet är förenat med tillsyn, särskilda villkor eller regler.

Situation 4 – Eget ordnat kortsiktigt boende

En person bor tillfälligt och kontraktslöst hos kompisar, bekanta, familj/släktingar eller har ett tillfälligt (kortare än tre månader efter mätveckan) inneboende- eller andrahandskontrakt hos privatperson.

Se även Socialstyrelsen (2012) vad avser diskussioner om en något bredare definition av hemlöshetsbegreppet på europeisk nivå. Det är den europeiska samarbetsorganisationen i hemlöshetsfrågor, FEANTSA, som har tagit fram en kategorisering som benämns ETHOS (European typology on homelessness and housing exclusion) i syfte att kunna jämföra olika europeiska länders hemlöshetssituation över tid. För denna definition av hemlöshet och i övrigt den europeiska diskussionen om kategoriseringar, se SoS 2012, s. 97 ff).

Dessvärre visar studier att gruppen barnfamiljer utan bostad ökar, delvis eftersom antalet vräkningar stigit i hela riket, men det finns även andra faktorer som inverkar på resultaten (SoS, 2017a). Framför allt den akuta hemlösheten förefaller ha ökat jämfört med senaste mättillfället (år 2011 i förhållande till mätningen år 2017). En dryg tredjedel av samtliga hemlösa i kartläggningen, cirka 11 400 personer, hade hemmavarande barn under 18 år. Det är i princip lika många personer som uppgavs ha barn i Socialstyrelsens kartläggning om hemlöshet år 2012. En direkt jämförelse av resultaten från de olika mätningarna om hemlöshet som har genomförts i Sverige under de senaste 25 åren är dock svår att utföra. Det beror bland annat på att definitionen av hemlöshetssituationerna har förändrats under tidsintervallen (SoS, 2017b).

I Malmö stads årliga kartläggning av hemlösa från år 2018 framkommer att drygt 1 300 av de totalt cirka 3 300 hemlösa i Malmö stad är barn. Det är en ökning med 26 procent från året före, 2017. Resultaten kommer från Malmö stads senaste hemlös-

hetskartläggning i oktober 2018. (Malmö stad, 2018b). Som tidigare nämnts i rapporten har hemlöshet delats upp i två olika orsaker, strukturell hemlöshet och social hemlöshet. Den strukturella hemlösheten, som beror på bostadsbrist och bristande förankring på bostadsmarknaden, har på senare år ökat dramatiskt i Malmö. Den sociala hemlösheten, vilken beror på missbruk och/eller psykisk ohälsa eller vräkningar samt andra störningar som kraftigt begränsar möjligheten att finna eget boende, ligger nästan på samma nivå som för tio år sedan. Hemlöshet som beror på våld i familjerelationen har ökat något enligt kartläggningen och våra resultat ger vid handen att antalet personer i hemlöshet på grund av våld troligen är något högre än vad kartläggningen ger uttryck för. Ibland har hemlöshet flera samverkande orsaker varför det kan vara svårt att läsa ut att det även finns hot och våld inom familjen som en komponent i en ofta rätt komplex problembild. Det kan vara en anledningarna till att kartläggningen inte uppmärksammar hemlöshet på grund av våld i den utsträckning vår studie har gjort.

Internationell rätt

Rätt till bostad finns reglerad på flera ställen i de internationella överenskommelser eller konventioner om mänskliga rättigheter som FN har utformat och som Sverige anslutit sig till genom att ratificera konventionen. Mänskliga rättigheter är en del av folkrätten, ett juridiskt fält som reglerar staters och internationella organisationers agerande och förhållandet dem emellan.

Utgångspunkten för arbetet med mänskliga rättigheter är FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (UDHR) från 1948. I den nämns rätten till bostad i artikel 25 där det stadgas att envar har rätt till en tillräcklig levnadsstandard, och att bostad uttryckligen är en del i att uppnå en sådan standard. Den allmänna förklaringen är inte juridiskt bindande för de anslutande staterna, utan mer av en avsiktsförklaring med sedvanerättslig status,² men de rättigheter som nedtecknades i förklaringen har senare förts in och vidareutvecklats i ett antal konventioner som däremot är bindande för de ratificerande staterna. Framför allt de så kallade kärnkonventionerna förstärker åtagandet från medlemsstaterna vad gäller mänskliga rättigheter. Kärnkonventionerna är nio till antalet och utgörs av de mera centrala och grundläggande rättigheterna inom folkrätten. FN har för dessa nio konventioner tillsatt expertkommittéer i syfte att övervaka och granska tillämpningen i de anslutande medlemsländerna.³ Vad gäller kärn-

² Sedvanerätt är den praxis stater utvecklar och gör gällande som rätt även om det inte finns någon formell bundenhet genom traktat, se Linderfalk (2012, s. 28 ff.).

³ För mer information, se <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>

konventionerna finns det dessutom det som på engelska benämns *general comments* eller allmänna förklaringar om hur expertkommittén anser att de olika rättighetsartiklarna ska tolkas och tillämpas.⁴ Framför allt kan nämnas två artiklar som är av särskild relevans för rätten till bostad för familjer med barn. Artikel 11, punkt 1 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), stadgar:

Konventionsstaterna erkänner rätten för var och en till en tillfredsställande levnadsstandard för sig och sin familj, däribland tillräckligt med mat och kläder, och **en lämplig bostad** [min markering] samt till ständigt förbättrade levnadsvillkor. Konventionsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att denna rätt förverkligas och erkänner att internationellt samarbete på frivillig grund är av väsentlig betydelse i detta sammanhang.

Sverige ratificerade konventionen år 1971 och den trädde i kraft i Sverige år 1976.

Vad som utgör en lämplig bostad är en tolkningsfråga, men de allmänna rekommendationerna (General comments no. 4), som FN:s kommitté har utfärdat i frågan (kommentar nummer 4), anger att: besittningsskydd, tillgång till service och infrastruktur, överkomlig prissättning (eller med stöd av offentliga subventioner), beboelighet, tillgänglighet (där barn omnämns särskilt som en prioriterad grupp), läget och slutligen att kulturvärden tillvaratas är de måtvärden som utgör grunden vid bedömning av begreppet lämplighet vad avser boende.

När det gäller barns rätt till bostad stadgar artikel 27 punkt 3 i barnkonventionen (CRC) att:

Konventionsstaterna ska i enlighet med nationella förhållanden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och ska vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och utarbeta stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder, och **bostäder** [min markering].⁵

⁴ För mer information, se <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TBGlossary.aspx>

⁵ Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (UDHR), Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) och Konventionen om barnets rättigheter (CRC). Se Sveriges internationella överenskommelser för en svensk översättning av de två sistnämnda: SÖ 1971:41 och SÖ 1990:20.

Sverige ratificerade barnkonventionen år 1990 (SÖ 1990:20) varpå den trädde i kraft samma år.⁶ För mer information om barnkonventionen, se kapitel 7 i denna rapport.

Rättigheten diskuteras även uttryckligen i förhållande till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) i artikel 28 och i artikel 5 konventionen mot rasdiskriminering (CERD).⁷ Båda dessa konventioner är också ratificerade av Sverige.

På regional europeisk nivå finns framför allt den (reviderade) europeiska sociala stadgan, ESC,⁸ som avhandlar rätten till bostad. ESC tillkom år 1961 på initiativ av Europarådet. Sverige ratificerade stadgan kort tid därefter.⁹ Den är tänkt att komplettera Europakonventionen (EKMR) med en mera tydlig social och kanske framför allt en arbetsrättslig dimension. Den har reviderats vid ett tillfälle, år 1996. Artikel 31 stadgar att var och en har rätt till bostad. De anslutna staterna har enligt artikeln att vidta åtgärder för

1. att främja tillgången till bostäder med rimlig standard
2. att förebygga och minska hemlösheten i syfte att successivt undanröja den
3. att göra bostäder ekonomiskt tillgängliga för personer som saknar tillräckliga medel.

Enligt Lind (2009) är tanken att konventionen ICESCR ska användas som stöd vid tolkningen av ESC, men att det finns visst utrymme för medlemsstaterna att själva bedöma hur stora insatser de måste göra i förhållande till sina resurser för att tillgodose rättigheten. Det behöver dock vara en effektiv strävan från staterna där resultatet av arbetet är tydligt mätbart så att staten kan påvisa att man uppnått tillfredsställande framgångar.

⁶ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fGEC%2f4759&Lang=en

⁷ Se SÖ 2008:26 och SÖ 1971:40 för konventionstext i svensk översättning.

⁸ Se SÖ 1998:35 för konventionstext i svensk översättning.

⁹ Reg. proposition 71:125, s. 5; Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Nationell rätt

I socialtjänstens dagliga verksamhet har rätten till bostad påtaglig relevans. Hemlösa personer är människor som socialtjänsten relativt ofta kommer i kontakt med. Inte sällan finns det hemlösa bland grupper som socialtjänsten har ett särskilt ansvar för, som personer med missbruksproblem, psykiskt funktionshindrade, brottsoffer och, av särskild relevans för den här studien, barn och ungdomar. Den stora gruppen av hemlösa barnfamiljer utgörs i vår studie framför allt av nyanlända familjer där den ena vuxna parten, ofta fadern, funnits i landet ett tag och där resten av familjen anländer på så kallad anknytning, det vill säga är anhöriginvandrare. Här rör det sig ofta om strukturella omständigheter, det vill säga en generell bostadsbrist i kommunen samt bristande förankring på hyresmarknaden, som orsak till hemlösheten. Familjerna har mindre ofta andra svårigheter av mera psykosocial karaktär. Den andra stora gruppen av hemlösa som söker bistånd till boende i vår studie är de som utsatts för våld och har barn som bevittnat eller själva också utsatts för våld. En tredje grupp består vidare av dem som har blivit vräkta eller utslängda från vänner och bekanta och som inte själva kan etablera sig på bostadsmarknaden på grund av hyreskulder och tidigare störningar i bostaden. I vissa fall beror störningarna på att personen har missbruksproblem eller lider av psykisk ohälsa. Det vill säga ingår i ytterligare två av de grupper som socialnämnden har ett särskilt ansvar för.

Grundlag

I Sverige skyddas många av de mera grundläggande rättigheterna genom vår grundlag. I regeringsformen (SFS 1974:152), hädanefter RF, utgör det andra kapitlet en rättighetskatalog med grundläggande mänskliga rättigheter som enskilda kan hävda gentemot staten. I rättighetskatalogen finns få sociala rättigheter. Fokus ligger i stället på de medborgerliga och politiska rättigheterna. Fri- och rättighetsutredningen menade att de sociala rättigheterna krävde stora aktiva insatser från det allmänna, och att det var därför inte möjligt att i grundlag garantera varje individ att rättigheterna skulle skyddas. Däremot ansåg utredningen att de sociala rättigheterna är av stor vikt för samhällets välfärd och menade därför att bestämmelserna skulle fungera som målsättningar för det allmännas verksamhet.¹⁰ Synsättet fick stöd i propositionen om ändring i regeringsformen¹¹ och de sociala rättigheterna hittas i dag i ett

¹⁰ SOU 1975:75.

¹¹ Proposition 1975/76:209, s. 87.

målsättningsstadgande i 1 kap. 2 § RF. Paragrafen fungerar som en programförklaring för det allmännas verksamhet.¹² I dess 1 kap. 2 § 1–2 st. RF stadgas följande:

Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, **bostad** [min markering] och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa.

Målsättningsstadgandet går inte att åberopa i rättsliga sammanhang för enskilda, utan är tänkt som en erinran för staten att sträva efter att tillhandahålla vissa materiella förutsättningar för enskilda. Att rätten till bostad särskilt omnämns, bör ses som ett tecken på att staten betraktar rättigheten som så betydelsefull att den ska prioriteras, likvärdig i betydelse med arbete och utbildning. Bestämmelsen ger uttryck för en etisk princip som brukar benämnas människovärdesprincipen och som kopplas samman med begreppet materiell rättssäkerhet. Den materiella rättssäkerheten betonar innehållet i rättsnormerna, men även det rättsliga beslutets karaktär eller effekter, medan den formella rättssäkerheten i stället betonar rättsordningens förutsebarhet och allas likhet inför lagen. Beaktas även rättens innehåll och effekter anses rättsordningen kunna skydda vissa grundläggande etiska värden för den enskilda människan (Pezcenik, 1995; Westerhäll, 2002; Staaf, 2005).

Lag och förordning

Att förebygga och att åtgärda hemlöshet inbegriper olika instanser på lokal nivå och vidare upp till nationell nivå. I lag (2000:1383) om kommunernas bostadsförsörjningsansvar stadgas att varje kommun ska med riktlinjer planera för bostadsförsörjningen i kommunen och därigenom skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder och främja ändamålsenliga åtgärder för bostadsförsörjningen. Här anges även att riktlinjer för bostadsförsörjningen ska antas av kommunfullmäktige under varje mandatperiod.

De bestämmelser som reglerar hyresavtal finns i 12 kap. jordabalken (JB) (SFS (1970:994), i dagligt tal kallad hyreslagen. Den som inte betalar sin hyra i tid riskerar att bli vräkt från sin bostad. Det finns två regelsystem för uppsägning av hyresavtal som kan leda fram till en avhysning och senare vräkning. Ett system innebär att

¹² Se Lind (2009) 24 ff för en mera utförlig rättslig diskussion.

hyresrätten blir förverkad och då kan hyresvärden säga upp avtalet att upphöra i för-tid, det vill säga omedelbart om inte hyran betalas inom viss tid. Det andra systemet innebär att hyresvärden kan säga upp ett hyresavtal att upphöra efter en sedvanlig uppsägningstid och om hyresgästen då inte flyttar verkställs avhysningen enligt samma regler som vid regelsystem ett. Upprepade sena inbetalningar och störningar utgör också grunder för avhysning. Beslut om vräkning kan sedan fattas antingen av domstol eller av Kronofogdemyndigheten. Socialnämnden ska informeras om beslut vad gäller uppsägning av hyresavtal på grund av störning eller hyresförseningar, enligt 12 kap. 42 § JB. Denna skyldighet för värden ger socialnämnden möjlighet att undersöka om det finns behov för socialtjänsten att vidta åtgärder, till exempel att gå in och betala hyran för hushållet. Samma dag som kronofogdens meddelande om att vräkning ska verkställas inkommer till socialtjänsten, ska en handläggare utses och kronofogden informeras om ansvarig handläggare, enligt 5 kap. 4 § socialtjänstförordningen (2001:937) (SoF). Socialnämndens ansvar för att förhindra vräkningar, av i synnerhet barnfamiljer, är relativt omfattande (SoS 2017b). Det går att utläsa följande:

Hänsynen till barnets bästa kräver även att socialtjänsten analyserar konsekvenserna för barnet i varje situation då en familj med barn riskerar att bli utan bostad, innan man beslutar hur man ska agera inför vräkningen.

För arbetet med barnkonsekvensanalys (BKA), se kapitel 7 i rapporten.

Allmänna rättsliga bestämmelser om socialnämndens ansvar för människor i hemlöshet

På lokal nivå har kommunerna det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver, enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453), här-daneft kallad SoL. Socialtjänsten har ingen generell skyldighet enligt SoL att bistå med bostäder, men ska vid behov medverka för att en enskild individ kan uppnå en skälig levnadsnivå när det gäller boende. Socialtjänsten har därför möjlighet att hindra en vräkning genom att överta betalningsansvaret för hyran. Emellanåt kan det uppstå svårigheter när familjen själva säger sig kunna hantera skulden och sedan ändå inte betalar in hyran. När det gäller barnfamiljer har socialtjänsten ett förstärkt krav att skydda dessa mot hemlöshet, vilket framgår av barnkonventionen (SÖ 1990:20), men även av 5 kap. 1 § SoL. Vi återkommer till detta särskilda ansvar för barn i nästa stycke.

Kommunen har alltså ett stort ansvar för att förebygga och avhjälpa hemlöshet och vräkning av sina innevånare. I 3 kap. 2 § socialtjänstlagen stadgas att socialnämndens arbete särskilt ska främja den enskildes rätt till bostad, i synnerhet de grupper som har behov av särskilt stöd från samhället för att kunna skaffa boende. Socialnämnden ska också medverka i planeringen av bostäder i kommunen så att sociala perspektiv tillgodoses i samhällsplaneringen, enligt samma bestämmelse. Ett exempel på sådan planering är olika former av bostadssociala överenskommelser med både privata och kommunala fastighetsbolag i vilka personer som annars inte hade kunnat anskaffa bostad och som i vissa fall behöver även andra stödinsatser i sitt boende ges sådana möjligheter med stöd av kommunen.

Utöver sådana mer allmänna bestämmelser om samhällets utformning ska socialnämnden ge försörjningsstöd för personer som helt eller delvis saknar förmåga att försörja sig själva enligt bestämmelserna i 4 kap. 1 § socialtjänstlagen, vilket i sin tur sedan specificeras täcka boendekostnader enligt 4 kap 3 § st. 1 p. 2 socialtjänstlagen.

Vad gäller rätten till bistånd från socialtjänst till att anskaffa boende finns inte något stöd i socialtjänstlagen för att rätten till bistånd ska omfatta tillhandahållande av bostad åt hemlösa i allmänhet (jfr prop. 1979/80:1, s. 200 och 356, och prop. 2000/01:80, s. 92). Däremot har rättspraxis visat att om den enskilde är helt bostadslös och har speciella svårigheter att skaffa bostad på egen hand, så har personen rätt till bistånd genom att tillhandahållas eller ombesörjas bostad som uppfyller kraven på skälig levnadsnivå (se RÅ, 1990, ref. 119, och RÅ 2004, ref. 130). Det har enligt praxis kommit att gälla de personer som på grund av större hyresskulder och/eller störningar i lägenheten, ofta på grund av psykisk ohälsa eller missbruk, inte själva har förmåga att skaffa bostad och benämns vara socialt hemlösa.¹³ Tidigare har även familjer med barn där barnens rätt till boende för att inte fara illa placerats i denna kategorisering. I nyligen avkunnade domar från Kammarrätten under senare år, till exempel KRSTH 6809-17, KRG 6818-16, 1992-17, 5927-18 (de två senare målen rör samma familj), framkommer dock en mer restriktiv hållning vad avser barnfamiljers rätt till bistånd för att anskaffa bostad. I samtliga av de uppräknade målen anses det, trots skulder, psykisk ohälsa eller annan sjukdom, i vissa av fallen hos både barnen och föräldrarna, att dessa inte uppfyller de särskilda svårigheter som praxis avser eller att de inte själva uttömt sina möjligheter att på egen hand anskaffa bostad, varpå Kammarrätten har upphävt de olika förvaltningsrätternas beslut. Inte något av de här målen har överklagats vidare. Rättsläget förefaller vara oklart i frå-

¹³ Se kapitel 1 för en mera utförlig distinktion mellan strukturell och social hemlöshet.

gan om vissa hemlösa, som i det här fallet barnfamiljer, kan exkluderas från rätten till bostad och individuell behovsprövning.

I den vägledning för bistånd till boende och nödbistånd som Malmö stad nyligen utarbetat (maj 2019) framgår att de personer som är så kallat strukturellt hemlösa, det vill säga ”personer som inte har någon känd [social, min anmärkning] problematik eller annan individuell problematik” inte har rätt till bistånd för bostad om de inte samtidigt har speciella svårigheter att själva skaffa bostad, det vill säga är socialt bostadslösa. Hemlösa barnfamiljer omnämns inte i vägledningen som en grupp med speciella svårigheter vilken socialtjänsten har särskilt ansvar att lösa boendesituationen för. De kan däremot ha rätt till bistånd för ett boende enligt regler om (akut) nöd (2a kap. 2 § SoL) och det är socialtjänstens yttersta ansvar (2 kap. 1 § SoL). De diskussioner som även har förts i anslutning till vägledningen för hemlösa barnfamiljer rör rätten att bevilja bistånd till bostad med stöd av reglerna 4 kap. 2 § SoL under förutsättning att det finns en antagen kommunal vägledning i vilken hemlösa barnfamiljer inkluderas som rättighetsbärare. Någon sådan vägledning har dock ännu inte antagits av den politiska ledningen i Malmö. Vad 4 kap. 2 § SoL stadgar är följande:

Socialnämnden får ge bistånd utöver vad som följer av 1 § om det finns skäl för det.

Genom bestämmelsen ges kommunerna befogenheter att bevilja bistånd utan att det egentligen finns någon sådan rätt, enligt rättskällorna. Man skulle kunna benämna bestämmelsen en humanitär säkerhetsventil vid uppkomna nödsituationer vilka inte tidigare har reglerats rättsligt. Eftersom bestämmelsen enbart ger en inskränkt rätt till överklagan (laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen, (2017:725), KL) vid avslag, kan (klago-)rätten till bostad sägas bli relativt beskuren. En sådan inskränkt rätt bör vidare enligt diskussionen ovan föregås av ett gemensamt förankrat och övergripande kommunalt beslut, stadfäst i en riktlinje, och inte överlämnas till verksamheternas egen handläggning och praktik. Enligt Glotz Stade (2018) kan det annars finnas en risk att kravet på så kallad likställighet för kommuninnevånarna inte upprätthålls, enligt 2 kap. 3 § KL, om inte riktlinjer antas i frågan.¹⁴ Denna vägledning har blivit anmäld till Justitieombudsmannen (JO) eftersom den ansågs strida mot lag, men ärendet har avslutats och lämnats utan åtgärd.

¹⁴ Se Glotz Stade (2018) i JP Socialnet.se för en rättslig analys av rätten till bostad från socialtjänsten.

Utöver ett allmänt ansvar för socialnämnden att tillgodose enskildas behov av insatser enligt socialtjänstlagen, finns det som nämnts även särskilt uttalat ansvar för vissa utsatta grupper i samhället som kan vara i behov av extra stöd och insatser för att inte fara illa. En sådan grupp är de som utsatts för våld i hemmet och behöver akut fly därifrån samt få skyddat boende av socialtjänsten. Våra resultat ger dessutom vid handen att gruppen bör uppmärksammas särskilt på grund av att den är i ökande jämfört med förra året samt att det även fanns en hel del som antyder att hedersrelaterad problematik förekommer i både direkta och indirekta anledningar till våldet, vilket enligt författarna behöver belysas av socialtjänsten i väsentligt högre utsträckning än vad som sker i dag.¹⁵

Rättsliga bestämmelser om kommuners ansvar för barn, särskilt barn i hemlöshet

Det finns flera bestämmelser som kommunernas socialnämnder eller dess motsvarigheter behöver ta hänsyn till i deras arbete som rör barn. En övergripande bestämmelse finns 1 kap. 2 § SoL, vilken anger att barnets bästa särskilt ska beaktas vid åtgärder som rör barn. I stycket efter anges vidare att vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Den paragrafen har skrivits med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (SÖ 1990:20).

Enligt 5 kap. 1 § SoL ska socialnämnden bland annat verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden samt bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad, enligt 11 kap. 10 § SoL.

Vad det gäller barns boende har Socialstyrelsen utformat allmänna råd om ekonomiskt bistånd i SOSFS 2013:1 (HSLF-FS 2017:10) (Socialstyrelsen, 2013) samt i handboken om ekonomiskt bistånd. Dessutom har Socialstyrelsen ytterligare fördjupat diskussionen om barnperspektiv vid handläggning om ekonomiskt bistånd avseende boende (Socialstyrelsen, 2013, 2015). Skrifterna rör framför allt rätten till bistånd för betalning av hyreskostnader i befintligt boende, men kan anses ha relevans

¹⁵ Se Staaf i Ouis (red.) (2020) om hedersrelaterat våld och socialtjänstens handläggning vid utredning av behov av skyddad bostad (kommande).

för hur barns rätt till boende bör handläggas även när det gäller rätten till bistånd av kommunen att erhålla boende eller bostad. I samtliga skrifter betonas nämligen att barns boende är en viktig del av barnperspektivet och att barn har rätt till en stadigvarande plats att bo på som är hemlik och trivsamt. Vid beslut om boende ska barns behov särskilt beaktas och hänsyn tas till bostadsytan där äldre barn inte ska behöva dela rum med varandra. De allmänna råden stadgar att socialtjänsten särskilt måste beakta och ta hänsyn till om en barnfamilj genom att flytta skulle tvingas bryta upp från barnomsorg, skola och socialt nätverk.

I sammanhanget bör även nämnas något om så kallade kompensatoriska åtgärder som i vissa fall riktas till barnfamiljer som lever i osäkra boendeförhållanden. Ett sätt att mildra den utsatthet hos barn som hänvisas till akuta eller kortvariga boendelösningar är att se över det enskilda barnets behov av sådana kompensatoriska åtgärder, till exempel genom att tillämpa en mer generös bedömning vid beslut om ekonomiskt bistånd till olika typer av fritidsaktiviteter och busskort. Den möjligheten existerar enligt 4 kap. 3 § 2 st. SoL där bistånd över norm kan beviljas när det finns särskilda skäl för det. De särskilda skäl som anges i SOSFS 2013:1 är till exempel att det kan finnas behov av rekreation hos barnfamiljer som under lång tid på grund av ekonomiska problem inte har kunnat ta någon form av semester. Om det finns barn i hushållet, bör nämnden göra en särskild bedömning av barnets behov. Biståndet till rekreation bör räcka till exempel till en tåg- eller bussresa och logi för familjen.

I den så kallade serviceskyldigheten enligt 6 § förvaltningslagen (2017:900) (FL) bör det även anses ingå att kontinuerligt informera vårdnadshavare om de möjligheter som existerar att ansöka om olika bistånd för rekreation, till exempel sommarpeng, kollo- eller lägervistelser, sommarjobb. Sådana åtgärder kan vara en direkt förutsättning för att barn ska kunna delta i fritidsaktiviteter.

I serviceskyldigheten anses också ingå att erbjudas ett praktiskt stöd kring eventuella ansökningar. Frågan om kompensatoriska åtgärder bör ingå i syfte att säkerställa att barnets livsvillkor så långt det är möjligt stärks. I en rapport från Barnombudsmannen skildras den utsatta situation som barn kan befinna sig i under flera år på grund av osäkra boendeförhållanden och bostadsbrist. Även Rädda Barnens rapport vittnar om motsvarande känsla av utsatthet för dessa barn.¹⁶

Det finns dessutom ytterligare särskilda regler om barn i 5 kap. 11 § 3–4 st. SoL. Det rör i de här fallen barn som utsatts för brott eller bevittnat våld eller andra över-

¹⁶ BO (2016) och Rädda Barnen (2017).

grepp av eller mot närstående och som kan behöva ofta akuta och tillfälliga boendelösningar i anslutning till sådant våld.¹⁷ Bestämmelsen stadgar följande:

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvarar för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

I Socialstyrelsens handbok (2016), vilken kompletterar föreskrifterna i SOSFS 2014:4 diskuteras socialnämndens skyldigheter att tillhandahålla tillfälligt boende för de vuxna och barn som utsatts för våld, övergrepp eller hedersrelaterat våld. Boendet ska motsvara den våldsutsattas behov av skydd. Det boende som erbjuds den våldsutsatta bör vara lämpligt för eventuellt medföljande barn oavsett ålder och kön. Om det skyddade boendet tar emot barn, bör det i boendet även finnas personal med kunskaper om barns behov. Syftet med skyddat boende kan vara att tillfälligt ge skydd i en akut, inte sällan livshotande situation. Men skyddat boende kan också vara en del av en mer långsiktig insats med olika stöd- och behandlingsinsatser. Ibland är det inte skyddat boende som behövs för familjen eftersom det inte finns något större skyddsbehov, utan det kan istället finnas behov av en tillfällig bostad för att ordna upp sin livs- och boendesituation mer stadigvarande. I några fall kan hoten och våldet eller den hedersrelaterade problematiken vara så akut att familjen behöver flytta för kommunen och få hjälp även med andra skyddsåtgärder som till exempel skyddade personuppgifter. Sedan år 2011 har ansvarsfördelningen mellan kommuner i sådana ärenden förtydligats i lag genom 2a kap. 8 § p. 2 SoL som stadgar:

En person som önskar flytta till en annan kommun, får ansöka om insatser i den kommunen om han eller hon på grund av våld eller andra övergrepp behöver flytta till en annan kommun men inte kan göra det utan att de insatser som han eller hon behöver lämnas.

¹⁷ Reg. prop. 2006/07:38, s. 22 ff.

I motiven uttrycks tydligt att sådana ansökningar ska behandlas skyndsamt, i synnerhet när ett ärende rör barn och unga. Barnets bästa ska då alltid beaktas. En bedömning av vilka insatser som behöver göras ska utföras i varje enskilt fall. Det kan till exempel röra sig om hjälp med att ordna ett boende, ekonomiskt bistånd och insatser för eventuella barn. Om ärendet involverar barn, måste barnets situation särskilt uppmärksammas.¹⁸ Vad som utgör ansökningar om boende till följd av våld, hot och trakasserier kan vara svårt att avgöra om inte sökanden är tydlig med anledningen till den uppkomna situationen. I vår aktstudie¹⁹ framkommer att det förekommer fler situationer av hemlöshet på grund av våld och liknande företeelser än vad som redogörs för, eftersom ärendet inte förefaller ha presenterats som ansökningar om boende på grund av våld för handläggaren vid ansökan om bostad. I några fall framkom sådan information från familjen i stället vid möten med andra handläggare, till exempel vid barnärenden eller vid handläggning av ekonomiskt bistånd. Det vore intressant att studera hur information förmedlas mellan olika delar av socialtjänsten och hur den enskildes kunskap om organisationen och verksamheten påverkar klassificeringar av ”problemet” samt rätten till bistånd vidare.

Något om EU/EES-medborgare samt ”papperslösa” och deras rätt till bistånd

I det så kallade rörlighetsdirektivet, 2004/38/EG, vilket implementerades i april år 2006²⁰, stadgas att unionsmedborgare, men även deras familjemedlemmar oavsett om de är unionsmedborgare eller så kallade tredjelandsmedborgare, har en generell rätt att röra sig fritt inom unionsgränserna och uppehålla sig där i mer än tre månader utan att behöva ansöka om uppehållstillstånd. Utgångspunkten är även att unionsmedborgarna och deras familjemedlemmar inom vissa områden, som till exempel rätten till socialt bistånd, ska behandlas på samma sätt som medborgarna i det unionsland de uppehåller sig i, enligt artikel 24 i direktivet. Huvudregeln är att un-

¹⁸ Reg. prop. 2010/11:49, s. 67.

¹⁹ Se kapitel 12 för mer information.

²⁰ Egentligen heter det Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven (64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG), se även prop. 2005/06:77 Genomförande av EG-direktiven om unionsmedborgares rörlighet inom EU och varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning.

ionsmedborgare som är ekonomiskt aktiva har starkare rättigheter än de som inte är ekonomiskt aktiva. I 3a kap. 3–4 § utlänningslagen (2005:716) (UtlL) anges att EU/EES-medborgare har uppehållsrätt, det vill säga rätt att vistas i Sverige längre än tre månader, om han eller hon:

1. är arbetstagare eller egen företagare i Sverige
2. har kommit till Sverige för att söka arbete och har en verklig möjlighet att få en anställning
3. är inskriven som studerande vid en erkänd utbildningsanstalt i Sverige och enligt en försäkran om detta har tillräckliga tillgångar för sin och sina familjemedlemmars försörjning samt har en heltäckande sjukförsäkring för sig och familjemedlemmarna som gäller i Sverige
4. har tillräckliga tillgångar för sin och sina familjemedlemmars försörjning samt har en heltäckande sjukförsäkring för sig och familjemedlemmarna som gäller i Sverige eller
5. är familjemedlem till en sådan EES-medborgare som har uppehållsrätt enligt ovan.

Tanken är att unionsmedborgare inte ska påfresta det besökande landets sociala trygghetssystem enligt artikel 14 i rörlighetsdirektivet, utan vara självförsörjande. Artikel 14 stadgar att uppehållsrätten kan upphöra om unionsmedborgaren blir en *unreasonable burden*, vilket i den svenska översättningen översätts med 'orimlig belastning'. Den rättsliga innebörden av begreppet är ännu inte helt klarlagd, men anges innefatta mer än ett enstaka anlitande av socialt bistånd.²¹ I det så kallade Antonissen-målet²² ansågs att sex månaders tid var normalt tillräckligt för att sökanden skulle ha möjlighet att finna arbete i landet, men det betonas i direktivet att värdnationen har att utföra en individuell prövning. Skulle personen visa sig vara eller bli en belastning för värdnationens biståndssystem kan denne enligt huvudregeln avvisas från Sverige, enligt 8 kap. 9 § 1 st. UtlL. Har personen eller personerna dock uppehållsrätt i Sverige får han eller hon inte avvisas under de tre första månaderna, enligt 8 kap. 9 § 2 st. UtlL.

Om medföljande familjemedlemmar som inte själva är EU/EES-medborgare avser att stanna längre tid än tre månader måste han eller hon ansöka om ett så kallat

²¹ Se Reg. prop. 2005/06:77 s 193 f.

²² Se Mål C-292/89, Antonissen, Reg 1991, s. i-745.

uppehållskort hos Migrationsverket, enligt 3a kap. 10 § UtL. Uppehållsrätten för EU/EES-medborgare erhålls direkt när förutsättningarna enligt 3a kap. 3 § UtL är uppfyllda och är dessa förutsättningar inte längre uppfyllda kan personen bli av med sin uppehållsrätt. De som kommit till värdnationen som arbetstagare eller egenföretagare kan dock alltid hävda att de i stället är arbetssökande och alltså har kvar sin uppehållsrätt under viss tid. Situationen för medföljande familjemedlemmar från tredjeland är dock mindre trygg. De är direkt beroende av anknytningen till EU/EES-medborgaren och mister ofta sin uppehållsrätt om det inte längre finns någon relation.

Rätten till ekonomiskt bistånd för EU/EES-medborgare

Gruppen ekonomiskt aktiva har som tidigare nämnts mer omfattande rättigheter, i vilket det ingår en rätt till ekonomiskt bistånd av värdnationen om behov av sådant skulle uppstå. Gruppen ekonomiskt aktiva innehåller flera undergrupper, varav den största utgörs av gruppen arbetstagare. Termen arbetstagare innebär i det här sammanhanget att personen utför arbete åt annan, mot ersättning och under annans arbetsledning. Även egenföretagare betraktas vara ekonomiskt aktiva, men de ska ha F-skattebevis eller motsvarande och kunna klara sig på inkomster från den egna verksamheten för att betraktas som egenföretagare.

Båda grupperna behåller sin uppehållsrätt (och rätten till ekonomiskt bistånd vid behov) om de blir sjuka, skadade eller ofrivilligt arbetslösa under förutsättningen att anställningen varat i mer än ett år och de är aktivt arbetssökande, enligt 3a kap. 5a § UtL. Uppehållsrätten och rätten till ekonomiskt bistånd behålls oavsett under minst sex månader, det vill säga även om anställningen varat mindre än ett år för gruppen arbetstagare, däremot inte för egenföretagare, enligt samma bestämmelse.

Till gruppen ekonomiskt aktiva hör slutligen även arbetssökande, vilket innebär att personen måste aktivt söka arbete med verklig möjlighet till anställning för att ha arbetssökandestatus och uppehållsrätt. Kravet på att vara aktivt arbetssökande är detsamma som ställs på svenska medborgare för att erhålla ekonomiskt bistånd. Det innebär att sökanden måste vara inskriven på arbetsförmedlingen samt måste ta anvisade arbeten och även söka och ta arbeten utanför tidigare yrkesområden. Därutöver krävs att sökanden kan visa att det finns en realistisk chans att erhålla arbete.²³

Gruppen ekonomiskt icke-aktiva som till exempel pensionärer, studenter, tillfälliga besökare och familjemedlemmar däremot kan avvisas direkt från riket om någon av dem visar sig vara en orimlig belastning för det svenska biståndssystemet.

²³ Se t. ex. KR, mål nr. 3248- 07, 4229-09.

Gruppen medföljande familjemedlemmar är ofta inte ekonomiskt aktiva. Den utgörs av make/maka eller registrerad partner, sambo (med undantag för gruppen studenter) och medföljande barn eller annan släkting under 21 år samt föräldrar eller annan släkting. De båda sistnämnda ska vara släktingar i rakt uppstigande led och ekonomiskt beroende av EU/EES-medborgaren. Enligt huvudregel är familjemedlemmar-nas uppehållsrätt direkt knuten till relationen med EU/EES-medborgaren som vistas i landet. Är dock den medföljande medlemmen också EU/EES-medborgare gäller de regler som nämnts tidigare och fortsatt uppehållsrätt beror på dennes grupp-tillhörighet som ekonomiskt aktiv eller inte. De familjemedlemmar som däremot är tredje-landsmedborgare kan inte utom i några uppräknade undantagsfall hävda fortsatt uppehållsrätt i Sverige om familjeanknytningen upphör, enligt 3a kap. 5b–d § UtlL. Om familjemedlemmen är tredje-landsmedborgare krävs även uppehållskort efter tre månaders vistelse i Sverige, enligt 3a kap. 10 § UtlL.

För samtliga gäller att de som enbart vistas tillfälligt i en kommun har rätt till bistånd för att avhjälpa en akut nödsituation som inte går att lösa på annat sätt, enligt 2a kap. 2 § socialtjänstlagen. Det gäller till exempel personer som sökt sig till Sverige utan att ha realistiska möjligheter att göra sig gällande på den svenska arbetsmarknaden och måste tigga för att klara sin försörjning.²⁴ Personer som måste tigga för att klara sin försörjning anses tillhöra gruppen icke-ekonomiskt aktiva. För att gruppen icke-ekonomiskt aktiva ska få uppehållsrätt krävs tillräckliga tillgångar för försörjning samt en heltäckande sjukförsäkring, enligt 3a kap. 3–4 § UtlL. Beräkningen av tillräckliga tillgångar utgår i Sverige från riksnormen i 2 kap. 1 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF och tillgångar för skäligen kostnader för boende och liknande enligt 4 kap. 3 § SoL. Hänsyn ska dock tas till den enskildas personliga omständigheter. EU/EES-medborgare kan i normalfallet uppfylla kravet på heltäckande sjukförsäkring, det vill säga tillgång till hälso- och sjukvård, genom att visa upp ett europeiskt sjukförsäkringskort eller någon annan av de utfärdade blanketter som styrker att personen omfattas av ett annat lands sociala trygghetssystem.²⁵

Papperslösa och rätten till bistånd

I Social rapport (2010:269) (Socialstyrelsen, 2010a) har Socialstyrelsen definierat olika vägar till papperslöshet eller kategorier av irregularitet. Den första gruppen (1)

²⁴ RÅ 1995 ref. 70 om rätten till bistånd enligt socialtjänstlagen.

²⁵ Se MIG 2015:5 för mer information om sjukförsäkring.

omfattar de som smugglats in i landet eller är föremål för så kallad människohandel, det vill säga personer för vilka både inträdet i landet och vistelsen är olaglig.

Den andra gruppen (2) består av personer som gjort ett legalt inträde i landet, men där tillståndet att vistas i landet sedan dras in/tillbaka av olika skäl. Gruppen har två underkategorier: den ena gruppen (2a) består av så kallade *overstayers*, det vill säga personer som haft visum eller andra auktoriserade tillstånd att vistas i Sverige, men som under vistelsen blir av med tillståndet och ändå väljer att stanna kvar i landet. Den andra av gruppens underkategorier (2b) utgörs av asylsökande som gjort ett legalt inträde, men sedan fått avslag på sin ansökan om asyl och därefter stannar kvar i landet som gömda.

Den sista gruppen (3) som Socialstyrelsen diskuterar är personer som inträtt i landet utan auktoriserat tillstånd, men som under vistelsen i Sverige får tillstånd att uppehålla sig här, genom att de beviljas asyl, amnesti eller liknade statuslegalisering. Socialstyrelsen (2010) poängterar dock att papperslöshet inte är ett statiskt tillstånd utan personer flyttar mellan olika grupper av papperslöshet som i vissa fall övergår till legal uppehållsrätt eller uppehållstillstånd.

Genom domen HFD 2017 ref. 33 har det numera fastställts att personer som vistas utan tillstånd i Sverige och håller sig gömda i syfte att undandra sig verkställighet av ett avvisningsbeslut inte har rätt till försörjningsstöd enligt socialtjänstlagen. Av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande med flera (LMA) följer att den som har sökt uppehållstillstånd i Sverige som flykting har rätt till bistånd i form av logi och dagersättning enligt 1 § LMA. Den som håller sig undan så att ett beslut om avvisning eller utvisning inte kan verkställas har dock inte rätt till bistånd enligt 12 § LMA och omfattas fortfarande av LMA:s regler.

Vidare framgår att den som omfattas av LMA inte har rätt till bistånd i form av bland annat försörjningsstöd enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Försörjningsstöd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen och bistånd enligt lagen om mottagande av asylsökande med flera (LMA) ska täcka behov av samma slag. Den som omfattas av den sistnämnda lagen har därmed enligt 1 § 2 st. LMA inte rätt till försörjningsstöd. Bistånd kan då inte heller lämnas i form av nödbistånd med stöd av 4 kap. 3 § socialtjänstlagen, eftersom den paragrafen förutsätter att försörjningsstöd enligt 1 § kan komma i fråga. Kommunen har enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver och socialtjänsten kan då enligt 4 kap. 2 § SoL ge bistånd även i andra fall än de som omfattas av 4 kap. 1 §. Det innebär att papperslösa familjer i dag inte sällan får bistånd med stöd av bestämmelserna i 4 kap. 2 § SoL. Ett beslut om bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL kan som tidigare nämnts inte överklagas på samma sätt som beslut enligt 4 kap. 1 § SoL,

varpå rätten till överprövning av domstol begränsas kraftigt. Det yttersta ansvaret för att alla som vistas i kommunen inte lider nöd har dock fortfarande vistelsekommunen enligt 2 kap. 1 § SoL.

I Malmö stads riktlinjer för ekonomiskt bistånd för år 2018 går det att utläsa följande:

Principen om barnets bästa kommer till uttryck i barnkonventionen och i socialtjänstlagen. Principen kan inte användas för att frångå gällande lag men när det finns utrymme för olika tolkningar eller bedömningar kan principen användas för att välja den för barnet mest fördelaktiga lösningen. Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn, i synnerhet barn som tillhör utsatta grupper.

Barn ska, i de fall det bedöms lämpligt, kunna beviljas bistånd till en skälig levnadsnivå. Utifrån principen om barnets bästa kan det innebära att barn beviljas bistånd medan deras föräldrar enbart beviljas nödhjälp. Bistånd till barnen kan beviljas med upp till riksnorm. Med hänsyn till barns bästa kan även bistånd beviljas till en rimlig boendekostnad som utgår från barnets behov.

Det finns alltså möjligheter att använda de internationella dokument som Sverige har ratificerat i syfte att föra en diskussion som underlag till beslut inom socialtjänsten om rätten till sociala rättigheter, som till exempel rätten till bostad. I synnerhet kan just barnkonventionen (SÖ 1990:20) användas i det syftet eftersom konventionen blir inkorporerad den 1 januari 2020 och därefter gäller som svensk lag i sin helhet.²⁶

²⁶ Regeringens proposition 2017/18:186..

KAPITEL 3 BOSTADSFRÅGAN DÅ OCH NU

Annelie Björkhagen Turesson

Introduktion

Bostadsbristen är otvivelaktigt ett av de svåraste sociala problemen i Sverige för närvarande. Bostadskön är så lång, upplevs så traumatiserande och har så svåra konsekvenser ur olika synpunkter, att bostadsbristen mer och mer träder fram som en central social och politisk krisfråga. (Inghe & Inghe, 1967, s. 87)

För att skapa förståelse för den nuvarande bostadssituationen för barnen i Malmö i dag krävs det att man gör en historisk tillbakablick. Under hela 1900-talet blev hemmet en viktig politisk metafor i Sverige och olika reformer genomfördes för att förbättra bostadsförhållandena för befolkningen. Industrialismen hade medfört bostadsbrist i storstäderna vilket innebar att många blev hänvisade till att bo i dåliga och osunda bostäder (Edling, 1996).

År 1928 höll Per Albin Hansson sitt folkhemstal. Bostadssociala utredningen tillsattes 1933 som resulterade i en utredning 1945. Den innebar att bostadsbristen skulle byggas bort på 15 år och undermåliga bostäder skulle renoveras (SOU 1945:63). Hyrorna skulle inte vara högre än 20 procent av en genomsnittlig industriarbetarlön. En ny lag kom 1945 vilket innebar att kommunen fick ett ansvar för bostadsförsörjningen och 20 år senare startade miljonprogrammet som innebar att en miljon lägenheter skulle byggas inom en period på tio år och en bostad skulle vara en social rättighet (prop. 1967:100). År 1974 inrättades ett bostadsdepartement vilket markerade bostadsfrågans betydelse i välfärdsstaten. Bostadspolitikerna tar alltså avstamp i folkhemsideologin och även i den sociala ingenjörskonstens inriktning på att bygga goda bostäder åt folket och tillrättaläggandet av familjernas liv (Hirdman, 2010).

Under 1970-talet ökade byggandet av villor på grund av bostadssubventioner, räntebidrag och hög inflation. Det innebar att familjer med två inkomster fick möjlighet att flytta från hyreshusen till villaområden i andra delar av staden. Det ledde till socioekonomisk segregation (Sahlin, 2017). Utvecklingen medförde att det uppstod ett bostadsöverskott hos de allmännyttiga bostadsbolagen vilket innebar att grupper med sociala problem som annars hade svårt att få en egen bostad, fick möjlighet till egen bostad och härbärgen, ungarshotell och socialbyråer för hemlösa lades ner. På 1980-talet bröts denna trend och det uppstod bostadsbrist igen i Sverige. Kommunerna tvingades till nödlösningar genom att köpa boendeplatser på hemlöshetsinstitutioner, ofta med frivilliga organisationer och privata bolag som huvudmän (Magnusson, Meeuwisse & Swärd, 2003).

I andan av new public management, i början av 1990-talet, skedde en avreglering och marknadsanpassning av bostadsmarknaden vilket ledde till att man trots uttalade socialpolitiska ambitioner inte lyckades lösa problemet med bostadsbrist och hemlöshet. Bostadsdepartementet lades ner och statens lån till byggande upphörde också under denna tid. 1993 hävdes lagen om bostadsanvisning som hade gett kommuner möjlighet att styra fördelningen av lägenheter på sociala grunder (SFS 1980:94) och investeringsbidraget för ny- och tillbyggnad upphörde. Allmännyttiga bostadsbolag skulle också marknadsanpassas under denna tid och förväntades inte längre ta ett socialt ansvar.

Miljonprogrammen har under flera decennier haft dåligt rykte och många satsningar har gjorts för att förbättra förhållandena i området att förbättra förhållandena i de olika områdena (Lahti Edmark, 2002). Segregationen uppmärksammades redan på 1970-talet och man försökte att blanda upplåtelseformer, hushållstyper och generationer. Folkrörelser arbetade med olika projekt under 1980-talet för att öka gemenskapen i områdena men först på 1990-talet kom den etniska segregationen på agendan (Sahlin, 2017). Den fattigaste delen av befolkningen är i allt högre grad hänvisad till områden där det bor få svenskar och få medelklasshushåll (Stjärne m.fl., 2007). I dag förekommer det ofta rapporter från förorten om skjutningar, otrygghet och kriminalitet. I samband med valrörelsen 2006 myntade Folkpartiet ”utanförskapsområden” och i valrörelsen 2018 pratade Kristdemokraternas ledare Ebba Busch Thor om ”no-go-zoner” och hon menade då särskilt utsatta områden där inte polis och ambulans kan operera under normala omständigheter. Begreppet har sitt ursprung i den amerikanska militären och har använts för att beskriva områden som är utom kontroll för staten och där det är farligt för allmänheten att befinna sig. Begreppet är kontroversiellt eftersom man menar att det ger en felaktig bild (SVT Nyheter, 2018, 23 maj).

Efter miljonprogrammet sjönk bostadsbyggandet drastiskt i Sverige och få bostäder har byggts de senaste decennierna med undantag från några år under 1990-talet, vilket är problematiskt eftersom folkmängden har ökat med över 2 miljoner i Sverige från 1967 till 2017. Antalet hushåll har procentuellt ökat ännu mer: 63 procent på grund av fler ensamhushåll och fler vuxna personer i befolkningen (Sahlin, 2017).

Rätten till bostad är reglerad i grundlagen. I 1 kap. 2 § regeringsformen (SFS 1974:152) uttrycks:

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa.

Målen för bostadspolitiken formulerades i prop. 2002/03:1:

Målet för bostadspolitiken är att alla ska ges förutsättningar att leva i goda bostäder till rimliga kostnader och i en stimulerande och trygg miljö inom långsiktiga hållbara ramar. Boende- och bebyggelsemiljön ska bidra till jämlika och värdiga levnadsförhållanden och särskilt främja en god uppväxt för barn och ungdomar [...].

Tidigare bostadspolitiska mål formulerades i stället bostaden som en social rättighet (prop. 1997/98:119).

Bostadsfrågan med Malmö i fokus

Mellan 1910 och 1925 var det bostadskris i Malmö och staden byggde nödbostäder för att lindra nöden. År 1924 uppfördes det 200 nödbostäder i Östra Sorgenfri. De så kallade Sorgenfribarackerna, som var små röda hus med vita knutar, revs inte förrän 1965 (Tykesson, 2001). Förutom nödbostäder byggdes det också arbetarbostäder. Stadsdelen Möllevången, som byggdes mellan 1904 och 1908, är ett resultat av detta arbete och innebar att Malmö sakta men säkert förvandlades till en storstad (Walengren, 1994).

Den statliga bostadspolitiken syftade till att skapa förutsättningar för bra bostäder åt alla. Som ett resultat av det satsade Malmö år 1935 på att bygga kategoriboenden i form av bostäder till familjer med många barn. Det kunde genomföras med hjälp av de statliga subventionerna som var ett resultat av Bostadssociala utredningens första betänkande (SOU 1935:2). I Malmö uppfördes dessa så kallade barnrikehus på No-

belvägen i närheten av nödbostäderna. Under denna tid var det få byggherrar som dominerade bostadsmarknaden i Malmö: Malmös kommunala bostadsaktiebolag (MKB) som bildades 1946, HSB som grundades 1925 samt Riksbyggen och BGB.

Som en följd av miljonprogrammet byggdes 3 600 lägenheter varje år i Malmö under en tioårsperiod (Tykesson, 2001). Rosengård, Holma och Kroksbäck samt villaområdet Riseberga i östra Malmö är ett resultat av det. De här områdena erbjöd funktionella bostäder i tidens anda och kontrasten var stor i jämförelse med det gamla lägenhetsbeståndet i Malmö som betraktades som slum (Andersson m.fl., 1975).

Östergård och Österhus i Kirseberg kräver ett särskilt omnämnande. De båda fastigheterna byggdes 1924 och de första decennierna bodde det främst barnfamiljer i husen. Mellan 1950- och 1960-talen förändrades det och bostäderna fylldes med hyresgäster som inte kunde få bostäder på den allmänna bostadsmarknaden. I likhet med nödbostäderna och barnrikehusen på Sorgenfri har Östergårdsområdet och Kirseberg haft ett dåligt rykte. Det tror man bland annat har berott på att det har funnits många olika slags sociala institutioner i området som fängelse och mentalsjukhus (Andersson m.fl., 1975).

Österhus och Östergård låg i östra Malmö och de flesta bostäderna som byggdes inom ramen för miljonprogrammen var belägna i södra delarna av Malmö. De minst bemedlade människorna blev hänvisade till dessa områden och de med bättre ekonomiska förutsättningar flyttade till de västra delarna av Malmö och till havet. Det har förstärkt segregationen i Malmö (Stigendal, 1999).

I dag har Malmö förändrats från industristad till postindustriell kunskapsstad. Ett exempel är utvecklingen av Västra hamnen i samband med den europeiska bostadsutställningen 2001 och områdena vid Öresundsbron som invigdes 2000. I Västra hamnen finns det HSB-ägda huset Turning Torso som har blivit en viktig symbol för det nya Malmö. Ett annat område som har byggts i Västra hamnen är Dockan som ligger vid Kockumsvarvets gamla kranbassäng (Knutagård, 2009). Malmö högskola, nu Malmö universitet, och Öresundsintegrationen har naturligtvis haft den största betydelsen för den stora omvandling som har skett i Malmö.

KAPITEL 4 HUR MALMÖ ARBETAR FÖR ATT MOTVERKA HEMLÖSHET

Annelie Björkhagen Turesson, Gunilla Persson & Sofia Forsberg

Malmö – introduktion

Malmö är Sveriges tredje största stad med 339 313 invånare. Sedan 1990 har Malmö ökat sitt invånarantal med 43 procent vilket innebär att Malmö i dag är Sveriges snabbast växande storstad. Majoriteten av ökningen beror på invandring och ett högt födelsetal. År 2018 ökade befolkningen i Malmö med 5 680 malmöbor (Malmö stad, 2019). Detta har inneburit att Malmö har snabbt föryngrat sin befolkning. Medelåldern är 39,3 år i december 2017 och Malmö kommer på nionde plats i rankningen vad gäller kommuner med lägst medelålder (SCB, 2018).

Föryngringen beror på de senaste årens omfattande befolkningsströmmar både regionalt, nationellt och globalt. Malmö har med sitt strategiska läge blivit en mottagarstad för en ökad invandring men även för en regional omflyttning, både från Skåne och från Danmark eftersom Öresundsbron har gett möjlighet till en ökad mobilitet. (Salonen, 2012). En halv miljon människor har bott i Malmö någon tid mellan åren 1990 och 2008. Det visar att Malmö har hög attraktionskraft. Samtidigt finns det även en stor utflyttning, särskilt av barnfamiljer (Malmö stad, 2014). Några stadsdelar i Malmö är särskilt präglade av att vara det första bostadsområdet för nyanlända immigranter vilket innebär att de har en snabb befolkningsomsättning. Det innebär att när ett område till exempel visar hög arbetslöshet, är det inte alltid samma personer som visas i statistiken (Malmö stad, 2016–2017).

2010 tillsattes kommissionen för ett socialt hållbart Malmö. Den bestod av forskare och tjänstepersoner med uppdrag att ta fram underlag och förslag för att minska ojämlikhet i hälsa och bidra till att ge alla malmöbor lika förutsättningar till goda levnadsvillkor. I uppföljningsrapporten 2014 lyfts bland annat fram att ett bristande

barnperspektiv i myndighetsutövande samt bostadsbrist och dess konsekvenser är återkommande område och som påverkar förutsättningar för att uppnå jämlik hälsa bland stadens medborgare (Malmö stad, 2014).

I det tredje kommunfullmäktigemålet för år 2019 finns en tydlig inriktning om att Malmö stad ska vara en stad för barn och unga:

Malmö barn och unga ska få det stöd och den utbildning de behöver för att växa upp under trygga och jämlika förhållanden och utveckla sin fulla potential.

Malmö stads organisation inom hemlöshetsområdet

Under studiens genomförande har det skett en stor omorganisation i Malmö stad. Från att ha varit fem olika geografiskt indelade stadsområdesnämnder bildades tillsammans med delar av sociala resursnämnden den 1 maj 2017 en ny arbetsmarknads- och socialnämnd med ansvar för bland annat hemlöshetsfrågor. Syftet med omorganisationen är att resurser och kompetens mer effektivt ska tas till vara och att organisationen ska vara stabil och tydlig så att malmöborna får likvärdiga insatser av god kvalitet. När det gäller arbetsmarknads- och socialförvaltningen är frågor som gäller hemlöshet och arbetsmarknad samt barn och ungas uppväxtvillkor i fokus (Malmö kommunfullmäktige, 2016).

Organisationsförändringen innebar även att tekniska nämnden och dess fastighetskontor får ett tydligare ansvar för hemlöshetsområdet. Bland annat tog nämnden över ansvaret för så kallad teknisk tillsyn av ”övergångslägenheter”. Fastighets- och gatukontoret har en särskild lägenhetsenhet som ansvarar för att anskaffa lägenheter till kommunens andrahandsuthyrning. Enheten ansvarar dessutom för kontraktskrivning, all hyresjuridik förknippad med lägenheterna och hyresdebitering i förhållande till andrahandshyresgästen. Under 2018 har totalt 278 barnfamiljer fått en övergångslägenhet. Det innebär att lägenheten kan övertas med förstahandskontrakt. Nästan 100 barnfamiljer har fått en genomgångslägenhet (som inte kan övertas med eget kontrakt) (Malmö stad, 2018b). I augusti 2018 förvaltede lägenhetsenheten 1 400 hyresavtal åt arbetsmarknads- och socialförvaltningen (Blixtberg & Lindner, 2018). För att beskriva denna särskilda marknad, som innebär att kommunen är förstahandshyresgäst och hyr ut lägenheten i andra hand till hushåll som inte kan konkurrera på den ordinarie bostadsmarknaden, använder man begreppet sekundär bostadsmarknad (SKL, 2015).

Förutom arbetsmarknads- och socialnämnden och tekniska nämnden är ansvaret för hemlöshetsfrågor även uppdelat på flera andra kommunala nämnder som till ex-

empel stadsbyggnadsnämnden. Den har ansvaret att samordna arbetet med kommunens bostadsförsörjning (Malmö stad, 2015). MKB, Malmös kommunala bostadsbolag, är också en viktig samarbetspartner. Bolaget är en av få hyresvärdar som accepterar försörjningsstöd och har därigenom en viktig funktion för de resurssvaga hushållen i staden. Boplats Syd har en särskild bostadskö och i dag kan man få en egen lägenhet efter cirka fyra år (Malmö stad, 2018c).

På arbetsmarknads- och socialförvaltningen finns särskild personal i mottagningsenheter som arbetar med akut hemlöshet, personal som utreder ansökningar och fattar beslut om bistånd till boende samt personal som arbetar med stöd i de boenden som förvaltningen disponerar. De har också hjälp av en särskild bokningscentral som har till uppgift att göra bokningar av så kallade dygnsplaceringar av akut karaktär till hushåll utan behov av stöd i boendet. Bokningscentralen ska även kvalitetsgranska boendena, ansvara för fakturagranskning samt upphandla boendeplatser för hemlösa utan stöd (Blixtberg & Lindner, 2018).

Det vräkningsförebyggande arbetet

För att förhindra vräkning eller avhysning arbetar arbetsmarknads- och socialförvaltningen i samverkan med bland annat Kronofogdemyndigheten och fastighetsägare. I enlighet med 3 kap. 2 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453) prioriteras barnfamiljer, äldre och sjuka (SFS 2001:453). Trots det vräkningsförebyggande arbete som genomförs i Malmö stad drabbas varje år ett antal barn av vräkning. Enligt Kronofogdemyndighetens statistik verkställdes elva vräkningar i Malmö under tidsperioden januari–juni 2018 som sammanlagt berörde 19 barn (Kronofogden, 2018b). I Malmö berördes också dubbelt så många barn i jämförelse med landet som helhet år 2017 (7,5 i jämförelse med 3,3/100 000) (Blixtberg & Lindner, 2018).

Frivilligorganisationernas stöd till hemlösa barnfamiljer

Det stöd som finns för barnfamiljer som lever i hemlöshet kommer främst från socialtjänsten. Malmö stad samarbetar emellertid i hemlöshetsarbetet med flera frivilligorganisationer varav några finns uppräknade på Malmös webbplats som, Röda korset, Skånes stadsmission, KRIS (Kriminellas revansch i samhället) RFHL (Riksförbundet för narkotika- och läkemedelsberoende) och ABF Malmö (Malmö stad, 2018d).

Rädda Barnen arbetar i relation till hemlösa barn både på nationell nivå och på lokal nivå. På lokal nivå sker det bland annat genom direkt stöd till familjer som läxhjälp, lektunder och familjeaktiviteter. Rädda Barnen bedriver även verksamhet på

en mer övergripande nivå genom påverkan och i samverkan med andra aktörer (Barnombudsmannen, 2016).

Unga forum är en verksamhet inom Stadsmissionen som riktar sig till barn och unga och dess vårdnadshavare. De erbjuder olika former av stöd beroende på vilket behov som finns. Det finns möjlighet att få juridiskt stöd, hjälp med myndighetskontakter och de har även familjeträffar med fokus på social samvaro och kan ge stöd till basala behov som kläder eller matkasse om det behövs. Unga forum har sen två år tillbaka även en verksamhet riktad till ensamma ungdomar på flykt där merparten av dem saknar ett hem (Skåne Stadsmission, 2019).

KAPITEL 5 BARN SOM HEMLÖSA

Annelie Björkhagen Turesson

Introduktion

I regeringsformen 1 kap. 2 § (SFS 1974:152) står det att de offentliga verksamheter-na särskilt ska trygga rätten till bostad, arbete och utbildning samt verka för god social omsorg, trygghet och för goda förutsättningar för hälsa. Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Även artikel 27 i barnkonventionen handlar om barn och bostad:

Konventionsstaterna ska i enlighet med nationella förhållanden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och ska vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder och bostad.

Alla barn har samma rättigheter och lika värde samt har rätt till liv och utveckling (Artikel 2 och 6 i Barnkonventionen). En brittisk studie visar emellertid att det finns stora skillnader mellan barn och deras möjligheter i livet. Efter sex års ålder är hög socioekonomisk status en mer betydande faktor än tidig kognitiv förmåga (Marmot & Bell, 2012). Det innebär att barns hemlöshet enbart kan förstås i ett familjeperspektiv och familjers hemlöshet endast kan förstås i ett samhällsperspektiv.

I Sverige lever 186 000 barn, eller 9 procent av alla barn i ekonomisk utsatthet. I Malmö är siffran 25 procent. Sedan Rädda Barnen började sina mätningar har Malmö varit den stad där flest barn lever i familjer med knapp ekonomi. Rapporten visar emellertid att barnfattigdomen minskar, men samtidigt att klyftorna i samhället ökar. Numera har två tredjedelar av alla barnfamiljer en levnadsstandard som är

dubbelt så hög som gränsvärdet för låg inkomststandard. Att ha utländsk bakgrund och en ensamstående förälder är de faktorer som var för sig ökar risken för att leva under ekonomiskt knappa förhållanden. Tillsammans förstärker de båda riskfaktorerna varandra. Mer än 42 procent av alla barn med utländsk bakgrund och med en ensamstående förälder lever i ekonomisk utsatthet. Det kan jämföras med 1,4 procent av barn till sammanboende föräldrar med svensk bakgrund (Rädda Barnen, 2018). Barn som växer upp i ekonomisk utsatthet får som vuxna sämre hälsa, lägre utbildning och hamnar därigenom längre från arbetsmarknaden. Barn vars föräldrar är långvarigt beroende av försörjningsstöd är särskilt drabbade av ogynnsamma levnadsvillkor (Stigendal & Östergren, 2013).

Diagrammet som följer visar att många barnfamiljer har fått det bättre samtidigt som de med lägst inkomst har fastnat på en låg nivå.

Diagram 5.1 visar klyftan mellan medianinkomstbarnet och de fattigaste (Barnombudsmannen, 2016).

Att sakna hem som barn är den yttersta konsekvensen av ett liv i ekonomisk utsatthet. I många av familjerna finns det även sociala problem, antingen som en anledning till hemlösheten eller som en konsekvens av den. Även om många kommuner för statistik inom hemlöshetsområdet finns det fortfarande många kommuner där det brister. Rädda Barnen har gått ut med en enkät till kommuner med fler än 60 000 invånare och frågat hur många barn som är hemlösa i deras kommun. De fick svar från 25 av 37 berörda kommuner. Utifrån den enkäten finns det 5 390 inrapporterade hemlösa barn i 25 av Sveriges största kommuner (Samzelius, 2017). Socialstyrelsen (2017) uppskattar i sin kartläggning att det finns 24 000 barn i Sverige som har en eller båda sina föräldrar i någon form av hemlöshet (Socialstyrelsen, 2017).

Hemlösa barn hamnade på den politiska agendan när det upptäcktes att 1 000 barnfamiljer vräktes i Sverige år 2001. I många av familjerna fanns mer än ett barn vilket innebar att uppskattningsvis 1 500 barn påverkades det året. En utredning tillsattes om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer. I utredningen kom man fram till att vräkningarna var som högst under 1980-talet för att därefter sjunka. Det framkom att det fanns barn med i bilden i nästan hälften av fallen. Anledningen till vräkningen berodde ofta på försenade hyresinbetalningar eller hyresskulder. Resultatet visade också att barnen i hög utsträckning påverkades av vräkningen. Flytten innebar att barnen fick byta skola och kamrater. Eftersom familjerna fick bo på till exempel hotell och vandrarhem hade barnen också begränsade möjligheter att ta med sig sina tillhörigheter. En del barn kände oro, skuld och skam över att de hade blivit vräkta. Familjerna kände stor maktlöshet och hade svårt att se en lösning på familjens situation. För att förbättra situationen föreslog utredningen en lång rad åtgärder både vad gällde bättre statistik, större kommunalt ansvar och att socialtjänsten inrättade rutiner som förhindrar vräkningar som berör barn (SOU 2005:88).

År 2007 gav regeringen ett uppdrag åt Socialstyrelsen att implementera en strategi som ska förebygga vräkningar. Ett viktigt mål var en nollvision när det gäller vräkningar av barnfamiljer. Socialstyrelsen skulle samverka med Boverket, Sveriges Kommuner och Landsting och Kronofogden (Socialstyrelsen, 2010b). År 2008 gav Socialstyrelsen ut ett underlag som skulle fungera som stöd för socialtjänsten i arbetet att förebygga vräkningar som berör barn (Socialstyrelsen, 2008). I slutrapporten år 2010 kunde man emellertid konstatera att få av förslagen var implementerade i landets kommuner (Stenberg m.fl., 2011). Det fanns också exempel på att socialtjänsten medverkat till att separera föräldrar och barn genom att flytta över vårdnaden till den andra föräldern för att förhindra att vräkningen skulle registreras som en

vräkning som berör barn (Stenberg & Kjellbom, 2013). År 2012 saknade fortfarande 60 procent av kommunerna särskilda vräkningsförebyggande handlingsprogram. Man kunde också konstatera att det finns en stark koppling mellan vräkning och hemlöshet (Barnombudsmannen, 2016). Det har också riktats kritik mot den nationella hemlöshetsstrategin att man sänkte målsättningen från idén om allas rätt till bostad till att endast garantera ”tak över huvudet” (Samzelius, 2017).

Tabell 5.1 Antalet barn i Sverige som är berörda av vräkning (Barnombudsmannen, 2016; Kronofogden, 2019).

År	Antalet barn
2008	716
2015	472
2017	392
2018	448

Trots att utvecklingen går trögt, minskar antalet barn som är berörda av en vräkning.

Hyresskulder är den absolut vanligaste orsaken till att barnfamiljer vräks från sina bostäder. Den genomsnittliga hyresskulden är cirka 24 200 kronor. I nästan 40 procent av fallen sker vräkningen på grund av hyresskulder under 10 000 kronor (Kronofogden, 2018a).

Situationen i Malmö

I Malmö är särskilt många barn drabbade av hemlöshet. Malmö stads definition på hemlöshet är följande:

En person räknas som hemlös om denne saknar egen eller förhyrd bostad, inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende. Om man är hänvisad till tillfälliga boendalternativ eller är uteliggare. Det centrala är att boendefrågan endast är löst på mycket kort sikt eller inte alls.

I oktober 2018 var 3 306 personer hemlösa: 1 959 personer var vuxna och 1 347 var barn vilka var hemmahörande i 509 familjer. Anledningen till Malmös stora problem med hemlöshet beror främst på den stora inflyttningen i kombination med bristande nybyggnation under flera decennier. Under 2017 färdigställdes 2 600 nya bostäder,

men på grund av att befolkningen ökade under samma tid med 5 139 personer förvärrades situationen ytterligare trots det ökade bostadsbyggandet (Malmö stad, 2018b).

Av de 509 barnhushållen hade enbart 24 av dem, enligt Malmö stads bedömningar, social problematik vilket menas att familjerna behöver *stöd* för att klara ett boende. Anledningen till att familjen bedöms behöva det beror på att det finns psykisk ohälsa eller missbruk i familjen eller en kombination av de båda alternativen.

Tabell 5.2. Problem/avsaknad av problem bland vuxna hemlösa personer samt hur Malmö stad kategoriserar hemlösheten

Problem/avsaknad av problem bland vuxna hemlösa personer	Antal vuxna personer	Antal i procent	Kategorisering
Missbruk	234	12	Socialt
Psykisk ohälsa	194	10	Socialt
Samsjuklighet	194	10	Socialt
Annan individuell problematik	224	11	Strukturellt
Ingen känd problematik	1 113	57	Strukturellt
Summa	1 959	100	

Tabellen visar att 1 959 vuxna personer är hemlösa i Malmö, dels utifrån om det finns en känd individuell problematik eller inte, dels utifrån hur Malmö stad kategoriserar hemlösheten utifrån problembild (Malmö stad, 2018a).

Det är viktigt att komma ihåg att Malmö stad och Socialstyrelsen använder olika definitioner av hemlöshet²⁷. Det innebär att det finns hemlöshet som inte syns i Malmö stads hemlöshetsräkningar. I Socialstyrelsens definition av hemlöshet inräknas även de som lever i långsiktiga boendelösningar och de som har eget ordnat boende på kort sikt, till exempel bor inneboende hos vänner. Utifrån Socialstyrelsens definition av hemlöshet har inte Malmö en komplett statistik om hur många vuxna och barn som är hemlösa (Barnombudsmannen, 2016).

²⁷ Se Socialstyrelsens definition i kapitel 2!

Tabell 5.3. Orsaker till hemlösheten

Orsaker till hemlösheten	Antal vuxna personer	Antal i procent
Våld och hot i hemmet	153	8
Våld och hot utanför hemmet	70	4
Obetalda hyror	133	7
Störande beteende	104	5
Betalningsanmärkningar	41	2
Uppgift saknas	3	0
Bristande förankring	1 455	74
Summa	1 959	100

Tabellen visar att våld inom och utom familjen (12 %) är en nästan lika vanlig anledning till hemlöshet som obetalda hyror, störande beteende och betalningsanmärkningar (14 %). Utifrån de här två tabellerna kan vi konstatera att huvudparten av de hemlösa i Malmö är personer utan problem, så kallat strukturellt hemlösa (Malmö stad, 2018b). Det är viktigt att veta att det är utifrån Malmö stads bedömningar och kategoriseringar.

Hemlöshetens konsekvenser för barn

Barn och hem går som en röd tråd genom barnavårdens historia. Att arbeta för att förbättra barns levnadsvillkor i deras föräldrahem eller att ge barn ett nytt hem, om en förbättring inte är möjlig, har varit barnavårdens viktigaste uppgift. Barns rätt till hem finns också reglerat i flera svenska lagar (Swärd, 2005) samt i barnkonventionen, främst artikel 27.

Bostadens betydelse för människor varierar beroende på ålder. Barn är de som är mest beroende av den värme och trygghet som ett hem kan ge. Under barndomen byggs personers föreställningar om platser sakta upp – vad är och innebär till exempel ett hem? Det blir ett slags inre arbetsmodell, en referens, med vilken hen jämför andra platser. Det är först i 15-årsåldern som den unge kan separera sig själv från sin uppväxtmiljö och betrakta sina föräldrar och det liv som de lever utifrån (Nordström, 2000).

Både nationell och internationell forskning visar på olika konsekvenser för barn som lever i hemlöshet. Hur mycket barn påverkas beror på barnens ålder, hemlöshetsperiodens längd, det sociala nätverket som omger barnet samt vilken kvalitet som det tillfälliga boendet har (Andersson & Swärd, 2007; Mayock, Corr & O'Sullivan, 2011). Det är emellertid viktigt att vara medveten om svårigheterna att se vilka faktorer som *direkt* kan kopplas till hemlöshetssituationen eftersom barn som är hemlösa även är exponerade för andra riskfaktorer, till exempel fattigdom, migration, missbruk och våld. Hemlöshet är ofta den allra yttersta konsekvensen av dessa olika riskfaktorer.

Malmökommissionens arbete har visat att familjens socioekonomiska status har en stor inverkan på barns hälsa (Köhler, 2014). Flera andra studier har kommit fram till liknande resultat. Cutts med flera (2011) har sett att det finns ett samband mellan en osäker boendesituation och trångboddhet och dålig hälsa, lägre vikt och risk för utvecklingsproblem bland små barn och Shinn och Weitzman (1996) menar att hemlösa barn generellt har ett sämre hälsotillstånd än andra barn. De drabbas oftare av fysisk och psykisk ohälsa och utvecklar dessutom ofta olika beteendeproblem. Andra studier har visat konsekvenser som brist på privatliv och lekmöjligheter eftersom det kan vara svårt att ta hem kamrater. Skolsituationen påverkas också negativt eftersom hemlöshetssituationen ofta innebär många skolbyten och brist på en plats att studera (Anthony, Vincent & Shin, 2018; Baptista m.fl., 2018; Buckner, 2008).

I en amerikansk studie har man kommit fram till att fattigdom, social isolering och våld är sammankopplade med hemlöshet (Anooshian, 2005). En av de få studier där hemlösa barn har kommit till tals har visat att barnen känner skam, besvikelse, ilska och rotlöshet. Många barn lider också av att det saknas pengar i familjen (Walsh, 1992).

Barnombudsmannen har nyligen kommit ut med rapporten *Inget rum för trygghet* (Barnombudsmannen, 2016). De har frågat barn som blivit vräkta och är hemlösa om deras situation. Barn vittnar om att vräkningen kommer plötsligt och utan möjlighet för barnen att packa ner sina saker. Även i de fall socialtjänsten är med, är det ingen som ger barnen information. Vräkningen startar ofta en process som innebär att familjen måste flytta runt mellan olika tillfälliga boenden under lång tid. Barnen berättar om att det är stökigt och trångt, exempelvis fick en pojke dela rum med sju syskon och sin mamma. Många barn tvingas även dela dusch, toalett och kök med andra hemlösa vilket är särskilt svårt. Det är också svårt för en tonåring att bjuda hem vänner när man är trångbodd och delar rum med sin mamma. Det är dessutom inte alltid tillåtet att ta emot besök i kollektiva boendeformer.

Barn som är trångbodda

Men även om barnfamiljer i allmänhet beskrivs som mindre problematiska än andra hemlösa finns det ändå skillnader inom gruppen. Stora familjer anses problematiska eftersom de är mycket svårplacerade på grund av att det saknas stora lägenheter på den reguljära bostadsmarknaden. Få hyresvärdar accepterar att fler personer flyttar in i en lägenhet än vad lägenheten är dimensionerad för enligt svenska normer, även i de fall familjen själv inte tycker att det är något problem. Att bo många på liten yta associeras till fattig-Sverige där många människor bodde i misär på liten yta. Det var vanligt att finrummet hyrdes ut för att öka familjens inkomst. Folkhemmet, den sociala ingenjörskonsten och den svenska byggnormen skulle bygga bort misär och dåliga levnadsförhållanden. Finrummet blev också omodernt och i stället introducerades begreppet vardagsrum.²⁸

Det finns olika definitioner på trångboddhet beroende på tidsperiod, vilket tabell 5.4 visar.

Tabell 5.4. Olika trångboddhetsdefinitioner (Boverket, 2016)

Trångboddhetsnormer	Gräns för trångboddhet
Norm 1: 1946	Högst två personer per rum. Dessutom ska det finnas ett kök.
Norm 2: 1967	Högst två personer per rum. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.
Norm 3: 1986	Samtliga hushållsmedlemmar (inkl. barn) ska ha eget sovrum, förutom makar och partners som ska dela. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.
Socialstyrelsens riktlinje	Partners och barn kan dela sovrum, efter hand som barnen blir äldre bör behovet av eget rum beaktas. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.
EU:s riktlinje	Två barn per rum under 12 års ålder. Barn mellan 12 och 18 år av samma kön kan dela rum, barn av olika kön eller annan hushållsmedlem över 18 år bör ha var sitt rum. Partners delar. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.

²⁸ Se kapitel 3, Bostadsfrågan då och nu

Norm 1 utvecklades på 1940-talet och innebar att det skulle bo högst två personer per rum utom i köket. År 1967, samma år som boken *Den ofärdiga välfärden* publicerades av Maj-Britt och Gunnar Inghe introducerades en ny trångboddhetsnorm, nr 2, som innebar att det skulle finnas ett vardagsrum utan boende (Inghe & Inghe 1970; Sahlin, 2017). På 1980-talet kom den tredje definitionen på trångboddhet som innebar att barnen skulle ha eget rum. Det främsta syftet med att introducera ytterligare en trångboddhetsdefinition var att den skulle utgöra en bedömningsgrund vid beslut om bostadsbidrag. Det bidragssystem som utformades i slutet av 1980-talet syftade till att stödja ekonomiskt svaga hushåll som var trångbodda. Resultatet blev att antalet bostadsbidragstagare ökade med nästan 10 procentenheter mellan 1990 och 1994 vilket innebar att statens utgifter för bostadsbidrag nära nog fördubblades (Boverket 2016).

I en relativt ny rapport från Boverket framgår det att man har återgått till norm 2. Där framkommer det att trångboddheten minskade drastiskt efter 1960-talet och var som lägst efter 1990-talet och därefter har den ökat igen. År 1914 var nästan 20 procent trångbodda i storstadsregionerna. Bland de som var utrikesfödda var trångboddheten dubbelt så vanlig (Sahlin, 2017).

För hyresvärdar är trångboddhet ofta en anledning till att man säger nej till familjer. Det kan också vara ett skäl till vräkning och att man då hänvisar till ”störningar” och ”sanitär olägenhet” i hyreslagen. Även kommunala bostadsbolag har blivit hårdare och säger framför allt nej till familjer som har upprepad misskötsamhet som störningar i kombination med försenade hyresinbetalningar (Hansen Löfstrand, 2005).

KAPITEL 6 BARN PÅ FLYKT

Maria Hjortsjö

Introduktion

Barn är en betydande del av världens flyktingar och migranter, ungefär hälften av världens flyktingar är just minderåriga (Bak, 2013). Eftersom Sverige under många år haft en stor inflyttning av familjer från andra länder har etnicitet blivit en del av den så kallade *minoritetsforskningen* (Nyberg, 2012). Bak (2013) konstaterar dock följande:

Barndomen bland barn som har erfarenhet av migration i allmänhet och deras egna reflektioner för att belysa dessa processer, var tills för ett par år sedan ett helt bortglömt område. (Bak, 2013, s. 20)

Fenomenet barn i migration, både ensamkommande och barn som anländer med sin familj, har funnits länge och är relativt väl beforskat både internationellt och i Sverige (Montesino & Jiménez Alvarez, 2019). Barn kommer ofta tillsammans med sina föräldrar eller med någon annan närstående vuxen, som har tagit ansvar för dem. Det har även skett en ökning av antalet ensamkommande flyktingbarn under senare år. När det gäller ensamkommande barns situation har den belysts ur en rad olika aspekter, inte minst hur deras individuella och psykosociala förhållanden samt omgivande strukturella faktorer påverkat deras liv och vardag (se exempelvis Brunnberg, Borg & Fridström, 2011; Hedlund, 2018; Hertz & Lalander, 2017; Kohli & Mitchell 2007; Wernesjö, 2014). Familjer i exil har även belysts av en rad forskare (se exempelvis Al-Baldawi, 2017; Bak & von Brömssen, 2013; Darvishpour, 2015; Nyberg, 2012; Skytte, 1997). Den nyanlända familjens vardagsliv och utmaningar har inte sällan problematiserats i studierna. Barn i migrationsprocessen utifrån ett

barnrättsperspektiv har även lyfts av några forskare (se exempelvis Hedlund, 2014; Lundberg & Lind, 2015). Lundberg och Lind (2015) kunde i sin studie av migrationsverkets beslut konstatera att barns egna berättelser sällan påverkade utgången i besluten. Hur ett minoritetsperspektiv kan beaktas i psykosocialt arbete med barn har problematiserats av bland annat Eide, Qureshi, Rugkåsa och Vike (2015). Hur förhållandena ser ut i mottagarlandet efter flykten och dess konsekvenser för barnens psykiska och fysiska hälsa har belysts i en omfattande svensk studie vid *Centrum för Europaforskning* (Andersson m.fl., 2010). Studien har bland annat kunnat konstatera att organiserandet av mottagandet och hur livsvillkoren ser ut under asylprocessen spelar en stor roll för barnens framtid. Sammanfattningsvis konstateras att det finns en varierande forskningsbild av barn i migrationsprocessen med skilda infallsvinklar. Alltmer börjar fokus orientera sig emot barn som aktörer i en globaliserad värld.

Konsekvenser av att behöva fly

Antalet familjer som har kommit som flyktingar till Sverige har ökat kraftigt de senaste åren, inte minst i samband med 2015 års omfattande ”flyktingvåg”. De senaste årens höga invandring av personer födda i Syrien medförde att det blev det vanligaste födelselandet för utrikesfödda i Sverige år 2017. Nio procent av den utrikesfödda befolkningen var från Syrien (Migrationsinfo, 2019). Från att ha haft en någorlunda stabil livssituation med en överblickbar framtid i ursprungslandet har tillvaron plötsligt bytts ut mot en tillvaro präglad av kaos, emellanåt hot mot det egna och övriga familjemedlemmars liv. Familjer som har varit på flykt och deras tillstånd under den första tiden i ett nytt land beskrivs ofta som chockartad och tidigare tillvaro i det forna hemlandet förvandlas inte sällan från något självupplevt till en redogörelse som anpassas till mottagarlandets behov av kunskap för att kunna ta emot dem. Eftersom mottagandet av flyktingar i Sverige i dag mycket sällan är helt individanpassat, kan det skapa en upplevelse av *identitetsförlust* (Nyberg, 2012).

Barn och föräldrars relation i familjer som är på flykt präglas inte sällan av att barnen utsätts för separationer från viktiga vuxna och andra närstående under både kortare eller längre perioder. Inte sällan kan delar av familjen resa före den övriga. Återförening i exillandet är sällan helt konfliktfri (Nyberg, 2012). Migration för barn innebär alltså att de kan tvingas att leva i föränderliga familjerelationer där barnet kan tvingas byta vuxenkonstellationer utifrån rådande förhållanden. Det kan handla om att leva med andra än sina egna föräldrar eller enbart tillsammans med den ena föräldern under en period. Barnen kan också vara ensamma och själva ansvariga för sin överlevnad.

Barn som precis har migrerat till Sverige står för andra utmaningar än enbart de åldersrelaterade. För de barnen påverkas ovillkorligen barndomen av den situation som familjen befinner sig i. Barnen behöver precis som de vuxna anpassa sig till nya förutsättningar, nya miljöer och ett annat samhälle än vad de tidigare har varit vana vid (Al-Baldawi, 2017). Inom ramen för vad som betecknas som ”den nya barndomsforskningen” uppmärksammas i hög utsträckning barns möjligheter att själva utforma sin vardag och sina egna miljöer liksom att skapa och upprätthålla sina sociala relationer. Barn som migrerat har egna erfarenheter av förflyttning över gränser, att möta nya omgivningar, att skapa tillhörighet och att definieras in i den grupp som vanligen benämns ”första generationens invandrare” (Bak, 2013). Tänkvärt är då att forskningen kring de här barnen och deras barndom tidigare har varit så styvmoderligt behandlad. Bak (2013) finner att barn i migration har en barndom i rörelse. En sådan barndom menar hon skiljer sig på flera sätt från de mer västerländska idealen om en god barndom. Barndom ses inte sällan här som något som ska präglas av *trygghet* och *förutsägbarhet*. Något som bland annat skapas genom *ett hem* med känslomässig stabilitet. Bilden av en barndom som ska vara präglad av stabilitet riskerar dock att de migrerande barnens barndom beskrivs som utsatt, sårbar och att barnen blir ”offer”. Detta genom beskrivningar som exempelvis ”de hemlösa”, vilket kan vara ett hinder i att se styrka, kreativitet och de skilda möjligheter som barn kan bidra med för att skapa sin egen barndom (Bak, 2013). För att socialarbetare tidigt ska kunna utveckla ett barnperspektiv i det sociala arbetets arbetsprocess finns ett behov av att kunna inta en helhetssyn på barns livsvillkor. Förutom de formella verktyg som finns att tillgå (lagar, förordningar, myndighetsrutiner), innebär det att handläggare också konsekvent ska utreda barn om deras åsikter (Hedlund, 2014).

Familjen i ett transnationellt perspektiv

Som ett resultat av att Sverige haft en generös invandringspolitik har många barn i dag anknytning till ett annat land, utanför Sveriges gränser. Utifrån det konstateras att vi i dag lever i ett land som är en mix av skilda kulturer och traditioner, vilket kan påverka våra synsätt på familjen som sådan, föräldraskap och barnuppfostran (Al-Baldawi, 2017; Bäck-Wiklund, 2012).

Margareta Bäck-Wiklund (2012) finner att etnicitet har blivit en viktig del i analysen av välfärd, levnadsvillkor och familjeliv, genom just den ökande globaliseringen och migrationen. Den *transnationella familjen* är en benämning som inte sällan används i detta sammanhang för att förstå hur de ingående familjemedlemmarna förhåller sig till att ge sig av eller till att stanna, var familjen har sin lojalitet och hur de förhåller sig till det förflutna, nutid och framtid. Ur ett västerländskt per-

spektiv beskrivs familjen ofta som den gruppering där individen får sina grundläggande behov i form av närhet, gemenskap och omsorg tillgodosedda (ibid.). I forskning om *diaspora*, det vill säga redogörelser av migranter som lever i ett annat land än ursprungslandet men ändå är länkade till detta ursprung, har ett centralt perspektiv varit idéer och praxis i relation till att skapa ett hem och upplevelser av att *höra till* på en plats och de processer som bidrar till att skapa tillhörighet och i viss mån trygghet (jfr begreppet *placemaking*). Barn med migrantbakgrund kan uppleva två former av att höra till, dels i det lokalområde där de kan komma att bo, dels har barnen relationer till sitt och familjens ursprungsland. En viktig faktor för deras upplevelser av att höra till en plats är om det där finns släktingar eller familj. En plats blir viktig och betydelsefull när den blir fylld med människor och relationer (Bak, 2013). Att barn med migrationsbakgrund deltar i sociala nätverk med både barn och vuxna samt i organiserad fritidsverksamhet har visat sig ha stor betydelse för deras välmående (ibid.).

Bland barn i migrationsprocessen utgörs den närmsta familjen inte sällan av föräldrar och syskon liksom far- eller morföräldrar samt föräldrars syskon och deras barn. I vardagligt tal kallat den utvidgade familjen (Nyberg, 2012). Det är familjemedlemmar som tidigare av olika anledningar tagit sig till Sverige och/eller även flytt tillsammans med det aktuella barnet. I Sverige finns alltså en tonvikt på kärnfamilj medan det i andra kulturer kan vara så att barn tvingas flytta runt till de släktingar som har möjlighet att ta hand om barnet. Familj som begrepp får därmed en annan innebörd för många barn (Hedlund, 2014). Familjens vardag tar sig uttryck i de rutiner och ritualer som blir familjens specifika sätt att vara, det vill säga i görandet av ett familjeliv. I vardagslivet formas synsätten relaterade till kön, så kallade *gender rules*, och förhållandet till både äldre och yngre generationer, så kallade *generation rules* (Larsson Sjöberg, 2012). Relaterat till socialt arbete kan det här uppstå dilemman mellan de normativa föreställningar som socialsekreteraren kan ha och alternativa perspektiv på barns bästa (Hedlund, 2014).

Migrerade barnfamiljers boendesituation

Nyanlända familjers boende i Sverige och de asylsökande barnens situation i den processen har belysts i en studie av Ulla Björnberg. Björnberg (2013) konstaterar bland annat att informanterna i hennes studie har en ”brokig boendehistoria” efter ankomsten till Sverige. Kort handlar brokigheten om själva boendet och de konsekvenser boendeplaceringen medfört för familjen att hantera sin vardag. För den nyanlända familjen kan boendet den första tiden i Sverige vara hos avlägsna släktingar med alla de följder som det kunde få, exempelvis trångboddhet. Trots normen, som

lanserades under 1980-talet (se tabell 4), handlar trångboddhet inte bara om trängsel eller antal rum i en bostad (Alstam, 2013). Trångboddhet innebär en begränsad rörelsefrihet. Att förstå vad trängsel och interaktion innebär i mindre utrymmen, inte minst för möjligheten till avkoppling, kan vara av vikt. Trångboddhet kan även relateras till det beroendeförhållande som kan finnas till de personer man bor hos, något som emellanåt kan upplevas som stressfullt och svårt (Björnberg, 2013). Andersson och Swärd (2007) konstaterar att bostaden i dag inte bara är ett fysiskt rum och ett ställe där man vistas. Bostaden har en rad omätbara värden av känslomässig natur som påverkar vår identitet och självbild. Om det relateras till trångbott boende, borde det rimligen få vissa konsekvenser.

Bland Björnbergs (2013) informanter i studien om asylsökande barns situation fanns det de som emellanåt blev placerade på mindre orter, utanför städerna. Bland dem fanns en lättnad över att ha ett eget boende samtidigt som det var problem med transportmedel till livsmedelsbutiker och skolor. Att behöva flytta ett flertal gånger var även något som familjernas första tid präglades av, vilket Björnberg (2013) konstaterade kunde vara problematiskt för barnens skolgång och möjligheten till att utveckla ett socialt liv. Björnberg finner att pendling mellan boenden, flyttningar och byte av skolor skapar en situation av *permanent instabilitet* för hela familjen eftersom de ständigt måste vara beredda på uppbrott, de kan inte slå sig till ro eller skaffa sig några saker. En ytterligare konsekvens är att ständigt behöva neka barnen sådant som de gärna skulle vilja ha och som skulle bidra till att barnen kände sig mindre avvikande i sin sociala omgivning (Björnberg, 2013). En stor del av de problem som följer med trångboddhet handlar om samordning. Frågor om var man ska förvara kläder, i vilken turordning familjemedlemmar ska äta eller göra läxorna kan vara återkommande. Alstam (2013) finner att det i hemmen tycks finnas i alla fall två platser som barnen nyttjar. Den ena platsen är sängen, den andra är framför allt någon slags bildskärm: tv, playstation och dator erbjuder möjligheter till avkoppling.

För att förstå trångboddhetens följder måste man förstå upplevelsen av trängsel, rörlighet och interaktion på en yta som försvårar möjlighet till avkoppling och i förlängningen överskottet av stimulans och avsaknaden av privatliv (Gove, Hughes & Galle, 1979). Trångboddhet måste också relateras till typ av bostad. Ett bostadsutrymme kan motsvara flera normalstora bostäder men ändå upplevas som trång. Trångboddhet kan ta sig olika uttryck och handlar inte bara om att något är trångt. Alstam (2013) menar exempelvis att trångboddhet kännetecknas av osäkra platser, bristande resurser, flyktingkap och föräldrars psykosociala ohälsa.

KAPITEL 7 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Annelie Björkhagen Turesson, Maria Hjortsjö & Annika Staaf

Barn utifrån olika perspektiv

I september 1990 ratificerade Sverige FN:s konvention om barnets rättigheter. I dag står Sverige inför att implementera konventionen som svensk lagstiftning. I stora drag kan FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) sammanfattas genom huvudprinciperna i artiklarna 2, 3, 6 och 12. De handlar om att

- alla barn har samma rättigheter och lika värde
- barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn
- alla barn har rätt till liv och utveckling
- alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Begreppet barn

Begreppen barn och barnperspektiv kan variera i innebörd. En vanlig utgångspunkt är att alla menar samma sak när det talas om både barn som sådana och vad ett barnperspektiv är. Men vad är och innebär det att vara ett barn? När det gäller begreppet barn, tolkas det olika beroende på tid och rum. Synen på barn, barns utrymme och tillvaro förändras över tid. Barns kompetens och behov av skydd är även något som förändras i relation till samhällets omdaning (Englundh, 2009; Halldén, 2003; Sommer, 2012).

En allmän definition av ett barn är att det är en människa från födelsen till pubertetens inträde, det vill säga äldre barn, tonåring – ungdom. I Sverige föreslog regeringen att ett foster ska kallas barn från och med 23:e graviditetsveckan. I FN:s barnkonvention används ordet barn i betydelsen en människa som inte fyllt arton år.

Att barndomen i konventionen slutar vid 18 år relaterar till att barn i de flesta länder blir myndiga vid den åldern (prop. 2007/08:58).

Utifrån ovanstående är det tydligt att det går att dela in betydelsen och innebörden av barn i skilda ålderskategorier: nyfödd, spädbarn, småbarn, barn i skolåldern, tonåringar och så vidare. Ålderskategoriseringar ger en fingervisning om vilka förväntningar som kan ställas på barnet. Kategoriseringen av barn, exempelvis förskolebarn, skolbarn och tonåring, sänder signaler till en mottagare som utifrån sin mottagning bedömer hur hon eller han kan eller bör förhålla sig till det aktuella barnet. Begreppet barn kan även återspegla relationen till förälder, föräldrar eller annan vuxen auktoritetsperson (Englundh, 2009).

Barndomsforskning och agens

Dagens barndomsforskning utgår ofta ifrån att barndomen är olika beroende på de omgivande villkoren (Alstam, 2013) och i dag talas det snarare om barndomar än om en barndom. Inom rådande barndomsforskning betraktas alltså barn och unga som sociala aktörer i sin egen verklighet (Pramling Samuelsson, Sommer & Hundevide, 2011). Då barn och unga inte ses som passiva utan några som kontinuerlig påverkas av sina erfarenheter, utvecklas också egna strategier för att hantera sin vardag. Halldén (2003) finner att forskare inom "barndomsfältet" inte vill att barn ska ses som så kallade becomings alltså individer som är på väg att bli vuxna, utan som individer som är intressanta i att vara just aktiva barn. Barn kan alltså inte definieras enbart via sin natur eller sin psykiska och fysiska mognadsgrad. Barn och unga måste istället ges betydelse i ett socialt och kulturellt system och förstås som unika varelser med olika förutsättningar att utvecklas.

Relaterat till detta kan man tala om barn som sociala aktörer och barns agens, vilket innebär barns förmågor att göra egna val och uttrycka sin egen vilja (Alstam 2013). Barnens agens synliggörs bland annat genom barnets kompetens vilket innebär barnets förmåga att göra något, inte hur de gör något. Kompetensen är agensens verksamma kraft eller som Kristina Alstam (2013) förtydligar "agensens röst och kropp" (sid. 253). Kompetens finns hos alla barn och kan innebära att observera omgivningen och dra slutsatser från den samma, att hantera en svår situation eller uppnå det man vill. Men barnens kompetens kan också handla om självkontroll. Något som kanske utåt uppfattas som passivitet. Begrepp som agens och kompetens måste också handla om det som barn inte gör. Att inte vara utåtagerande, obstruerande eller inte berätta om hur man har det, reflekterar en kompetens som kräver stora ansträngningar (ibid.).

Kompetensen emanerar ur hur barnets socialisering och indirekt barnets uppföstran. Med andra ord innebär detta att barn även måste förstås utifrån den position de har i ett generationssystem. Då föstran, precis som synen på barn som sådana vanligtvis förhåller sig till det samhälle vi lever är den både kulturellt, tidsmässigt och rumsligt betingad. Ett tydligt exempel på en faktor som formar barns agens är vilka platser de har tillgång till (Alstam 2013). Det kan också vara ekonomiska förutsättningar liksom barns kön, ålder och etnicitet och exponering av utsatthet. För socialt barnavårdsarbete innebär det att barnens åsikter är nödvändiga och att socialtjänsten betraktar barn och unga som aktiva, kunniga, och sociala (Hallden 2003; Cederborg 2014).

Konstateras kan att begreppet barn är svårt att enhetligt definiera. Barn som samlingsbegrepp omfattar både en fysisk och psykisk utvecklingsprocess där ett barn går från att vara totalt beroende för sin överlevnad till att bli en självständig individ. Individens kapacitet förändras i relation till ålder, men även vad ett barn har fått gå igenom och utstå. Barn och unga ska därmed förstås som unika varelser med olika förutsättningar att utvecklas (Cederborg 2014). Konsekvenserna av när barn agerar är att de bidrar till sin livssituation utifrån sina alldeles egna förutsättningar. Utgångspunkten i talet om barn är därför påverkat av flera aspekter där såväl barnets ålder, mognad som hur det idag betraktas är centralt.

Barnets bästa – en rättighet, en princip och ett tillvägagångssätt

En av barnkonventionens grundpelare är artikel 3 som handlar om principen om barnets bästa. Den innebär att vid alla beslut som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet. Denna princip gäller vid alla åtgärder som rör barn oavsett om beslutet fattas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, administrativa myndigheter, domstolar eller lagstiftande organ.

Begreppet barnets bästa är inte nytt. Det är i själva verket äldre än konventionen och fanns redan med i 1959 års deklaration om barns rättigheter och även i familjelagstiftningen i många länder. Vad som är barnets bästa är svårt att på ett tydligt sätt beskriva och det finns inte heller någon närmare förklaring att hämta i barnkonventionen (Englundh, 2009). Cederborg (2014) konstaterar därmed att begreppet barnets bästa är flexibelt och inte en gång för alla fastslaget. Flexibiliteten har fördelar i att perspektivet tillåter en anpassning till individuella behov men det öppnar också upp för manipulation och används som ett retoriskt verktyg för att egentligen få igenom andra önskningar (t.ex. av föräldrar i en vårdnadstvist). Det finns också risk att det avfärdas helt av professionella som irrelevant och oviktigt.

FN:s barnrättskommitté²⁹ har emellertid försökt att utveckla vad som menas med barnets bästa och vad det innebär i praktiken. Barnets bästa innebär en analys av konsekvenserna för barnet både på kort och på lång sikt. Denna ska grunda sig på hela konventionens anda. Det är viktigt, enligt barnrättskommittén, att barnet ses som en individ med egna känslor och vilja, med medborgerliga rättigheter men också att barnet ses som en individ som behöver särskilt skydd. För att barnets bästa alltid ska uppmärksammas ska alla beslut som rör barn genomsyras av ett barnperspektiv (Barnombudsmannen, 2013).

Begreppet barnets bästa består av tre delar: Den första delen består av en materiell rättighet. Det innebär rättigheten att få barnets bästa bedömt och satt i främsta rummet i beslut som gäller barnet. Det innebär en skyldighet för staterna; den är direkt tillämplig (selfexecuting) och kan åberopas i domstol. Den andra delen består av en rättslig tolkningsprincip vilket innebär att om en rättsregel är öppen för fler än en tolkning ska den tolkning som är till barnets bästa ha företräde. Den sista delen är ett tillvägagångssätt. Med det menas om barn i vid betydelse påverkas av ett beslut måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av såväl positiva som negativa konsekvenser för barnet eller barnen i fråga. Denna bedömning måste vara rättssäker, beslutsmotiveringen måste visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa. Det betyder att konventionsstaterna ska förklara hur man har tagit hänsyn till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara för barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på, samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstagen. Den vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall (Barnombudsmannen, 2013).

Barnperspektiv

Ett begrepp som används allt oftare i verksamheter för barn i samhällsdebatten i stort och inte minst i diskursen om utsatta barn är barnperspektiv. I FN:s konvention om barns rättigheter poängteras att barn har en rätt att göra sin röst hörd och få sina synpunkter beaktade. Som tidigare nämnt är det dock sällan som begreppet barnperspektiv är entydigt definierat eller problematiserat. Halldén (2003) menar t.ex. att begreppet barnperspektiv är mångtydigt och används som ett ideologiskt begrepp

²⁹ FN-kommittén för barnets rättigheter (barnrättskommittén) finns i Genève och består av 18 oberoende experter "med högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap" Efterlevnaden av barnkonventionen övervakas av denna kommitté. Vart femte år rapporterar FN:s medlemsländer till denna om de åtgärder som de har vidtagit med anledning av barnkonventionen.

med stor retorisk kapacitet. Vidare fungerar begreppet barnperspektiv som politiskt enande. Men vad innebär begreppet barnperspektiv? Fokus för ett barnperspektiv är att de vuxnas uppmärksamhet riktas mot en förståelse av barns uppfattningar, erfarenheter och handlingar i världen (Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2011; Sommer, 2005).

Barnperspektiv innebär att vuxna eftersträvar att så medvetet och realistiskt som möjligt rekonstruera barns perspektiv genom exempelvis vetenskapliga koncept avseende barns förståelse av sin egen värld och sina handlingar i den (Cederborg, 2014; Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2011; Sommer, 2005). Detta utesluter därmed alla teorier om barn och barndom som inte bidrar till att hjälpa vuxna att förstå världen ur barnets synvinkel. Trots att det perspektivet är barncentrerat kommer det alltid att representera vuxnas objektifiering av barn.

Barnets perspektiv

Barnets perspektiv är barnets egen tolkning och berättelse till skillnad mot barnperspektivet som är vuxnas tolkning och analys. För att kunna beskriva barns åsikter måste socialsekreterare prata med barnet. Det finns forskning som visat att man kan prata med barn från fyra års ålder. Barnen kan då i allmänhet ge en sammanhängande beskrivning. För att berättelsen ska bli så detaljerad som möjligt är det viktigt med en öppen och följsam samtalsteknik (Lamb, Sternberg & Esplin 1995; 1998).

Tidigare studier har visat att information om barn och deras livssituation ofta inhämtas från föräldrar och professionella och att barnens berättelser inte finns med. Arbetssättet BBIC (barns behov i centrum) har i många fall bidragit till att förstärka barnperspektivet, men ofta är beskrivningarna förenklade och saknar detaljbeskrivningar. Barns egna upplevelser och synpunkter saknas ofta, i stället argumenterar man utifrån vad vuxna tror är bäst för barnen. Om man vill förstå barn är det centralt att kartlägga hur barns livssituation ser ut utifrån barnets eget perspektiv (Hultman & Cederborg, 2014).

Barnets rättigheter och ett barnrättsperspektiv

Barnens rättigheter ryms inom folkrätten som är en del av den internationella rätten (mänskliga rättigheter). Barnets rättigheter har en lång historia som genom tiderna förknippats med den syn på barn och barndom som varit rådande för stunden (Lindholm, 2014).

Det har inte funnits någon social medvetenhet om barn förrän under sen medeltid och det var först under upplysningstiden som barn gradvis kom att ses som en kategori med egna karaktäristika. Rättigheter av skyddskaraktär är de rättigheter som går längst tillbaka i historien. Sedan följer rättigheterna av omsorgskaraktär under sent artonhundratals och som en följd av rörelsen för mänskliga rättigheter efter andra världskriget kommer rätten till deltagande och inflytande (Englundh, 2009).

Ett barnrättsperspektiv innebär dels att ta hänsyn till de mänskliga rättigheter som barn har, dels att säkerställa barnens rättigheter i åtgärder och vid beslut som rör barn. En viktig förutsättning för att barn ska kunna utöva sina rättigheter är att de har kännedom till att rättigheterna finns. I relation till det är det även viktigt att vuxna känner till barnets rättigheter och har möjlighet att förstå hur de påverkar arbetet och beslut (Englundh, 2009).

Barnkonsekvensanalys

Artikel 2 (Rätt att inte diskrimineras), artikel 3 (Barnets bästa), artikel 6 (Rätt till liv, överlevnad och utveckling) och artikel 12 (Rätt till inflytande) i barnkonventionen ger en generell vägledning och ett underlag för att göra en barnkonsekvensanalys. Förutom grundartiklarna ska man även ta hänsyn till övriga artiklar. De ska tolkas, beaktas och vägas samman till en helhet. Det är viktigt att den som ska göra en barnkonsekvensanalys känner till hur barns rättigheter är formulerade i nationell lagstiftning, förarbeten, riktlinjer, föreskrifter eller i policydokument i relation till den frågeställning som ska diskuteras.

Språkanvändningen i utredningar

Vad socialsekreterare dokumenterar och hur de formulerar sig i utredningar har betydelse för hur barnperspektivet presenteras och lyfts fram i utredningarna och även hur man som läsare uppfattar barnet (Thomas & Holland, 2010). I olika studier har framkommit att barn har varit mer eller mindre osynliga i socialtjänstens utredningar och i stället har man haft fokus på föräldrarna och deras förmåga. Man har också kunnat konstatera att i de fall det har funnits beskrivningar om barnen har det ofta handlat om problem, positiva aspekter om barnet nämns mer sällan. Eftersom bedömningen ska grunda sig på både riskfaktorer och skyddande faktorer kommer den därigenom att halta. Det har också framkommit i en studie att socialsekreterare ofta formulerar att det är föräldrarnas brister som är orsak till att barn utvecklar problem. Man bortser från faktorer som barnets egna förutsättningar, kamratrelationer och familjens ekonomiska situation. För att synliggöra barns individuella förutsättningar behövs en beskrivning av barnets omgivning och barnets samspel med andra. Det är

också viktigt att beskriva och precisera vad olika begrepp betyder för det enskilda barnet, till exempel begreppet psykisk ohälsa. Hur påverkar det barnet och barnets situation?

Hur socialsekreteraren formulerar texten kan påverka auktoriteten och trovärdigheten. Det är stor skillnad på orden *är* och *eventuellt kan vara*. Ett distanserat språk, som till exempel *utredningen visar*, kan ge en känsla av objektivitet och kan därför skapa större auktoritet och trovärdighet, även i de fall det är en subjektiv bedömning. När man gör en utredning, använder man sig av olika människors beskrivningar och uttalanden. Beskrivningarna kan upplevas mer eller mindre trovärdiga beroende på hur personerna presenteras och framställs i texten. Det är också viktigt att vara observant på att omdömen som görs av flera personer inte behöver vara mer sanna än en avvikande uppfattning som en person har gjort (Potter, 1996). Sammantaget finns det behov av att socialtjänsten utvecklar beskrivningarna av barnen så att de blir synliga utifrån sina unika förutsättningar och sitt sociala aktörskap (Hultman & Cederborg, 2014).

FN:s konvention i praktisk verksamhet – en forsknings-översikt

Genom att sätta sig in i konventionen och dess implikationer är det möjligt att få ledning i hur beslut ska fattas och hur arbete som involverar barn ska utföras. Det är viktigt att föra en dialog om innebörder och metoder i möten med både vuxna och barn. Englundh (2009) genomförde en undersökning om hur arbetet med barnkonventionen tagits emot i skilda verksamheter. I studien framträdde ett mönster som speglar individernas hållning till konventionen. Fyra olika kategorier framkom:

1. Konventionen sågs som en möjlighet och något som kunde används i arbetet och beslutsfattande som en sorts fullmakt att arbeta för barn.
2. Konventionen sågs som en självklarhet. Något som enklast kan beskrivas med orden ”det här gör vi redan”. Den kategorin fanns främst i verksamheter som i huvudsak riktade sig till barn. Just det faktum att barn var en målgrupp för arbetet förutsatte att verksamheten tillämpade rättigheterna, dock ofta utan att personalen känner till vad det innebar mer precist. Personerna inom kategorin resonerade utifrån termerna att just eftersom de arbetade med barn så genomfördes rättigheterna automatiskt utan att någon visste hur det går till. I och med tillämpandet blev konventionen vare sig en utmaning eller något som krävde ytterligare engagemang. Något som Englund förklarade som en ”professionell kullerbytta”.

3. Det fanns inte något behov av konventionen i den egna verksamheten eftersom den inte är efterfrågad. En central fråga utifrån den kategorin är varför någon ska lägga tid på något som ingen efterfrågar? Av vikt att tänka här, menar författaren, är att behovet i verksamheterna inte kommer av sig självt. Om ingen är medveten om det, ingen tänker på det och ingen pratar om det är det svårt att hålla en fråga levande.
4. Konventionen hade inte med den egna verksamheten att göra.

En ytterligare dimension som kan läggas till de ovan nämnda är professioners förhållande till barnkonventionen och etik.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns skilda förhållningssätt till hur verksamheter förhåller sig till barnkonventionen. Hur de centrala begreppen kan förstås och vad de innebär varierar stort när de väl granskas. Frågan är hur det tar sig uttryck i praktiken när det gäller hemlösa barnfamiljer.

KAPITEL 8 METOD

Annelie Björkhagen Turesson & Maria Hjortsjö

Val av ansats, perspektiv och metod

Den här studien är initierad av och genomförs av arbetsmarknads- och socialförvaltningen (ASF) i Malmö stad i samarbete med Malmö universitet. Syftet med studien är att undersöka hemlösa barns vardagsliv samt hur barnperspektivet, barnens perspektiv och rättigheter beaktas i socialtjänstens arbete. Två forskarassistenter från den sociala praktiken har ingått i forskarteamet. Den övergripande tanken med studien är att den ska åstadkomma förändring i gränssnittet mellan praktik och akademi. Studien är en slags aktionsforskning (Denscombe, 2009). Aktionsforskning eller *action research* är ett paraplybegrepp för ett flertal olika inriktningar av praxisorienterad forskning. Modern aktionsforskning spänner över ett mycket brett fält vad avser både forskningens mål, metoder och antal deltagande personer. Några av aktionsforskningens centrala begrepp är deltagande, demokrati, kunskap i handling, praktikrelaterade frågor och mänsklig utveckling (Reason & Bradbury, 2001). Studien har främst en etnografisk ansats. Etnografi innebär att man har som syfte att förstå innebörden i människors livsmiljöer (Korp & Risenfors, 2013). Det innebär att teorin ska följa empirin, att människor från olika grupper ska komma till tals utifrån sina egna premisser och utifrån sina erfarenheter. Etnografin intar ett kritiskt förhållningssätt och riktar också sitt intresse mot hur ojämlikhet och makt kommer till uttryck och fungerar. I etnografin riktar forskaren också sitt intresse mot kulturella processer inom institutioner (Willis & Trondman, 2000).

En viktig utgångspunkt är att vi betraktar barn och ungdomar som kompetenta, aktiva och reflexiva, men också att de befinner sig i en underordnad maktrelation till vuxna. Barn och ungdomar kan inte heller förstås som en enhetlig kategori utan de påverkas av de olika strukturer och förhållanden som de lever i. I vår studie har vi

undersökt hur barnen och deras perspektiv och rättigheter beaktas i socialtjänstens arbete. Av den anledningen har vi utgått från barnkonventionen, och särskilt de fyra huvudprinciperna. Vi har också ansträngt oss till det yttersta för att försöka hitta forskningsmetoder som underlättar för barn att vara delaktiga och uttrycka sin mening, oavsett om svenska är modersmål eller inte (artikel 2, 12). I forskningsprocessen har vi också strävat efter att hitta metoder som beaktar *barnets bästa* (artikel 3). Artikel 6 handlar om barns rättigheter till liv och utveckling och vårt huvudsakliga mål med forskningsprojektet är att öka kunskapen om hemlösa barn och att den kunskapen ska användas till att förbättra deras livsvillkor.

Vi har använt oss av både kvalitativ och kvantitativ metod för att få en helhetssyn. Att blanda olika metoder kallas metodtriangulering eller *mixed methods* (Erlandsson & Sjöberg, 2013). Genom att använda oss av olika datainsamlings- och analysmetoder har vi fått ta del av olika perspektiv på samma fenomen som vi vill studera. Med hjälp av kvantitativ metod och analys har vi fått en översiktlig och generell bild av hur till exempel socialtjänsten beaktar barnperspektivet, barnens perspektiv och ett barnrättsperspektiv i sitt arbete. Kvalitativ metod har hjälpt oss att få en djupare förståelse av vad det innebär att vara barn och hemlös.

Studien består av två delstudier:

- Delstudie 1: foto- och intervjustudie med hemlösa barn 8–17 år samt intervjuer med hemlösa föräldrar med barn 0–17 år.
- Delstudie 2: aktstudie där 270 familjer ingår.

Delstudie 1 – foto- och intervjustudie

Val av datainsamlingsmetod

I delstudie 1 har fokus varit att undersöka hemlösa barns vardagsliv. Vi har valt datainsamlingsmetoder som gör det möjligt att fånga både barnperspektivet och barnens perspektiv. För att undersöka hur föräldrar med barn 0–17 år anser att hemlösheten påverkar deras barn och deras vardagsliv har vi använt oss av tematiskt strukturerade intervjuer. Vi har även intervjuat två nyckelpersoner inom hemlöshetsområdet för att ta del av deras erfarenhet och perspektiv av hemlösa barns vardagsliv. Intervjuerna har använts för att skapa en förförståelse för hemlöshetsområdet. För att förstå vad det innebär för barnen att vara hemlösa har vi gett barn från 8 års ålder i uppdrag att fotografera sina vardagsliv.

Att använda fotografering och fotografier som en del i empiriinsamlingen av hemlösa är inte ny. År 2005 genomförde Radley med flera en kvalitativ studie av hur hemlösa människor kunde visualisera sina liv i vandrarhem och på gatorna i London. Deltagarna fick kameror och ombads att ta fotografier av en typisk dag som hemlös. Materialet kom sedan att bli föremål för en efterföljande intervju. Även i barndomsforskningen har barns fotografering och fotografier använts som forskningsstrategi. Rasmussen (2006) har genomfört några olika projekt med den så kallade foto-intervjumodellen där både barn och vuxna med kommunikationshandikapp har deltagit. Vi har använt oss av ett liknande upplägg som Rasmussen (2006), det vill säga att barn har fotograferat sina vardagsliv som hemlös och sedan har vi tillsammans samtalat med dem om deras fotografier. Vi använder oss av begreppet samtalsintervju eftersom det ger en mer korrekt bild av vad vi faktiskt har gjort. Vi forskare har inte frågat ut och styrt barnen utan i stället samtalat med dem om vad de har fotograferat och varför de har valt just det motivet. På så sätt har barnen blivit ett subjekt i forskningsprocessen. Det sättet att utforska barnens vardagsliv, det vill säga med en metod som innebär att båda parter deltar lika aktivt i processen, är både demokrati- och relationsskapande. Att barnen känner sig trygga och väl till mods är också en förutsättning för att ett meningsfullt samtal över huvud taget ska kunna komma till stånd.

Användningen av fotografering som forskningsmetod kan följaktligen ses som en reflexiv metod, eftersom det är barnet och den unge själv som fattar beslut om vilka fotografier som ska tas och hur de sedan ska tolkas (Bryman & Nilsson, 2011). Det finns många olika anledningar till att vi har valt just denna datainsamlingsmetod. En anledning är att fotografering ger alla, även de som är yngre eller de som inte har svenska som modersmål, en möjlighet att uttrycka sig direkt utan språkliga begränsningar. Vald datainsamlingsmetod gör det alltså möjligt för de här utsatta barnen att uttrycka sin mening och göra sin röst hörd i enlighet med artikel 12 och 13 i barnkonventionen. Ett fotografi ger mer information och fler detaljer som inte är möjliga att få fram genom en gängse intervju, i synnerhet eftersom många samtal har skett med hjälp av tolk vilket innebär vissa begränsningar. Om man gör antagandet att barnen inte bara har tagit fotografier slumpmässigt så måste varje fotografi skapa ett slags mening om vad barnen har velat skildra just i det ögonblicket.

Urval och tillvägagångssätt

Vi har gjort ett så kallat ändamålsenligt urval av hemlösa föräldrar, barn och professionella. Det innebär att man gör ett urval baserat på deras relevans för forsk-

ningsprojektet (Descombe, 2014). Vi har med hjälp av kunniga tjänstepersoner inom hemlöshetsområdet i Malmö stad valt boenden som har kunnat ge en representativ bild av de olika alternativ som står till buds för hemlösa barnfamiljer.

Vi har rekryterat både föräldrar och barn mellan 8 och 17 år. De här föräldrarna och barnen kommer oftast från samma familj, men det har inte varit ett krav. Det innebär att det förekommer barn i studien som har deltagit i foto- och intervjustudien, men vars föräldrar inte själva har velat delta i studien, och det förekommer också föräldrar som endast har yngre barn och som har velat delta i samtalen för att ge sitt perspektiv på hur hemlösheten har påverkat deras barn. Från följande boendeformer har vi rekryterat familjer:

- privata hotellboenden
- offentligt drivna vandrarhem eller genomgångsboenden
- lägenheter i privat och offentlig regi med olika kontraktsformer.

Se mer nedan om boendena i studien.

Rekrytering av deltagande familjer

Rekryteringen av deltagande familjer till foto- och intervjustudien började inledningsvis med ett grundligt förankringsarbete bland berörda chefer i Malmö stad. För att få access till familjerna förankrades sedan forskningsprojektet hos enhets- och sektionscheferna som är verksamma inom hemlöshetsområdet. Därefter har vi anpassat tillvägagångssättet beroende på var föräldrarna och barnen har bott. På två av de offentligt drivna vandrarhemmen har boendevärdarna sammankallat till ett möte där vi fått möjlighet att presentera projektet för föräldrarna och för de barn i familjen som är 8 år och äldre. Familjerna fick även under mötet skriftlig information om projektet och vad ett deltagande skulle innebära. I de fall föräldrar och barn ville delta i studien bokades enskilda tider in med familjerna. I vissa fall ville familjerna ha betänketid och då var boendevärdarna behjälpliga med att följa upp det senare och eventuellt boka in familjerna för enskilda träffar. Rekryteringen av familjer på det tredje vandrarhemmet avbröts eftersom boendet hade problem med vägglöss. Vi fick trots det kontakt med en familj som kort efter utbrottet av ohyra flyttade till ett eget boende utanför Malmö stad.

Rekrytering av familjer har även skett via socialtjänstavdelning Söder respektive Innerstaden. Ansvarig för boendefrågor hade bokat enskilda informationssamtal med familjer för att berätta om studien. I de fall familjerna inte var förtrogna med det svenska språket har tolk använts och informationsbrevet har också varit översatta

till familjernas modersmål. Efter att familjerna tackat ja, skrevs ett samtycke till deltagande. Familjerna var även informerade om att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. I de fall familjerna visade intresse för att delta i studien, bokade vi in enskilda möten med dem enligt samma modell som ovan.

Nästa steg var att genomföra intervjuer med föräldrarna. I samband med det besöket lämnade vi över en smartphone samt instruktioner till de barn i familjen som ville vara med i foto- och intervjustudien.

Barns fotografier som utgångspunkt för barnsamtal

Utgångspunkten för barnsamtalen var de fotografier som barnen tog. Fotografierna har återspeglat barnens vardag från morgon till kväll och har varit alltifrån fotografier tagna inom det egna boendet till lek, utevistelse och aktiviteter. Det har varit fotografier på familjemedlemmar, familjeutflykter, mat och matsituationer, när barnen har borstat tänderna eller när de har gått och lagt sig. Totalt har cirka 5 000 fotografier tagits och inkluderats i studien. Flertalet av bilderna har varit snarlika. Inför deltagandet i foto- och intervjustudien fick barnen enkla, skriftliga instruktioner. Fotoinstruktionen har omfattat en tidsperiod på en till två veckor. Barnen uppmanades att fotografera dygnets alla vakna timmar och fick som hjälp förslag på fototeman. Vidare fick barnen praktiska direktiv som att ha solen i ryggen vid fotografering, att gå nära fotoobjektet, att hålla kameran stilla och att välja ut de foton som funnits vara bäst (och radera andra, vilket dock inte alltid gjorts). Utifrån de fotografier som barnen tog, grupperade sedan forskarna bilderna i skilda samtalsteman. Bilderna skrevs ut och togs med till samtalet. Barnen fick berätta om sina bilder och vid behov kompletterades samtalet med frågor från en samtalsguide. Barnens fotografier har alltså till stora delar styrt innehållet i samtalet, samtidigt som samtalsguiden fungerat som komplement för att skapa en djupare förståelse för den livssituation som barn i hemlöshet lever i dag.

I vissa fall har flera syskon i familjen fotograferat och då har vi naturligtvis samtalat med var och en om de bilder de tagit. I andra fall har ett barn fotograferat och flera syskon har sedan velat vara med och samtala om bilderna. I några få familjer har barnen inte velat fotografera, och i andra fall har deras föräldrar inte samtyckt till det. Då har vi enbart samtalat med barnen om deras vardagsliv som hemlös.

Intervjumaterial

Totalt har 37 samtalsintervjuer genomförts i forskningsprojektet *Hemlösa barn i Malmö*. Av dem har 2 varit med professionella från socialtjänsten som är insatta i boendefrågor (14 A och B), 17 familjer har deltagit i foto- och intervjustudien, 16

intervjuer har genomförts med fokus på föräldrarnas svar och 19 intervjuer har gjorts med barnen i familjerna. Samtliga deltagande familjer var hemlösa på grund av strukturella orsaker och samtliga var flyktingar eller immigranter från Syrien, Afghanistan, Somalia och Albanien. Inom ramen för föräldraintervjuerna har 28 föräldrar deltagit varav 4 ensamstående mammor. Vid de intervjutillfällen där båda föräldrarna har deltagit har pappan inte sällan varit den som har besvarat frågorna. Bland de deltagande familjerna har syskonskaran bestått av två till åtta barn, det antal barn som på ett eller annat sätt omfattats av studien har uppgått till 66 barn. Vid barnintervjuerna kan fler syskon ha deltagit (4B, 8B, 9C, 11B resp. 17 B). Totalt har 25 barn varit aktiva deltagare i själva intervjusamtalen. 20³⁰ av dem har även deltagit i foto- och intervjustudien.

Tabell 8.5 Åldersfördelningen bland deltagande barn

Ålder	Samtal		Foto	
	<i>Pojkar</i>	<i>Flickor</i>	<i>Pojkar</i>	<i>Flickor</i>
8		1		
9		3		3
10				
11	2	3	2	2
12	2	2	2	2
13	1	3		2
14	1	3	1	3
15	1	1		1
16	1	1	1	1
<i>Summa</i>	8	17	6	14
Summa barn	25		20	

³⁰ Ett barn lämnade ifrån sig mobilen med fotografierna, men det blev aldrig tillfälle för en uppföljande intervju. Ett annat barn lyckades låsa mobilen så att fotografierna inte gick att komma åt varför det inte blev någon uppföljande intervju. Föräldrarna har dock deltagit i föräldraintervjun. Två syskon fotograferade var för sig, men intervjuades vid samma tillfälle, efter varandra. Den samtalsintervjun har räknats som en och inte två.

Bortfall

Vi har gjort stora ansträngningar för att komma i kontakt med olika grupper av hemlösa barn som EU-migranter, papperslösa och både strukturellt och socialt hemlösa. Papperslösa barn har vi försökt komma i kontakt med genom kyrkan men inte fått något napp. Gruppen socialt hemlösa har vi inte heller fått med i foto- och intervjustudien trots stora ansträngningar, däremot finns gruppen representerad i aktstudien.

Fältanteckningar

För att öka förståelsen av vad det innebär att vara hemlös har vi försökt att träffa familjerna i den miljö där de lever sina liv. De intrycken och erfarenheterna har varit ytterst värdefulla som ett komplement till det som barnen och föräldrarna har uttryckt med ord eller genom bilder. För att dokumentera våra upplevelser har vi även fotograferat och fört fältanteckningar.

Bearbetning och analys av intervjudata

Samtalsintervjuerna varade från 20 minuter till 80 minuter. Samtalsintervjuerna spelades in utom vid ett tillfälle då enbart minnesanteckningar fördes. Samtalsintervjuerna har skrivits ut och utgör ett material på cirka 600 sidor. Materialet kodades under centrala rubriker och kom utifrån detta ner på cirka 110 sidor.

Vi har i vår bearbetning gjort en tematisk analys av samtalsintervjuerna (Braun & Clarke, 2006) där barnrätten har varit vårt främsta analysredskap. Under datainsamlingen har vi regelbundet träffats och diskuterat de samtalsintervjuer vi har gjort för att leta efter mönster, mening och frågor av potentiellt intresse för analysen. Genom fältanteckningarna, som har nedtecknats under hela forskningsprocessen, har viktiga observationer dokumenterats. På så sätt har analysen varit en levande del av hela forskningsprocessen. När vi alla blivit förtrogna med vårt empiriska material, det vill säga samtalsintervjuer och fotografier, har forskargruppen samlats för att tillsammans diskutera fram de teman som tydligast har framträtt utifrån vårt syfte med studien.

Användning av tolk

I vår studie har vi frekvent använt oss av tolk för att på ett rättssäkert och jämlikt sätt förstå de familjer med barn som ännu inte behärskar svenska språket. Vi har, när det varit möjligt, anlitat auktoriserade tolkar för att försäkra oss om att de etiska regler som gäller för tolkning, även kallat ”god tolksed”, har efterlevts (Kammarkollegiet, 2011).

De etiska riktlinjer som styr tolkars arbete, god tolksed, publiceras av Kammarkollegiet som dessutom är tillsynsmyndighet för de auktoriserade tolkarna. Inom ramen för god tolksed är tolken skyldig att iaktta sekretess enligt sekretesslagen och ha tystnadsplikt (Kammarkollegiet, 2011). Andra etiska regler som omfattar tolkens arbete är att hen måste förbli neutral och opartisk i den tolkade situationen, att tolka allt som sägs i situationen (alt. i ett skriftligt underlag) samt att det även görs i jag-form (Fioretos & Norström, 2014). Vidare är det av särskild vikt att tolkarna utför sin uppgift omsorgsfullt och sanningsenligt.

Tolkbeställningarna har gått via Språkservice Sverige AB, vilket är ett av Sveriges största förmedlingskontor av språktjänster. Trots att stora krav ställs på de auktoriserade tolkarna har erfarenheten av de förmedlade tolkarna varit oerhört varierande. Det har varit allt från tolkar som varit ytterst professionella med en fantastisk tolkning till tolkar där det funnits mer att önska. I det senare fallet har det handlat om att tolkarna har stoppat upp och ställt frågor under intervjutillfället, korrigerat informanterna, inte har hört och bett både intervjuare och informanter att upprepa sig. Det har också funnits tolkar som har bett familjen att plocka ut barn från rummen eftersom barnen har stört och tolkar som haft uppfattningar om att tv-bilder från krigets Syrien inte är särskilt bra för barnen eftersom de nu lever i Sverige och ska integreras i rådande samhälle. Tidigare hemland har de lämnat bakom sig. Det har varit svårt att få en enhetlighet i användningen av tolkar.

De tolkar som vi använt oss av har i majoritet varit manliga tolkar. Inför vissa intervjuer har vi dock framfört en begäran om kvinnliga tolkar eftersom det funnits önskemål om det från informanterna.

Beskrivning av familjernas boenden

Boende 1

Boende 1 ligger i ett socialt utsatt område i Malmö. Malmö stad driver boendet. Huset där boendet är inhyst är i behov av underhåll och det första som möter en besökare är en krossad, splittrad och knapphändigt lagad glasruta. Bredvid entrén finns en hiss som enbart går att åka i med en nyckel. Trappuppgången är extremt smal och nedgången. Klotter, smuts, trasiga lampor samt spridda fimpar och ölburkar är vad som möter innanför entrén. Innanför dörren till själva boendet finns en hall och i anslutning till den finns en tvättstuga med två stora tvättmaskiner. I samband med besöket noterades krypande insekter på golven. Boendet består i övrigt av två korridorer med plastgolv som utgår från ett stort gemensamt kök och matrum. Detta rum är möblerat med fem bord och ett antal svarta klaffstolar i plast. De boende har tillgång till ett eget kylskåp och egna köksskåp. Köket var slitet och i stort behov av renove-

ring. Badrummen, som tillhör familjernas egna rum, har tidigare blivit renoverade. Sex barnfamiljer, alla med utländsk härkomst, fanns på boendet. Med anledning av boendets dåliga status och de risker som det innebar för barnen att bo där informerades ansvariga chefer efter besök.

Boende 2

Boende 2 är beläget i ett större hus vid en central genomfartsväg i Malmö. Även det drevs av Malmö stad. På baksidan av byggnaden fanns en större gröning med en mindre sandlåda. De boende familjerna hade försökt att sätta upp gungor i några ställningar på gården. Huset på utsidan var solgult och såg relativt välbehållet ut. Det var även hyfsat snyggt och rent, runt huset. I en av de lägenheter som vi besökte fanns det ohyra. Madrasserna i sängarna var smutsiga och i dåligt skick.

Boende 3

Boende 3 är en tidigare stor villa som är omgjord till 19 lägenheter med egna kök och badrum. Lägenheterna är mellan 35 och 85 kvadratmeter stora. Tillgång till tvättstuga finns i källarplan. Huset är omgivet av en parkliknande miljö.

Hotell i privat regi

Det fjärde boendet där våra informanter var placerade var ett vanligt väghotell. Utsidan var något sliten, men insidan gav ett intryck av att det var rent och fräscht. I botenvåningen fanns en reception, ett större rum som används som ett gemensamhetsutrymme och ett kök med ett antal spisar och kylskåp. Huset består av två våningar med långa, trånga korridorer med rum för de boende på båda sidor om korridoren. Rummen för de boende var relativt lika med ett par våningssängar i vinkel i ena hörnet. Sängarna var bäddade med vita, typiska hotellakan. En brunvit heltäckningsmatta låg på golven. Rummen var överfulla av personliga tillhörigheter som till exempel leksaker, porslin, bestick och karotter. En familj hade en mixer för att kunna ge barnen fruktdrinkar varje dag. Under sängen förvarade en annan familj egenbakade kakor i en plåtlåda. I några av rummen hade familjerna placerat egna kylskåp för att förvara mat.

Boende i villor eller lägenheter

Några av de familjer som deltog i studien var placerade i villor i Malmö och Lund eller i lägenheter på skilda adresser i Malmö med omnejd. Familjerna i villorna hade fyra eller fler barn. Barnen delade ofta rum med varandra. Lägenheterna i Malmö var oftast i Malmö Kommunala Bostadsbolags (MKB) regi och var antingen ett

övergångsboende eller ett nyblivet förstahandskontrakt. I lägenheterna har barnen haft möjlighet till egna rum.

Från trångbott till standardboende

Utrymmet för familjerna har varierat. I de flesta fall kan boendet inte betecknas som rymligt. Familjerna på de skilda boendena samt hotellet har oftast haft ett rum (emellanåt två om familjen varit större än fyra personer) där familjen bott (sovit) med tillgång till eget badrum. Vid några av boendena har familjen tillgång till eget kök i anslutning till det rum som de förfogat över. I övrigt har familjerna utöver det egna rummet fått dela det gemensamma köket och tvättstugan. Lägenheterna vi har besökt har varit något större och mer vad som skulle kunna definieras som standardboende. I lägenheterna har familjerna haft upp till fyra rum för fyra personer med tillgång till eget kök och badrum.

Tabell 8.6 Antal deltagande familjer (föräldrar och barn) fördelade på boenden och intervjuer. Vid vissa intervjuer har 1–2 vuxna och 1–3 barn deltagit

Boendetyp	Antal familjer	Deltagande i studien och antal intervjuer
Boende 1	3	4 vuxna (3 intervjuer) 4 barn (3 intervjuer)
Boende 2	3	5 vuxna (3 intervjuer) 4 barn (4 intervjuer)
Anordnat boende Malmö stad	3	6 vuxna (3 intervjuer) 5 barn (4 intervjuer)
Boende i del av fri- stående hus/villor	3	4 vuxna (2 intervjuer) 7 barn (6 intervjuer)
Lägenheter med övergångs- resp. andrahandskontrakt	5	9 vuxna (5 intervjuer) 5 barn (2 intervjuer)
TOTALT:	17	28 föräldrar (16 intervjuer) 25 barn (19 intervjuer) 2 professionella (2 intervjuer)
		55 personer (37 intervjuer)

Delstudie 2 – aktstudie

Vilken information kan förväntas av att använda sociala akter som forskningsmaterial? Som forskare måste det finnas en medvetenhet om vad det innebär att utgå ifrån ett aktmaterial. Socialtjänstens akter är inte sammanställda i forskningssyfte utan återger endast det som den aktuella socialsekreteraren har valt att dokumentera. Det är även socialtjänstens information och bedömning som finns återgiven i underlaget, vilket innebär att viss information kan ha utelämnats om den inte setts som tillräckligt viktig. Eftersom det ofta saknas enhetliga definitioner av olika begrepp i socialtjänstens dokumentation kan det försvåra användbarheten och generaliseringen av den information som ges. Samtidigt är det just hur detta uttrycks som är avsikten med aktstudien och som gör att vi finner att det är i högsta grad relevant för studien (Billquist & Johnsson, 2007).

Syftet med aktstudien

Aktstudien har inneburit att forskarna inom ramen för projektet har granskat totalt 270 familjers digitala boendeakter från Malmö stad under tiden januari–maj 2017. De akter som har granskats valdes ut med anledning av att den sökande familjen har varit i kontakt med socialtjänstens vuxenenheter i Malmö stad på grund av att familjen har saknat tak över huvudet. Socialtjänsten har, precis som andra myndigheter, ett krav på att barnperspektivet ska beaktas i allt arbete som berör barn mer specifikt. Syftet med aktstudien har varit att undersöka *vad* och *hur* socialtjänsten i skriftlig form ger uttryck för barnens behov och rättigheter i sitt arbete med hemlösa barnfamiljer. Vi har särskilt studerat de obligatoriska rubrikerna *barnperspektiv* och *bedömning och beslut*, vilka finns i mallen för boendeutredningar sedan 2015. Framför allt har vi undersökt de dokumenterade övervägandena om barnets bästa, men även hur delaktiga barnen har varit i utredningsprocessen.

Urval och tillvägagångssätt

I urvalet av akter har samtliga stadsdelsområden i Malmö stad ingått (Norr, Innerstaden, Väster, Öster och Söder). Stadsdelsområdena har skiftande belastning när det gäller hemlöshet men utgångspunkten har varit att granska de akter som motsvarat urvalskriterierna. Vi har haft särskilt fokus på de utredningar som gjorts för att familjerna ansökt om bistånd till bostad. Ett centralt krav i urvalet har varit att akterna ska beröra föräldrar med minderåriga barn upp till och med 17 år som någon gång under de senare åren varit föremål för en boendeutredning. Urvalet har varit slumpvis och utgått från de barnfamiljer som har haft en ny aktualisering någon

gång i spannet januari 2017 till maj 2017. Sökningen började med aktualisering för januari 2017 för att sedan utökas för att få ihop ett minimum av 50 familjer inom varje stadsdelsområde.

Även om det har handlat om en ny aktualisering, kan familjen sedan tidigare ha varit aktuell med ett boendeärende på vuxenenheten; även de här boendeakterna har inkluderats i studien. Vidare har även nya boendeutredningar, efter aktualisering det första halvåret 2017, inkluderats i studien, eftersom forskarna följt de utvalda boendeärendena fram till sommaren 2018 då aktstudiens materialsamling avslutades. I studien har alltså ingått dels familjer som sedan tidigare har ett pågående boendeärende, men med en ny aktualisering, dels familjer som inte tidigare varit aktuella men som inkommit med en helt ny ansökan under tidsperioden. Forskarna har av det skälet studerat barnperspektivet i en till flera boendeakter kopplade till en och samma familj i vissa fall.

Bearbetning och analys av data

För att fånga *vad* som framställs och *hur* barnperspektivet, barnens perspektiv och ett barnrättsperspektiv beskrivs i de sociala akterna har vi använt oss av en kvalitativ analys. Vi har undersökt hur socialsekreterare beskriver barnet och den unge och hur barnets åsikter och uppgifter bedöms och vägs in i utredningen. För att möjliggöra det har utredningarnas textavsnitt om *bedömning och beslut* samt *barnperspektiv* i 50 familjers akter från respektive stadsdelsområde Öster, Väster, Innerstaden och Norr till 70 familjers akter i stadsdelsområde Söder granskats. Forskarna har sedan gjort bedömningar av det skrivna aktmaterialet utifrån nedanstående tabell 8.7, men även utifrån dialogmöten i gruppen om hur gränsdragningar bör ske. Eftersom vi har varit fyra personer som utfört bedömningarna har vi försökt att, så långt det är möjligt, samarbeta och skapa gemensamma bedömningskriterier för de olika nivåerna, men även direkt samverka när bedömningarna utfördes i syfte att kunna diskutera gränsdragningar. Bedömningsmatrisen av barnperspektivet i akterna består i att bedöma huruvida barnperspektivet varit obefintligt, lågt, medel eller högt enligt nedan.

Tabell 8.7 Bedömningsmatris av barnperspektiv i akterna.

Låg	Medel	Hög
Standardiserat svar	Personlig beskrivning av barnen (namn)	Socialsekreterare har samtalat med barnet
Hänvisar till behov som är allmänmännsliga, t.ex. tak över huvudet, toalett	Hänvisar till behov kopplade till barnet, t.ex. närhet till skola, fritidsaktiviteter	Handläggare har besökt boendet
		Barnkonsekvensanalys

Forskarna har även studerat relaterade ekonomiakter, om sådana funnits, för att få en generell översikt av hur många och vilka familjer som samtidigt är aktuella inom ekonomiskt bistånd samt för att kunna undersöka huruvida så kallade kompensatoriska åtgärder beviljats. Vidare har BBIC-utredningar från barn- och familjeenheten undersökts för att se om något barn i familjen samtidigt varit aktualiserat där och om det funnits en relation mellan aktualiseringen av barnet och den aktuella boendesituationen.

Eftersom vi inte har granskat den enskildes situation utan hur socialtjänsten ger uttryck för barnens behov och rättigheter, har all personlig information i akterna (namn, personnummer, adress m.m.) inte beaktats. Granskningen av de digitala akterna har ägt rum i Malmö stads lokaler.

Sammanfattningsvis: intentionen med en innehållsanalys av socialtjänstens akter om familjer med hemlöshetsproblematik är att analysera hur barnet i den aktuella situationen positioneras och *vad* och *hur* deras behov och rättigheter beaktas.

Etiska överväganden

När man ska forska om sårbara grupper är det viktigt att ställa höga forskningsetiska krav, i synnerhet när det gäller hur man närmar sig personerna och hur man presenterar forskningsresultatet på ett sätt som gör föräldrarnas och barnens berättelser rättvisa och ändå utelämnar sådan information som identifierbara förhållanden. Forskningsstudien är etikprövad och godkänd av regionala etikprövningsnämnden (EPN) Lund, ref. 2017/13 resp. 2017/57.

För att undvika att barnen skulle uppleva sin medverkan som påfrestande, betungande eller påtvingande har vi anpassat samtalen efter barnens ålder och mognad. Utgångspunkten har också varit att barnen själva velat delta och att de utifrån eget intresse har varit med i studien. Samtycke har också inhämtats från vårdnadshavaren.

Alla som har genomfört samtal med barnen har en beteendevetenskaplig utbildning och har dessutom en lång erfarenhet av att samtala med barn. Att delta i studien har varit frivilligt och barnen har kunnat avbryta sin medverkan om de så önskat. Barnen och föräldrarna har tillsammans bestämt var samtalen skulle äga rum.

Vi har gjort stora ansträngningar för att avidentifiera materialet så långt det är möjligt för att förhindra att det går att identifiera barn, familjer eller socialsekreterare i det färdiga underlaget. Aktstudien har genomförts med hjälp av det datasystem som Malmö stad använder. Ett särskilt sekretessavtal är upprättat mellan forskarna och Malmö stad. Arbetet med granskningen har skett i Malmö stads lokaler dit ingen obehörig har tillgång. Forskningsmaterialet kommer därefter att förvaras inlåst i ett säkerhetsskåp på strategiska avdelningen i Malmö stad.

Referensgrupp och fokusgrupp

Genomgående under arbetet med forskningsstudien har vi förankrat resultatet i en referensgrupp som består av medarbetare från Malmö stad som på olika sätt är insatta i boendefrågor. Syftet med referensgruppen har varit att den ska fungera som bollplank men även att via den ha direkta kanaler ut till praktiker som arbetar med hemlöshetsfrågor. Referensgruppen och forskarna har haft runt sju möten under studiens gång.

Avslutningsvis har ett utkast till rapporten förankrats i en fokusgrupp som består av verksamhetschefer från Malmö stad. Ett utkast till rapporten förankrades slutligen i en fokusgrupp som bestod av verksamhetschefer från Malmö stad.

KAPITEL 9 FÖRÄLDRARNAS RÖSTER

Maria Hjortsjö

Inledning

I de kommande två kapitlen redogörs för vad de deltagande familjerna har att säga, både föräldrarna och barnen, om hur det är att vara hemlös i Malmö. Först presenteras föräldrarnas utsagor, sedan följer vad barnen har att säga. En kortare sammanfattning och analys finns i nästa kapitel. En beskrivning av studiens genomförande finns i kapitel 8.

Samtliga informanter i intervjustudien *Hemlösa barn i Malmö* är personer med utländsk bakgrund som av olika anledningar har tagit sig till Sverige. Huvudorsaken är flykt undan krig. Anledningen till att informanterna står utan fast bostadsadress är att de inte haft någon möjlighet att etablera sig på den öppna bostadsmarknaden, varken före eller efter ankomst. Huvudorsaken till bostadsproblematiken är alltså strukturell och bottnar inte i social problematik. Sociala problem kan dock uppstå i den här utsatta livssituationen. Bland de familjer som kategoriserades som strukturellt hemlösa i vår aktstudie förekom våld i hemmet hos 20 procent. Se mer i kapitel 12.

Efter att Migrationsverket har ”släppt ansvaret” för familjerna har familjernas boendesituation på skilda sätt blivit socialtjänstens ansvar i Malmö stad. Samtliga familjer som vi har pratat med är placerade i något boende som är anordnat av socialtjänsten i Malmö.

Familjernas boende efter ankomsten till Sverige

Familjerna som ingår i studien har invandrat till Sverige. Det är dock inte alltid så att hela familjen har anlänt gemensamt som familj. Ett vanligt scenario har varit att pappan eller en av sönerna har rest i förväg för att ordna med uppehållstillstånd och

en bostad till övriga familjen. Övriga familjen har sedan anlänt vid ett senare tillfälle. Följande citat illustrerar det inte helt ovanliga skeendet:

Vi bodde i Syrien. [---] Jag hade en supermarket där och vi var glada i livet. Min fru var engelsklärare och mina barn var i skolan. Det var bra i Syrien [---] vi hade en bil och ett stort hus. Och sedan kriget började och vi började flytta från stad till stad. Och efter det jag, precis som andra, flydde, jag kom ensam. Sedan efter det var det familjeanknytning till min familj. (13A)

Efter att den första familjemedlemmen har anlänt har det ofta tagit en viss tid innan övriga familjen fått möjlighet att komma till Sverige. Det har inte sällan tagit något eller några år. En annan informant berättar:

Efter oroligheterna i Syrien [---] begav jag mig till Sverige. När jag har fått uppehållstillstånd, så har jag ansökt om familjeanknytning eftersom min familj levde i Turkiet [---]. Jag anlände den 30:e september 2014 [till Sverige]. Familjen anlände den 26:e maj 2016 [till Sverige]. (5A)

Familjeanknytning och återförening har alltså stått i fokus för att resterande familjemedlemmar ska kunna komma till Sverige. Ytterligare en informant säger: *Familjen samlades när vi kom till Sverige. [---] Vi var isär ifrån varandra i två och ett halvt år. [---] Vi mår bra, om man bortser från boendet. Det enda som saknas är boende* (9A). Ankomsten till Sverige har alltså präglats av att familjen ofrivilligt har varit helt ifrån varandra under en viss tid. Under tiden som den först anlända familjemedlemmen varit i Sverige har det visat sig att det inte alltid har varit så enkelt att ordna med ett eget boende till sig själv och sedan till den övriga familjen. En informant beskriver det på följande sätt: *Jag kom i december 2014. [Från] 2014 fram till i dag är vi hemlösa* (10A). Det är inte heller alltid så att pappan eller det barn som har kommit i förväg har kommit direkt till Malmö utan placerats i annan kommun först.

[Mamma förklarar] Jag är ursprungligen från Syrien, från Homs, sen vi reste till Istanbul, Turkiet. Vi kom direkt till Malmö. Min man bodde i Helsingborg. [Pappa förtydligar] Jag bodde i Helsingborg ett år där, sen flyttade jag hit till Malmö. (2A)

En pappa berättar att han själv bodde i Malmö men att familjen fick tillgång till en lägenhet som var i Kristianstad. För att återföreningen skulle bli så bra som möjligt valde familjen att flytta till just Malmö.

Just nu, vi har inte ett boende, så vi har vänt oss till socialförvaltningen. Och jag är registrerad på MKB, och HSB³¹ också. [---]. Jag väntar [på] tur. Vi har inte fått ännu, så vi bor här. När min familj kom från Syrien, jag fick en lägenhet [till familjen] i Kristianstad. Det var jättesvårt, med tanke på att jag var i Malmö. Så efter en månad flyttade vi hit. De har sagt till oss att de har hittat en lägenhet, och det är detta. Just nu, vi söker fortfarande [---] och jag frågar alltid mina släktingar och vänner. (13A)

När familjen sedan anlänt har man alltså av skilda anledningar gärna velat bo i Malmö varför man valt att flytta dit. När den övriga familjen väl har kommit till Sverige, har det ofta funnits behov av ett större boende än vad den tidigare anlända familjemedlemmen haft.

Föräldrars uppfattning om boendeprocessen

När det gäller boendeprocessen efter ankomst till Sverige har de flesta informanter haft ett par, tre boenden innan de hamnat på nuvarande boende anordnat av Malmö stad. Vissa familjer har ihärdigt, på egen hand, försökt att ordna med ett eget boende innan de tvingats ansöka om hjälp från socialtjänsten. En ensamstående trebarnsmamma från Östeuropa lyckades exempelvis först hyra ett boende i Malmö, men blev sedan med kort varsel utkastad eftersom hyresvärden skulle omvandla boendet till en flyktingförläggning. Även om vissa familjer har försökt att ordna boendefrågan på förhand genom att skicka en familjemedlem i förväg har den stora utmaningen varit att finna ett lämpligt boende och att kunna betala hyra. En pappa säger:

Min son han gjorde familjeanknytning för oss, han lovade att han skulle skaffa en lägenhet [---] [När jag sedan själv kom hit till Sverige], visade de mig i början ett litet rum, motsvarar storleken [av] ett badrum [men] jag kunde inte acceptera att bo i detta, mycket lilla rum. [---] Sen första fem månader jag betalade själv, jag

³¹ MKB Fastighets AB (MKB), är Malmö kommuns bolag för bostadsförsörjning. MKB har cirka 15 procent av alla bostäder i Malmö (MKB 2019). HSB är idag ett registrerat namn, inte en förkortning. HSB är en bostadskooperation för bostadsparande (HSB 2019).

fick andrahand. [---] Men därefter han som har lägenhet, han vill ha sin lägenhet tillbaka och efter det vi inte har någon lösning. Vi kom till Malmö kommun till [socialtjänst]enheten och vi förklarade för dem vad som har hänt med oss och sen de skaffade plats till oss vid havet. Jag försöker så mycket jag kan att få hyra i andra eller i första hand, det finns många lägenheter, men ingen accepterar att skriva ett kontrakt för mig. (3A)

I materialet har vi alltså funnit flera exempel på att även om informanterna inledningsvis lyckats ordna med ett boende så har det visat sig vara ett mycket osäkert boende och emellanåt på gränsen till inhumant. Då informanterna har varit helt i händerna på hyresvärdarna till dessa boenden, ibland utan hyreskontrakt, har informanterna i vissa fall och ibland med mycket kort varsel tvingats bort från boendena (t.ex. 1A, 3A). När boendesituationen inte har kunnat ordnas och familjerna har kommit i kontakt med socialtjänsten har de inledningsvis varit hänvisade till mycket tillfälliga boenden. För en del informanter har det först varit placering utanför Malmö, exempelvis på ett boende utanför Hässleholm, vandrarhem i Ängelholm eller på ett hotell i Röstånga. För familjer som har bott där har det inneburit att de har fått pendla till Malmö eftersom till exempel barnen har varit placerade i förskola och/eller skola i Malmö. En pappa berättar:

Jag följde dem [barnen] till skolan. Först var det ett bekymmer för oss att åka tåg eller buss, men sedan lärde jag känna en man som hade bil och fick betala honom en summa pengar och så körde han oss. [---] Prioriteten var barnen, de hade inte så bra i Libanon med skola så det var viktigt för oss att allting gick som det skulle med skolan. (15A)

Det var en pendling som, om familjen inte ordnat skjuts med bil, hade inneburit en promenad till buss, sedan tåg, buss och slutligen ytterligare en promenad för att nå målet med resan. En ensamstående mamma beskriver det så här:

Lugnt, fint [på boendet utanför Hässleholm]. Men det var problem att det var långt till skolan, åka buss. Långt till affären. Men annars var det lugnt och fint, mycket bättre än här. [---] På grund av att barnen inte hade möjlighet att gå i skolan där, fick vi flytta hit. (1A)

Andra familjer har fått tillfälliga boenden på en camping i Malmös utkant. Här har familjer bott i mindre stugor som inte alltid varit utrustade med rinnande vatten. Mat

och badrum fanns i andra byggnader på campingen. Bland de familjer som placerats där kunde vistelsen sträcka sig upp till ett halvår. Ett föräldrapar till fyra barn beskriver det så här: *Vi bodde sex månader i en flyktingförläggning vid havet. Det var en sommarcamping men det blev en flyktinganläggning för tillfället* (2A). För någon annan informant blev det en tillfällig placering i en villa. En placering som informanten inte var så nöjd med, eftersom det var ett alldeles för litet utrymme. Informanten berättar:

Jag kom till socialen och jag bad dom om, även om det är ett litet rum som är så stor som detta bordet är jag nöjd. Dom gav mig verkligen ett rum som var lika stor som det här bordet. Ett vindsrum uppe i en villa, när man öppnade fönstret så ser du himlen. Så fort gick jag in i rummet, kände [jag] mig som en brottsling som sitter i fängelse. Jag lovar dig, det var lika stor som det här bordet. Jag orkade, jag stod ut med det, tills dom [övriga] kom. (10 A)

När familjen sedan anknöt, blev det ett annat boende. För några familjer har boendeprocessen gått väldigt snabbt. Någon familj har mer eller mindre direkt efter ankomst fått en bostad och sedan en MKB-lägenhet, först med andrahandskontrakt som sedan övergått till ett förstahandskontrakt. Pappan berättar om familjens boendeprocess på följande sätt:

Jag vände mig till socialen för att få stöd och hjälp därifrån, och de hjälpte mig väldigt mycket. När min familj kom, kom de till en bostad direkt. Vi bodde där ett tag och sedan flyttade de oss till detta boende här. Det här är andrahandskontrakt, men kommer förmodligen nästa månad bli förstahandskontrakt. Och all hjälp gav socialen. [---] Bägge bostäderna var jättebra. [Det första boendet var vid] Mölle-vången. [Här, i denna bostad har vi bott i] sex månader. (17A)

Det som tydligt framkommer i intervjuerna är att informanterna inte alltid förstår hur boendeprocessen i socialtjänstens regi är utformad eller varför den ser ut som den gör. En informant som är förälder till två pojkar uttrycker boendetilldelningen så här: *Det finns folk som har kommit före mig och efter mig [som] har fått lägenheter. Jag har inget problem med socialen [--] [men] det är [oklart]* (10A). Återkommande hänvisar informanter till att ”andra” går före i bostadskön, hanteras snabbt och flyttar ifrån det tillfälliga boendet varför det inte går att förstå tillvägagångssättet för tilldelning av bostäder. En förälder relaterar processen till vilket stadsdelsområde som familjen tillhör. Föräldern uttrycker det på följande sätt:

Vi tillhör socialen i [X socialtjänstområde]. Det går väldigt trögt, väldigt långsamt där. Det finns de som kom hit och stannade två månader och fick bostad direkt. Men det beror på vilken stadsdel de tillhör. [--] Det finns de som inte ens har fyllt en månad här [men som får annat boende] men tillhör ej [vår] stadsdel. (9A)

Vad som kan konstateras utifrån informanternas berättelser är att boendeprocessen inte är helt tydlig. De olika socialtjänstområdena i Malmö tenderar att göra olika utifrån de förutsättningar som finns för att arbeta med bostadsproblematiken i det aktuella området. Frågan är hur den processen kan göras tydligare, både för socialtjänstens klienter och för utomstående. En annan viktig aspekt för att förstå boendeprocessen är vilka familjer som fastnar i en mer eller mindre orörig boendesituation och blir kvar i Malmö stads mer tillfälliga boenden. Vilka familjer är det som har svårt att komma vidare till en fast bostad? Det går inte att urskilja en entydig bild i underlaget. Boendeprocessen är mer trögrörig ju större en familj är och då utifrån antalet barn i förhållande till rådande boendenorm³². I underlaget finns det dock familjer med fyra eller fler barn som fått möjlighet till övergångslägenheter, andrahandskontrakt med möjlighet till förstahandskontrakt eller boenden i olika villor i Malmö med omnejd. Det som styr är snarare tillgången till boenden (om än slumpmässigt) och hur väl dessa passar de familjer som ansöker om bistånd just vid ett aktuellt tillfälle. Några familjer med yngre barn och där det väntas ytterligare barn har även blivit placerade i MKB-lägenheter, varför det kan tyckas finnas ett barnfokus på familjer med riktigt små barn och ofödda. Det är dock inget som är möjligt att generalisera eftersom det är ett par familjer det handlat om. De flesta familjerna gör i dag vad de kan för att finna ett boende med eget hyreskontrakt. De flesta har anmält sig på Boplats Syd³³ men försöker även ta hjälp av vänner och bekanta för att få ett eget boende utöver den kontakt som familjerna har med socialtjänsten för att hantera sin boendesituation.

Föräldrars upplevelse av familjens nuvarande boende

Boendet är viktigt (19A) uttrycker en informant. Som svar på frågan om hur hon upplever nuvarande boende säger en annan informant att hon är ganska håglös ef-

³² Se mer om boendenorm, s. 55.

³³ Boplats Syd är Skånes största bostadsförmedling, med mer än 90 000 registrerade sökande. Boplats Syd har i dag (2019) samarbetsavtal med över 60 hyresvärdar i 14 skånska kommuner.

tersom ingen förändring skett under de två år som hon har bott i Sverige. Håglösheten uttrycks på följande sätt:

[Upplevelse av nuvarande boendesituation] Alltså, ska jag vara ärlig, så jag är ledsen på det. Alltså, det har gått nu två år, och jag har inte lyckats få ihop nåt här. Och det verkar vara mycket svårt här, och i synnerhet för mig som är ensamstående mamma med tre barn verkar vara väldigt svårt. (1A)

Relaterat till upplevelsen av ett nuvarande, mer tillfälligt boende är frustrationen bland informanterna att de inte vet hur länge de ska bo på det här sättet, vilket i sin tur skapar problem med att få ordning på vardagslivet i övrigt. En informant beskriver som: *Självklart att ett sådant boende också bromsar vad vi ser framåt. Just med att hitta ett jobb och vara självständiga och skaffa egen bostad [...]. Just den här situationen gör att målet blir ännu längre fram* (9A). Det finns en variation i underlaget alltifrån de familjer som finner att bostaden fungerar till de familjer som finner att det tillfälliga boendet är undermåligt. Bland de synpunkter som lyfts fram handlar det bland annat om trångboddhet, allmänt dålig standard och för någon familj stora problem med skadedjur (se mer nedan).

Trångboddhet och dess innebörd

Boendena beskrivs inte sällan av informanterna som mycket trånga. En återkommande uppfattning fångas i följande citat: *Det är jättetrångt här, det räcker inte till våra barn, de växer upp så vi behöver lite större. Vi söker efter bostad hela tiden* (2A). Dessa ”tillfälliga” boenden består inte sällan av ett eller två rum med sängar och tillhörande badrum. Emellanåt är köket gemensamt eller så ingår ett mindre eget kök i det tillfälliga boendet. Att boendet uppfattas som trångt beskrivs av en fembarnspappa på följande sätt:

Hotellet, som hotell, det är lagom bra, om vi ska vara rättvisa. Men för en familj, du ser väskor där, [och en]säng där. Det finns inget boende, det är bara sängar, och barnen trivs inte bra. Vi trivs inte här. Det är lite för litet, och det är ingenting för barnfamiljer. (9A)

Trångboddheten utifrån att det är flera personer som delar på ett utrymme är något som påverkar familjens mående och en förälder konstaterar: *Nä, det är nog inte bra att sitta hela tiden inne i rummet. När barnen kommer från skolan, efter att dom har ätit så [är] vi ofta ute* (7A). I en familj där det bor tre halv vuxna barn i övre tonåren

på en boendeyta som omfattar 24 kvadratmeter, beskriver föräldern trångboddheten på följande sätt:

Det finns dessa problem som att det är trångt att bo. Jag har mina tre barn i ett och samma rum, det är mycket trångt [--] Allt går bra utom boendet, som är ett problem. [---] Till exempel, om någon blir förkyld så blir alla förkylda på en gång, det är trångt. Väskor, kläder, allt ligger på golvet. (3A)

Ett ytterligare dilemma som den här familjen delar med sig av är utmaningen för mamman att dela rum med sina tre nästan vuxna tonårssöner. Hon säger:

Det är öppet. Det är ett rum och kök, men det är inget separat kök. Det är ett öppet kök med bara [en] toalett ... Jag är kvinna och deras mamma, men barnen blir blyga, de vill inte byta kläder framför mig, de är vuxna redan, det är största problemet. Det är mycket tryckt att vi bor i ett rum. Ett litet rum för fem stycken personer. (3A)

Tydligt här är att de nästan vuxna barnen plötsligt behöver sova i samma rum som sina föräldrar. Något som de kanske inte har gjort på ett decennium. Även en annan informant uttrycker samma sak utifrån att den tonårige sonen tycker det är jobbigt att behöva bo med sina föräldrar relaterat till just blyghet. Informanten uttrycker det på följande sätt:

Framförallt, att han är för blyg för att sova med oss i samma rum [--] ungdomar sover inte med sina föräldrar. Han skäms, han vill inte sova i samma rum med oss. Mamma vill inte ta av sig inför honom. Han vill inte ta av sig inför mamman. Så det är jättesvårt, det är jättejobbigt [---] Vi är så, vi är täckta, vi tar inte av oss. (10A)

Att dela rum kan innebära även andra svårigheter för barnen, inte minst att ta sig en sovmorgon om möjligheten finns. Är alla andra i familjen vakna, går det inte att fortsätta sova, utan man "stör" helt enkelt varandra, enligt en informant. Samtidigt uttalas i intervjuerna att barnen överlag sover bra.

Syskonbråk uppges kunna förekomma. Andra upplevda svårigheter med att bo som man gör är att det blir ännu trängre om barnen skulle ta hem kamrater. En informant berättar: *När det kommer kompisar för mina barn, det kommer någon gång, det är trångt* (3A). Flertalet föräldrar berör problematiken för barnen att kunna sitta

hemma och göra sina läxor, just utifrån att det inte finns något utrymme för barnen att sätta sig enskilt någonstans. En åttabarnsmamma säger: *Du kan förstå, att det är svårt. De sitter på golvet för att göra sina läxor* (4A). En annan förälder säger: *Här finns ingen möjlighet att kunna studera eller läsa, eftersom jag har endast det här rummet och det hörs, till exempel lillasystemen. Så det påverkar* (5A). Ytterligare en förälder konstaterar: *Det är lite svårt när vi sitter och läser och läxor. Det är lite trångt, så man har inte lika möjlighet att sitta ensam och läsa* (7A). Att barnen utifrån detta enkelt kan tappa koncentrationen på skolarbetet är vad en annan förälder uttrycker. Att barnen (och föräldrarna) gärna önskar ”egna” rum är förståeligt. *Om vi tar äldsta dottern som exempel. Hon var jätteduktig i skolan i Syrien. Här har hon väldigt svårt att fokusera och koncentrera sig. Det drabbar hennes inlärningsförmåga* (9A). Boendet och indirekt trångboddheten anses även av en familj göra så att barnets hälsotillstånd försämrats vilket påverkat själva skolarbetet.

Läkaren har frågat honom varför är du alltid såhär? Har ont i huvudet och så. Han har sagt att vår situation, boendesituation, är jättejobbig [---] för [sonens] situation är inte så att [han] kan koncentrera sig. Han vill så gärna lära sig annars. (10A)

Trångboddheten får alltså konsekvenser som ”spiller över” på barnens möjligheter att kunna tillgodogöra sig skolarbetet på ett bra sätt utanför skoltid.

För de personer som tvingas att dela kök är uppfattningen att även detta är en utmaning. [Svårigheter att bo som vi gör nu är] *till exempel köket, det är gemensamt, det är inte [ett] eget kök* (6A). Förvaring av egna köksattiraljer är ett exempel på en svårighet med ett gemensamt kök. Kökssakerna förvaras inte sällan i de rum där familjerna bor, vilket gör att det blir extra trångt. En informant säger: *Som ni ser här, vi har allt i detta rum. Till och med köket grejer. Vi vill gärna ha en lägenhet så att vi har lite mer plats* (7A). Ytterligare prövning med ett gemensamt kök är att det blir mycket spring för att kunna laga mat och att det tar en massa tid. Samma informant fortsätter: *Det är gemensamt, köket, som finns där nere, så vi måste springa upp och ner för att laga mat. Det är lite svårt med tiden* (7A). Vidare gavs det uttryck i intervjumaterialet att många ville laga mat samtidigt. I samband med Ramadan lyftes detta som något extra utmanande.

Sammanfattningsvis konstateras att trångboddhet i form av att flera personer delar ett mindre, begränsat utrymme gör den *fysiska närheten* extremt påtaglig. Den fysiska närheten kan skapa en psykisk påfrestning i form av blyghet mellan unga vuxna och deras föräldrar. Trångboddheten visar även på ett *överskott av aktivitet*

(skilda störande moment mellan familjemedlemmar som t.ex. en lillasyster som skriker) till att manöverutrymmet är begränsat utifrån att alla materiella saker, alltifrån kläder, väskor till leksaker och köksattiraljer, ska förvaras i de rum där familjen lever, studerar, emellanåt äter och sover. Trångboddheten ger inte fullt utrymme till en egen personlig viljeyttring att kunna göra som man vill, utan hänsyn måste hela tiden tas till andra och varandra.

Skadedjur – vägglöss och kackerlackor

Skadedjur uppges finnas på några ställen i de skilda boendena där de deltagande familjerna är placerade. En informant säger: *Här finns löss, i hotellet. När de leker med andra barn, det kommer löss* (9A). En annan familj har mycket hårt drabbats av skadedjur i sin bostad. Mamman berättar hur familjen upprepande gånger har påtalat problemet och bett om hjälp med att sanera bostaden. Att sanering av bostaden inte gjorts innan familjen flyttade in har väckt frågetecken. Skadedjuren är här vägglöss och kackerlackor.

Närhet

Vissa informanter lyfter fram positiva aspekter med deras nuvarande boende. Positivt anses det vara att deras boende är nära viktiga instanser som exempelvis affärer (2A) eller barnens skolor. En informant säger: *Vi trivs bra [i detta boende]. När man gick till skolan, det är nära och så. Det är ett bra område, jättebra här. Jättebra [plats]* (12A). Ytterligare informanter har lyft vikten av närheten till skolan för just barnen: *Jag är glad att vi är nära här till staden där vi handlar och så. Om inte det här boendet, så ska det vara i närheten av skolan [det] är viktigt* (19A).

Nuvarande boende i relation till tidigare boende i hemlandet

Bland de familjer som ingått i studien har boendet blivit en egen resa. I det forna hemlandet har det, innan kriget utbröt, inte sällan funnits ett fungerande boende med ett minimum på ett par rum. Bland de informanter som beskrivit sitt tidigare boende uttrycker en informant det som: *Vi bodde i en lägenhet i Syrien. Allihopa, hela familjen. [Boendet var] jättestort i förhållande till detta. Jättestort* (9A). En annan beskriver tidigare boende så här: *Det var jättestort. Fyra rum. Jättefin lägenhet, men vi förlorade den [i Damaskus]* (12A).

Tidigare i mitt hemland hade jag tre rum, vardagsrum, en lägenhet. Till och med när jag åkte till Turkiet. [--] Vi stannade ett och ett halvt år i Turkiet och det är

också ganska billigt, jag kunde hyra en trerums- eller man kan säga här i Sverige [en] fyrrarumslägenhet men jag betalade hyra. (3A)

Det har funnits en önskan bland informanterna att finna ett utrymmesmässigt fungerande boende och inte oväntat med en referens till hur det tidigare har varit. Att kontrasten emellanåt har blivit alldeles för stor, har medfört ett sämre mående för familjen. En informant uttrycker det på följande sätt:

Bostaden där jag bodde i Syrien, om jag skulle jobba 100 år här i Sverige, jag kan absolut inte få kostnaden av den här bostaden. Det är inte meningen att vi ska trängas här, i det här rummet. Det är jättestor skillnad, och omställning för oss och för dem, att komma därifrån hit och bli placerade på det viset. Barnen mår inte bra och vi mår inte bra. (9A)

Nuvarande boende, eventuellt i kombination med allt som familjen varit igenom, tidigare livssituation, separation, flykt, återförening och sedan trångboddhet kan alltså skapa en sämre psykisk hälsa för familjemedlemmarna.

Om barnens situation i det tillfälliga boendet

När det gäller barnens situation i relation till det tillfälliga boendet är det tydligt att de deltagande föräldrarna har sina barn i fokus. För flertalet föräldrar är det av yttersta vikt att barnen ska må bra och trivas:

Vi försöker att hitta bättre bostad. Det går bra så länge. Jag brukade ställa frågor till mina barn om de trivs här. [---] Det som är viktigt för mig är att mina barn ska trivas och må bra. Om jag ser att de har lite tid så jag brukar åka med dem till Busfabriken. (2A)

Någon informant finner dock att det tillfälliga boendet inte är bra för familjens barn och att familjen inte kan bo kvar under en längre tid. Bland de problem om framhålls är att det är för mycket övervakning och begränsningar och att barn är i behov av frihet, underförstått att kunna göra lite som barn vill.

Det här boendet är inte anpassat eller upplagt för att barn ska bo här under lång tid. Barn vill gärna ha frihet. Vill kunna gå ut, vill göra de saker som barn gör. Här går barnen [till] receptionen och vill sitta på soffan. Det finns begränsningar, det finns restriktioner. De får inte sätta till exempel skorna eller fötterna på själva sof-

fan. Då får de direkt tillsägelse. Gör inte det och gör inte det. Det känns som att man övervakar och begränsar och vaktar. (9A)

Vidare framhåller samma informant att det finns anställda på boendet som skrämmer barnen och att de anställda inte är snälla.

Barnen får den här känslan att de är rädda för de anställda här, att de anställda inte är snälla. Det finns någon anställd här [...] som brukar göra miner till barnen. Han visar handen till min fru, att jag kommer hugga av din hand, eller halsen och sådant. Sådana uttryck bara för att få dem att bli rädda. Jag har faktiskt anmält honom, och han blev utkastad. Jag är en jurist från Syrien. (9A)

Den trygghet som ett boende ”tak över huvudet” ska medföra blir här problematisk. Ett problem som inte handlar om boendet i sig utan att de personer som arbetar där upplevs som hotande. Samma informant vill vara tydlig med att lyfta fram att nuvarande tillfälliga boende inte är bra för familjens barn. Han säger:

Barnen mår dåligt av det här boendet. Och det är bara självklart att de mår dåligt, för att det här boendet är inte avsett för sådana barn att leva i. Plus att de mår dåligt rent psykiskt av att vara begränsade och omringade av massa anställda och andra familjer i samma situation. (9A)

En ytterligare aspekt med ett tillfälligt boende är problemet med att barnen hela tiden får bryta upp från sina skolor. En informant uttrycker det på följande sätt:

Varje gång vi flyttar till en lägenhet, så man måste också flytta barnen till en ny skola. Så det är svårt för barnen, med tanke på att de lär känna lärarna och sedan andra barn. (13A)

Föräldrars tankar om framtida boende

Trygghet och stabilitet är två begrepp som återkommer när informanterna får beskriva sina tankar om ett framtida drömboende. *Det viktigaste är att få en stabil situation, att känna trygghet* (16A). En annan informant säger: *Vi måste ha hittat någon bostad och bo stabilt. Som tillfälligt boende, det är acceptabelt under den tiden, men att ha den som långvarig bostad, det är omöjligt, det går inte alls* (2A). Av vikt är det även, enligt samma informant, att det är ett boende *där vi kan trivas och bar-*

nen trivs (2A). Med andra ord eftersträvas ett boende som får familjen att "känna sig som hemma".

En informant menar i sin beskrivning av en drömbostad att en egen bostad gör familjen trygg: *Alltså min dröm är ju ett hus. Det är jätteviktigt för mig, boendet [är] viktigt. Man är trygg i en egen bostad. Det är en dröm att ha ett eget (1A). Samma informant finner att det påverkar barnen positivt om de får ett eget boende utifrån att det blir en normaliserande situation: *Man vill ha ett normalt boende. Det är viktigt för barnen också, att det påverkar barnen också att känna att man bor nånstans som är eget (1A).**

Barnen har av naturliga skäl varit i fokus när ett framtida boende har diskuterats. *Jag tänker först på barnen [...] om det finns något boende nära skolan [...] Vi trivs här [...] Det är jättebra. Och det är tryggt (12A).* När det gäller drömboendet i övrigt så handlar det om att det ska vara ett boende som "rymmer" hela familjen. Att barnen får egna rum är även något som framkommer i drömmen om ett framtida boende. Självständighet är ett annat begrepp som nämns.

Vi önskar att huset ska vara fyra rum, med en trädgård så att barnen kan leka därute. [...] Det viktigaste är att vi känner oss självständiga, att huset ska vara fint, och skolorna blir nära. [...] Vi vill ha trygghet, så vi söker fortfarande. (13A)

Sammanfattningsvis konstateras att trygghet, stabilitet, normalitet, trivsel och självständighet är ord som nämns relaterat till ett framtida boende. Boendet får gärna ha närhet till barnens skolor.

Föräldrar om att bo i Sverige

Generellt uppfattas Sverige som ett bra och tryggt land. Många av de vuxna informanterna uttrycker en stor tacksamhet över att ha kommit till och blivit så väl mottagna i Sverige. Bakgrunden till att flera av familjerna har flyttat till Sverige, är enligt några informanter framför allt för barnens skull och att barnen kan få en bra utbildning i Sverige. Två informanter uttrycker det på följande sätt:

Vi har flyttat hit till Sverige för våra barns skull. De ser livet till, att komma hit till ett [--] sådant modernt land för att de ska få njuta av studier. Vi vill se att de bildar något nyttigt i samhället. Det är viktigast för mig att se att våra barn når till de högsta positionerna i samhället. Att de är nyttiga för samhället. (2A)

Eftersom jag har kommit hit för mina barns skull, så är min önskan den att få en bostad. Och att mina barn får möjlighet till en bra utbildning. Det är det som är min största. Jag vill att flickan, exempelvis, får studera vidare. Att hon blir en ingenjör eller en apotekare, eller någonting. Att hon får en bra utbildning. [...] Min önskan är att barnen får lära sig svenska. Det är min största önskan. (5A)

Även en annan informant är inne på samma linje. Orsaken till flykten till Sverige har inte varit för att bara ”lära sig språket” utan i Sverige finns framtiden för familjens barn.

Det är vår tur att [ge tillbaka]. För vi har inte kommit hit bara för att lära oss språket. Det här landet, här i framtiden, för barnen också, de måste läsa. Och vi skaffar barnens framtid. Så vi åldras, och det är deras tur just nu, att lära sig. Jag hoppas att de fortsätter att läsa. Att de skulle vara bra att bilda familjen i framtiden. (13A)

Tydligt är att det finns en önskan hos familjerna att barnen fortsätter att lära sig och göra bra ifrån sig i skolan. Det anses viktigt, enligt informanterna, inte bara för att ge tillbaka till det svenska samhället, utan även för att det är i Sverige som barnens framtid finns. En informant finner dock att boendet som sådant påverkar hur det går i skolan. Informanten säger: *Jag tror att det påverkar dom, för att har man bättre boendevillkor, då reflekteras det i skolan också* (1A). Då samtliga informanter vi intervjuat bor i tillfälliga boenden finns en osäkerhet om hur det kommer att bli framöver, inte minst om skolgången vid en eventuell flytt. *Vi pratade om, ska vi flytta. Men när och hur och vilken stad, vi vet inte. Vi vet inte, självklart att de inte kan veta. Vi söker och hoppas att den här lägenheten ska vi fixa. Det är svårt. Vi vet inte* (12A). Samtliga informanters barn i skolåldern går i skolan. Beroende på ålder tar sig barnen till skolan själva, antingen promenerar de eller cyklar, eller så följer föräldrarna barnen till skolan. Flertalet av barnen går i en skola som ligger i närheten. De lite äldre barnen som kan ha skolor längre bort från det aktuella boendet tar sig dit med kommunala transportmedel som exempelvis buss. En förälder menar att han köper busskort till sina barn för att skolvägen ska bli säkrare: *Vi har cykel, men jag är rädd. Jag köper till dem busskort, så de åker buss. Så jag är rädd att det ska hända någonting på vägarna, så med bussen det är mer trygghet* (12A). Att barnen skall vara trygga är något som återkommer. En pappa relaterar trygghet till att barnen själva kan ta sig runt i staden: *Det viktigaste är trygghet i landet, som de kan gå själva* (13A). Hur Sverige är som land i förhållande till tidigare rådande situation i hemlandet är alltså något som finns informanternas svar och trygghet och trivsel är här centralt. En annan informant säger:

Det är tryggt, som är jättebra här i Sverige. Vi flyr ifrån krig. Det är jättebra att vi trivs, och det är säkert här (12A).

Familjernas mående utifrån de vuxnas perspektiv

De familjer som ingått i studien har i majoritet flytt undan krig och en psykiskt påfrestande tillvaro. Att ankomsten till Sverige blev en ytterligare svår upplevelse beskrivs av en mamma på följande sätt:

Mina döttrar mådde inte alls bra när vi kom fram, det var tidigt på morgonen, vi fick stå framför socialkontoret, och vi hade alla våra väskor med oss, och vi fick stå där och vänta. Det var en förbipasserande kvinna som arbetade som sa att vi kunde komma upp och sätta oss i värmen för det var iskallt. Jag hade jätteont, mitt revben var brutet. Mina döttrar mådde inte alls bra psykiskt, första tiden de grät hela tiden och sa varför tog du hit oss mamma? [---] Sen tack och lov vi anpassade oss ändå till det här boendet. (15A)

Ett annat föräldrapar beskriver tillvaron som nattsvart utifrån begreppet asfalt och säger: *Det är asfalt, så svart, förstår du? Men man använder ordet vid såna situationer, när det är obeskrivligt (10A).* Detta föräldrapar finner att framför allt deras yngsta son mår dåligt, de säger:

Min sons mentala situation är väldigt dålig. Han är så trött så han sa häromdagen, jag har inga problem att åka tillbaka till Syrien och strida, eller bli militär, än att ha det så här i Sverige. (10A)

Att situationen ser så nattsvart ut för den aktuella familjen kopplas ihop med deras nuvarande boendesituation och att familjen inte fått ett boende som de har funnit önskvärt. Även om de i nuvarande boende på Arlöv Park är tre personer i ett rum, uppfattas det som trångbott (se mer under rubriken ”*Föräldrars upplevelse av familjens nuvarande boende*”). Familjen/pappan brottas även med en sjukdomsbild.

Att familjerna vi mött lever i en fortsatt pressad tillvaro blev emellanåt mycket tydligt i form av psykisk ohälsa/stress. Även fysiska (kroppsliga besvär) förekom. Måendet var inte sällan kopplat till den nuvarande boendesituationen. En informant konstaterar krasst: *Jag tror att barnen mår bättre också när man har en bättre boendesituation, och sådär (1A).* Även om ankomsten till Sverige och den första tiden inte alltid blivit som tänkt, har flertalet informanter uttryckt en stor tacksamhet

över att få komma till Sverige och kunna ta del av den tillvaro som de lever i i dag. *Vi tackar jättemycket* (7A), säger en familj. En annan familj uttrycker det så här:

Trots allt vi har och går igenom svårighet[er] och [det är] jobbigt och så, är vi fortfarande tacksamma för både svenska folket, Sverige [och] att dom har tagit emot oss, vi kommer aldrig glömma den känslan. (10 A)

Hemlösa familjers ekonomi och barnens fritid

De flesta familjer i studien har någon form av ekonomiskt stöd. Antingen från socialtjänsten i form av ekonomiskt bistånd, etableringsbidrag från arbetsförmedlingen³⁴ eller föräldrapenning. Ingen förälder har ett egentligt arbete även om de kan ha haft smärre ströarbeten inom vissa serviceyrken, på café eller restaurang. Föräldrarna kan även ha haft någon praktikplacering eller vara studerande. När det gäller familjernas ekonomi är det tydligt att den är begränsad. En informant menar att familjens alla besparingar har gått åt i samband med flykten från det forna hemlandet.

Vi flydde från Syrien till Libanon. Vi har bott i ett antal flyktingläger. Vi [har] spenderat alla pengar vi haft. Det lilla vi hade kvar, sa min fru, innan vi gör slut på det, så får vi fly. Barnen var tillgängliga för militärtjänstgöring så vi blev oroliga. Jag har lagt mycket pengar på att komma hit genom smugglare. (10A)

En familj har rummet de bor i belamrat med leksaker. Som svar på frågan om de köpt alla leksaker i Sverige säger de: *Vi vill inte att [barnen] ska känna att det saknas någonting* (7A). Familjen bor på ett anordnat boende eftersom de inte haft möjlighet att ordna ett eget och ekonomin är beskuren.

I den begränsade situationen har dock familjen prioriterat att barnen ska ha det så bra som möjligt. När det gäller familjernas ekonomi och barnens fritid är det tydligt att flertalet av dem använder sig av aktiviteter som är kostnadsfria. En mamma förtydligar:

Så tänkte jag hitta på någonting åt honom, dans eller så. Men det är svårt att komma med, alltså man måste skriva in sig, och då behöver man ett

³⁴ Etableringstillägget ges till nyanlända och fungerar som ett extra bidrag till familjer i etableringsfasen. Den som anländer till Sverige och får uppehållstillstånd kan söka etableringsersättning när en etableringsplan finns.

personnummer och det har inte vi. Och det kostar också, ekonomin är också en del, ett hinder, eftersom vi lever bara på försörjningsstöd. (1A)

Några barn går på aktiviteter arrangerade av Tegelhuset³⁵ i Malmö där de dansar och spelar musik. Andra barn går gärna till stadens bibliotek eller nyttjar stadens lekplatser och parker för lek (3A, 5A, 7A, 13A, 17A). En förälder berättar: *Själv är jag aktiv, vi går till biblioteket, vi går till museum, vi går till vissa olika parker* (3A). Någon förälder nämnde ridskolan på Jägersro som en bra aktivitet eftersom den var kostnadsfri. *Jag tar dem till Jägersro, där går de på en ridskola. Det är arrangerat av Malmö stad och det är helt gratis* (11A). Malmöfestivalen var en annan aktivitet som nämndes samtidigt som det konstaterades att det var en aktivitet som kostade pengar. Vissa föräldrar tar med sig barnen till den så kallade Busfabriken, vilket kan förklaras som en stor inomhuslekplats. Den aktiviteten kostar dock pengar. Barnen använder sig även en del av digital teknik i form av laptops (som de erhållit från skolan), Ipads och mobiltelefoner. Övriga aktiviteter som familjen sysselsätter sig med är simning, cykling, fotboll och skridskoåkning. Det senare äger inte sällan rum i Folkets park i Malmö och då även som en kostnadsfri aktivitet.

När alla bitar faller på plats

Familjerna har nu flyttat till ett nytt land och tvingats att lämna det gamla bakom sig. En förälder uttrycker det så här när det gäller synen på Sverige och barnens integrering:

Det är mitt andra land, på något sätt. Det är mitt andra land just nu, här i Sverige [--] och barnen, de känner inte igen Syrien. Så de har kommit hit och sett landet, de har kompisar i skolorna. Så vi är väldigt glada att de blivit integrerade så snabbt i samhället. De är snälla och alla lärarna gillar dem. Så de lär sig språket snabbt. (13A)

³⁵ Tegelhuset Rosengård i Malmö är en fritidsgård för barn från åk 6 upp till 18 år. Här kan barnen spela in låtar, göra podcasts, filma, dansa, rita, måla och sy sina egna kläder, spela kort, pingis, playstation och biljard eller bara ta det lugnt eller plugga och få stöd i sitt skolarbete. På plats finns personal som skapar en trygg plats att hänga på (Tegelhuset – Bricks Rosengård, 2019).

Pappan uttrycker en glädje i att det fungerar fint för barnen, att de har kamrater och att de lär sig språket snabbt. Familjen har vidare ett fungerande boende, som består av tre sovrum, ett vardagsrum samt ett större respektive mindre kök till sitt förfogande (forskardagbok 19 juni 2017). Tillvaron tenderar att bli positiv när alla pusselbitar faller på plats.

KAPITEL 10 BARNENS RÖSTER

Maria Hjortsjö

Beskrivning av en vanlig (skol)dag

Morgonbestyr

När barnen ska beskriva sin dag, tar de flesta avstamp i när de vaknar på morgonen. Vanligast är att barnen vaknar i lagom tid för att hinna äta frukost och komma iväg till skolan. Emellanåt vaknar de av sig själva, emellanåt väcks de av någon förälder. Ett barn beskriver det på följande sätt: *Jag vaknar, jag tvättar i ansikte, borsta tänderna, äter frukost, kammar håret* (7C). Ett annat barn säger: *Min mamma, hon vaknar mig. Och tvättar och sedan kläder på mig. Sedan äter frukost, jag och min bror. Sedan vi går tillsammans till skolan* (13B). Frukost äter de flesta hemma, men som en 11-årig pojke uttrycker det: *Om jag hinner äta* (1C). Frukosten tillagas av antingen föräldrarna eller så ordnar barnet den själva.

Barnen och skolan

De flesta av barnen uppger att de går i en skola som finns i närheten så att många promenerar (1B, 1D, 5B, 12B, 17B) alternativt cyklar till skolan (7B, 7C, 9B, 9C, 12C, 12D). Vissa barn har lite längre och åker då buss (3B, 13B, 13C) eller tåg (8B). Någon enstaka gång kan barnen bli skjutsade av en förälder (7C).

I skolan följer barnen vad som står på schemat. De flesta av barnen i studien tycker att skolan är rolig. Vilket ämne som är "favoritämnet" varierar. Det är alltifrån svenska: *Jag gillar svenska. Det är fint språk och det är lätt* (1C), säger en 11-årig pojke. En annan 11-årig pojke har en likartad uppfattning, han säger: *Svenska är lätt. Det är lätt att lära sig* (11B). Även matematik och samhällsorienterade ämnen omnämns: [Favoritämnet är] *SO* [Samhällsorienterade ämnen]. *Det är guld* (13C) samt

mer praktiska ämnen som slöjd och hemkunskap. En 14-årig flicka upplever att *livet och utbildningen är bra* (6B).

Av vad som framkommer om umgänget i skolan, beskrivs det av något barn som lek och samvaro med ”nästan alla” (1D). Ett annat barn säger: *Första dagen på skolan, det var jätteroligt. Alla leka med mig. De var jättesnälla* (8B). Ytterligare ett barn säger:

[Umgänge i skolan] Man kan säga alla. Ja. Jag pratar med alla, och jag leker med alla. Men jag har bara en kompis. Jag är hela tiden med henne. Äter tillsammans, promenerar tillsammans och studerar tillsammans. [Går i] samma klass. (13B)

Ett av barnen, som hade sommarlov vid tidpunkten för intervjun, berättar att hon saknar skolan och sina kompisar (12D). Umgänget uppges vara blandat, både med *svenskar och andra* (13C). Ett barn säger: *Jag har svenska kompisar, arabiska kompisar. [--] Jag har en kinesisk kompis i vår klass* (12B). Intrycket av barnens svar om umgänge i skolan är att de allra flesta verkar ha flera kompisar som de gillar att umgås med. En pojke i mitten av sina tonår uppger dock att kompisar och tillvaron i skolan inte är bra.³⁶ Även en 14-årig flicka berättar att skolan till en början var en utmaning i fråga om trivsel och förmågan att kunna klara av densamma.

Bortsett från dessa barn, berättar flera av de intervjuade barnen att de trivs i skolan och att de finner skolan bra. Följande två citat, ett från en 11-årig flicka och ett från en 12-årig pojke, får illustrera: *Jag tycker om att gå i skolan, för jag har bra elever i min klass, bra lärare* (12D), säger flickan, och pojken förklarar: *Jag gillar att studera, och gå till skolan. Lära känna människor* (13B).

Efter skolan är några barn kvar på fritids, har hemspråk eller nyttjar skolans läxhjälp (12C) medan andra barn ”hänger” en stund med kompisar (13C). Något barn går emellanåt hem till sina kusiner som bor i närheten av skolan (1D). En del av barnen berättar hur de först kommer hem efter skolan, äter lite mat för att sedan göra sina läxor (4B, 5B). Därefter hittar de på skilda aktiviteter som spel på playstation, fotboll (4B) eller leker med syskon och kompisar (7C). [Efter skolan] *Kommer hem, efter jag äter, leka litegrann med syskon, och sen börja med läxor* (5B). Något barn beskriver hur hon går till biblioteket efter skolan (12C).

³⁶ Läs mer om pojken i nästa kapitel, familjen B.

Barns fritid

Barnens umgänge med kamrater

På fritiden uppger många av barnen att de umgås med kamrater, antingen på det aktuella boendet eller med sådana som de har lärt känna utanför. *Den här flickan bor här. Vi leker här också* (7B), säger en 12-årig flicka. En äldre flicka uppger att hon på fritiden *kallar på mina vänner, de kommer hem hos mig, vi dricker nånting, vi äter nånting, pizza eller lagar mat och såna saker. Eller jag går till min moster* (1B). En jämnårig flicka berättar om sitt kompisumgänge på samma sätt: *Jag går ut tillsammans med mina kompisar. Vi åker till Malmö* (9B). Tänkvärt är att umgänge med kamrater inte enbart behöver vara fysiskt. I vårt digitala samhälle kan barnen med hjälp av sina mobiltelefoner kommunicera mycket med kompisar via exempelvis *Snapchat och Insta. Mest har jag Whatsapp med grupper i, och kompisar* (13C).

Att ta sig runt Malmö med omnejd

Många av de bilder som barnen har tagit visar lite av deras förflyttning runt om i Malmö med omnejd. När det gäller att ”ta sig runt” i Malmö, använder barnen busskort, om de har råd med det (1B), eller med cykel, om den inte har blivit stulen. *Vi hade fem cyklar. Men de har tjuvat alla* (1C), säger ett barn. Alternativt kan barnen bli skjutsade av föräldrar som har/kan låna en bil av släktingar eller bekanta (1D, 8B, 9B, 17B). Om familjen är eller tidigare har varit placerad utanför Malmö, har den tagit sig till staden med tåg (8B). *I början vi var i Röstånga, så vi pendlar, eller [när] vi kontakta olika myndigheter, vi tog tåget* (5B). Barnen har emellanåt tillsammans med sina föräldrar gjort utflykter till andra närliggande orter utanför Malmö, som till exempel Helsingborg, Trelleborg, Simrishamn, Ystad och Halmstad (9B, 12B, 12C). En familj hade investerat i Skånetrafikens sommarkort för att möjliggöra resor. Utöver geografiska platser besöker familjerna även inrättningar som bibliotek, simhallar eller affärskomplex som Triangeln i Malmö, Burlöv Center eller Ikea (9C, 12B, 12C, 13C, 17B). Barnen berättar även om besök i moskén (12D, 13C).

Några av barnen vistas gärna i det område där de bor. En pojke, som är bosatt i Rosengård, uppger att det är ett bra område. *Vi trivs här i området [Rosengård], det är lugnt och inget problem och till och med är bättre än de andra i stan* (4B). Andra platser där barnen rör sig och som återkommer i barnens beskrivningar av Malmö är Folkets Park vid Amiralsgatan (5B, 9C, 12C, 13C, 11B, 17B) eller besök i någon av stadens många parker, exempelvis Pildammsparken (7B, 17B). Även Möllevångs-

torget omnämns av några barn (7B, 12B). Några barn har även besökt Malmö stads temalekpark som Persborgs Vattenlekplats eller Sagolekplatsen (1C).

Malmö närhet till havet är också något några barn nämner (12C). *Här vi träffa havet första gången. [...] Jag med mamma promenerar och plötsligt vi hitta oss framför havet. Därför vi stannade där* (5B). Ett annat barn säger: *Vi gick till Limhamn [och] stranden där* (7B). Ett barn har följt med sin förälder på en fiskeutflykt: *En gång i veckan, jag åker med min pappa till havet och fiskar* (8B).

Fysiska aktiviteter

När det gäller de aktiviteter som barnen företar sig, finns en stor variation. Från de barn som inte har någon aktivitet över huvud taget till de barn som utövar skilda sporter i mer eller mindre organiserad form som till exempel volleyboll (1B), fotboll (1D, 4B, 5B, 6B, 17B), basket (1C, 13C), tennis (9C, 12B, 12C, 12D), karate och andra kampsporter som boxning, taekwondo, thaiboxning (9C, 17B), ridning (9C, 17B), skridskoåkning (13C, 17B), dans (1B, 1C). Simning är en annan aktivitet som många av de intervjuade barnen utövar (1C, 6B, 7B, 8B, 12B, 13C, 17B). En informant säger: *Vi ska gå och simma på badhuset, börja också träna att simma* (7B). Andra aktiviteter som nämns är rullskridskoåkning (1C), sparkcykel (7B) eller att cykla (1D, 7B, 7C, 8B, 11B, 12B, 12C, 13C, 17B). I underlaget är det tydligt att flera av de aktiviteter som barnen omnämner inte är organiserade verksamheter utan att det är aktiviteter som kan ske utanför det aktuella boendet på en gräs- eller asfaltsplan (1C, 9C) eller på en skolgård (6B). Några barn utövar sina sporter regelbundet. I det stora hela ges dock intrycket att sportaktiviteterna är tämligen spontana och mer enstaka företeelser än en organiserad kurs. Ett barn säger exempelvis: *Jag spelar basket i skolan [på skolgården]* (11B). Hästridningen som omnämns är en gratisaktivitet anordnad av Malmö stad vid Jägersro center och dansen som två flickor pratar om är en aktivitet vid Tegelhuset i Malmö. *Bowdown. Det är en dansgrupp. Det är i tegelhuset. Det är gratis. Alla får vara med. [Har pågått under] åtta veckor. Det är varje onsdag* (1C). Det är knappt något barn som spelar ett instrument. Endast ett barn har uppgett att han spelar trummor (8B).

Tv, dator och Ipad

När det gäller tillgång till dator, tv och Ipad varierar det hos barnen. Några barn uppger att de på sin lediga tid sitter hemma och tittar på tv (1B, 3B, 11B, 12B) eller filmer, som tecknade Disney-filmer i sina datorer eller Ipad (7B, 13B). Inte sällan har barnen fått sina datorer via skolan (6B, 11B). Förutsättningen för att barnen ska kunna se på film är att de har tillgång till internet, vilket inte alla barn har (1A–1D).

Filmer som barnen tittar på får gärna vara textade på det egna modersmålet (6B, 13B). *Om jag får tid, då tittar jag på en film. Somaliska. Det är hindimovie man översätter till somaliska* (4B). Barnen kan även spela spel på sina datorer, Ipads eller playstations (7B, 8B, 12B).

Kreativitet, lek, böcker och bibliotek

Övriga, speciella aktiviteter som barnen berättade om var att delta i Tegelhusets aktiviteter (1D). Här lärde sig några barn att teckna bilder (5B, 7B, 7C, 11B). *Ibland jag rita kläder. Jag gör design, kläder. Jag har fantasi, och göra en design. Sen jag själv, med syslörd, fixar den* (5B). Stickning och virkning var det även ett barn som ägnade sig åt (7B). Tre flickor uppgav att de gärna lekte med barbie-dockor eller andra dockor (7B, 7C, 11B). Ett barn uppgav att de spelade kort i form av kortspelet UNO (12C). När det gäller böcker och läsning är variationen i hur mycket barnen läser, vad de läser och på vilket språk de läser stor. Det är alltifrån tecknade böcker, berättande böcker till religiösa böcker. Ett barn uppger till exempel att han enbart läser böcker inför prov i skolan. I övrigt läser han bara serieböcker. Som barnet självt uttrycker det: *Jag läser bara comics [...] som till exempel är människor, med bilder, som finns på rutor. Jag brukar läsa det, med små meningar* (1D). Ett annat barn uppger att hon älskar att läsa. *Jag har fem boken. Jag läser dom. [...] De till exempel berättar om djurgård eller zoo och andra olika cartoonfilmskaraktärer. [...] Jag kan läsa svenska och engelska* (5B). Två flickor nämner att de emellanåt läser *Koranen, Heliga Bok* (12B, 17B).

Bibliotek i form av stadsbibliotekets filialer runt om i Malmö eller det egna skolbiblioteket är något som flera barn gärna besöker (1B, 1C, 4B, 5B, 6B, 7B, 7C, 12C, 12D). Om biblioteket i Rosengårds centrum berättar till exempel ett av barnen att hon *går jättemycket här [...], det är fint också* (1B). Fördelen med biblioteket är, enligt flickan, att sitta och *lyssna på musik, spela eller läsa någonting* (1B) och vidare att där finns *läxhjälp så jag tränar på svenska och sånt* (1B). Biblioteket i Rosengård erbjuder lite skilda aktiviteter som barnen uppskattar och de träffar gärna kompisar där. *Vi sitter, vi pratar. Eller vi lyssnar på musik. Och jag träffar några kompisar som jag känner. Det finns också dator. Och vi spelar kort* (1C).

När det gäller aktiviteter, verkar de flesta barn nöjda med det som de har och utövar. Något barn framför förslag på fler aktiviteter som han skulle vilja utföra (4B). Men i övrigt är svaren från barnen *ingenting* (7C) eller *jag hinner bara göra de saker som jag har. Det finns inget annat som jag vill göra* (17B).

Kvällstid och sömn

Barnen lägger sig vid varierande tider men uppger att det brukar vara mellan kl. 20:00 och 23:00. De flesta barnen uppger att de sover bra. *Jag sover jättebra* (1C, 12B, 12D, 13C) eller *sover gott* (5B, 6B) och att de kan *sova hela natten utan problem* (7B, 8B, 13C, 17B). Ett barn uppger problem med mardrömmar (1D) och ett annat av barnen att han inte sover riktigt bra men har svårt att förklara varför:

Jag sover inte riktigt bra, det känns att någonting, det finns någonting fel, jag kan inte ta på det. Kanske på grund av att det finns så många tankar. Ibland är jag rädd för att sova och inte vakna igen. Ibland känner jag mig rädd för att sova på natten och inte vakna igen på morgonen. Det blir inte i morgon. Jag har mycket rädsla. När jag lägger mig vaknar jag upp under natten flera gånger. Så jag sover inte i lugn och ro. (3B)

Det finns en form av ångest hos tonåringen utifrån rädslan för att aldrig mera vakna, vilket påverkar sömnen. Ångesten framskymtar i andra delar av intervjun, med denna pojke.

Barnen och boendet

Orsak till nuvarande boende

Barnens kännedom om varför de bor i de tillfälliga boendena i Malmö stad varierar. Ett barn finner att det beror på att deras ensamstående mamma är arbetslös och att familjen utifrån det behöver hjälp från socialtjänsten. En tonårsflicka i familjen säger så här:

Det är att mamma, hon kan inte jobba och sånt, så socialen hjälper oss, vi får hjälp från socialen. För det är bara min mamma och vi tre barn som behöver allt [...] Det är därför. (1B)

Den fyra år yngre brodern är dock inte helt insatt i bakgrunden utan konstaterar krasst att familjen behöver hjälp från socialtjänsten *för att vi har inget hus* (1D). Fler barn är inne på denna förståelse, det vill säga avsaknaden av boende har medfört att de bor där de bor i dag (7C). Ett annat barn menar att deras nuvarande boende är en följd av att tidigare placering i Röstånga har skapat problem för mamman i familjen. Barnet säger:

Jag tror, för att hjälpa min mamma. Det är svårt för henne att [ta sig] från Röst-ånga hela tiden för att handla och [ta oss] barn [till] skola. Därför vi flyttade hit, för att underlätta för min mamma. Också för att följa skolan här, det tar lång tid, för oss alla. Det är lång sträcka från Röstånga hit, vi pendlar till skolan. (5B)

Ett annat barn berättar att han och övriga familjen kom med familjeanknytning och att de vid ankomst vände sig till socialtjänsten för att få hjälp (3B). Medvetenheten om att socialtjänsten har placerat barnen i deras nuvarande boende finns hos några av barnen (12B, 12C, 12D). Ett av dessa barn säger: *Socialen har gett oss denna huset och den är inte vår. Vi har inte köpt den, har inte lånat den heller. Jo, vi har lånat den, men vi betalar inte på den* (12C). Kunskapen om hur länge familjen hade bott i nuvarande boende besvarades av sex av barnen (1B, 8B, 9B, 9C, 12B, 13C) och tidsspannet för tiden i det aktuella boendet varierade mellan tre månader (8B) och två år (12B). Familjen som bott längst i sitt boende var en relativt stor familj (sex barn i åldrarna 3–13 år) inhysta i botten- och källarplan i en villa. Två barn uppger att socialtjänsten har berättat om anledningen till att de bor i det aktuella boendet (8B, 13B) men i övrigt finns inget som framkommer att detta har skett.

Upplevelse av nuvarande boende

Upplevelsen av nuvarande boende beskrivs av några barn som att det är: *Trångt, inte så bra eller inte så stor lägenhet har inte mitt rum* (1B, 11B). Ett annat barn säger: *Det är många familjer som bor här och det är trångt. Fast att det är svårt, är det bara att gilla läget* (4B). En önskan om ett eget rum är något som några barn uttrycker (1B, 3B, 5B). Bland orsakerna är möjligheten att slippa bli störd av övriga familjemedlemmar. Ett barn säger: *Vi känner oss inte bekväma i det här boendet. Jag är i behov av ett eget rum för att kunna läsa mina studier. Så det passar inte för mig här* (3B). Ytterligare ett barn säger så här:

Jag vill mitt eget rum.[--] Ibland min lillasyster gråter så mycket, därför jag vill ha mitt eget rum. Sen min bror, han leker med Ipad. Det är hela tiden ljud. Jag kan inte läsa och fixa mina läxor. (5B)

Tänkvärt är att barnen uttrycker ett behov av ett eget rum för att kunna göra sina läxor. Trångboddheten för barnen symboliseras av ett överskott av ljud och rörelse som är störande för deras möjlighet till koncentration. I det boende där familjen har skadedjur är det kännbart även för barnen. Den äldsta dottern säger:

Hemma det finns insekter också och det är jättejobbigt, alltså de är äckliga. De finns många gånger som jag inte kan sova på natten. För att de kommer så, så ... De är äckliga. (1B)

Hur det fungerar att bo på den yta som barnen bor på, råder det skilda uppfattningar om. Det finns en tendens att ju äldre barnen är (något äldre tonåringar), desto svårare är det. Att vara fler som delar på ett mindre utrymme beskrivs av en 15-årig flicka som att *vi har lite bråk och så* (1B) och av en 16-årig pojke att *nej, det funkade inte* (3B). En 11-årig pojke finner dock att *det går fint* (1C). En 13-årig pojke säger: *Alltså, det är, enligt min uppfattning, det påverkar mig inte alls. Jag har ingenting emot* (4B). En 14-årig flicka är inne på samma linje: *Jag har inga tankar om detta. Det är bra, det är ok* (6B). Skillnader finns alltså i uppfattningen om boendet. Frågan är vad det beror på. Kanske kan det vara en skillnad i förhållande till tidigare upplevelser och nuvarande förväntningar på vad som är och hur det skulle kunna vara i stället.

När det gäller möjligheten att kunna ta hem kompisar, fungerar det på vissa boenden, men inte på andra. En tonåring säger: *Det är svårt att ha kompisar här. Det är inte lov att ha kompisar här, det är vaktmästaren som sa att de inte får vara här* (4B).

Några av barnen har minnen kvar av tidigare bostäder från det forna hemlandet. Beskrivningar av tidigare boenden var alltifrån *flerplansvillor* (1B, 13B, 13C) till *flerrumslägenheter* (7C). Bland tankar om framtida boende var det några som var mer verklighetsnära (1B, 3B, 4B, 5B, 9C) och andra stora drömmar (1C).

Hur barnen mår

När det gäller hur barnen mår, är det tydligt att det är samma personer som sticker ut i materialet. Markant är att det är kopplat till familjens boende och för den ena familjen att de dessutom måste flytta iväg till ett annat boende utanför Malmö. Måendet är även kopplat till svårigheten att förstå hur boendeprocessen går till. Socialtjänstens arbete med att hjälpa till i boendefrågan anses otillräcklig. Indirekt handlar det även om hur den kommande framtiden kan gestalta sig – en okunskap som var en stor stressfaktor hos bland annat en 15-årig pojke. Pojken hade det bra i det forna hemlandet varför han nu önskar sig tillbaka till den tidigare tillvaron. Pojken menar att familjens nuvarande situation inte är unik. Fler i pojkens bekantskapskrets har drabbats av detsamma och han beskriver det så här:

Jag känner många som lider på samma sätt som vi lider i boendet. Jag har en vän som berättade för mig att sin far drabbades av en hjärtattack. [...] Han dog nästan. Han berättade för mig också att socialen inte hjälpte dem. (3B)

Barnets högsta önskan är att boendet ska ordna sig och först då kommer han att kunna må bättre. Han säger:

Jag har oro. Om jag [kan] skaffa mig något bra boende och mina föräldrar trivs i livet så kommer jag känna att jag trivs med livet bättre och må bra. Ja absolut. Om jag inte trivs i livet och mina föräldrar inte trivs och de inte får något boende så kommer någonting dåligt hända mig. [...] När jag pratar nu med dig så mår jag dåligt. Det är svårt. Så jag känner mig vilsen. Vi ber till Gud att detta ska lösa sig så fort som möjligt. (3B)

Den här tonåringen menar att han kommer att må bättre när det finns en stabilitet i tillvaron där hans familj upplever trygghet och trivsel. Tonåringen tenderar att ha lagt mer eller mindre hela familjens boendeproblematik på sina axlar och han är frustrerad och ”förvirrad” eftersom han inte vet vad han ska göra. Att framtiden är oviss lyfter även ett annat barn som säger: *Jag vet inte hur det kommer se ut i framtiden och jag vet inte hur länge jag kommer att bo här* (4B). En 11-årig pojke med uppehållsrätt har inte förstått problematiken i deras nuvarande boendesituation i jämförelse med hans äldre systrar. Han konstaterar enbart: *Jag tänker, varför är dom [andra i familjen] så ledsna?* (1D).

Att det inte är så många barn som gett uttryck för sitt mående, mer än två lite äldre, kan hänga samman med att de inte riktigt är insatta i komplexiteten med boendet och att barnen de facto har en fungerande tillvaro. Allt som ligger utanför den är något som de inte kan ta ansvar för.

Att som barn leva med begränsad ekonomi

När det gäller ekonomi är det framför allt barn i en familj som berör detta. Familjen har vid tillfället för intervjuerna uppehållsrätt i Sverige, men inte uppehållstillstånd. Ekonomin uppfattas som än mer begränsad utifrån det. Att familjen lever med begränsad ekonomi får konsekvenser för vad barnen kan göra efter skolan. Den äldsta flickan i familjen säger:

Sen efter skolan kanske jag sitter lite i skolan så att jag ska ha internet för jag har inte internet hemma. Jag har inte internet, jag har inte mobil, jag har inte busskort,

jag har ingenting. Jag svär, det är jättetråkigt. Sen jag går lite ut med min kompis eller nånstans och sånt och sen jag går hem, sen jag sitter och kollar på en film eller spelar mobil eller lyssnar på musik, duscha, sen sova. (1B)

Tillvaron efter skolan beskrivs alltså som *tråkig* och flickans fritid anses begränsad. Aktiviteter som kostar pengar kan hon inte delta i. Känslan av att leva med en begränsad ekonomi uttrycks av samma flicka som pinsamt och att hon skäms:

Vi har inte så mycket pengar. Det är tråkigt. Jag skäms. Alltså mina kompisar har hela tiden pengar, de köper efter skolan, men jag har inte pengar, jag köper inte heller efter skolan, jag går hem. Jag skäms att säga till dem att kolla, vi har inte mycket pengar, vi är lite fattiga. (1B)

Även flickans yngre syskon upplever konsekvenser av att familjens ekonomi är knapp. Exempelvis har barnen inte haft möjlighet att gå på bio. *Jag har aldrig gått [på bio]. [...] Jag har varit där när jag var liten* (1C).

Sedan finns det barn i studien som inte lever så märkbart ekonomiskt utsatta utan där de snarare får veckopeng. Ett barn berättar att han får minst 200 kr i veckan, som veckopeng (13C).

Drömmar om framtiden

Drömmar om framtiden beskrivs i stora delar utifrån vad barnen önskar att bli när de blir äldre. Det är professionell dansare (1B), lärare (1B), pilot (4B), professionell fotbollsspelare (4B), läkare (5B, 6B), flygvärdinna (7B), apotekare (7B), polis (8B, 13C), tandläkare (17B), ingenjör (17B). Tänkvärt är att ett flertal av yrkena är sådana som kräver goda betyg för att kunna antas till utbildningarna. Ambitionsnivån är hög och det finns en tydlig framtidstro om goda möjligheter till att bli vad man önskar.

Sammanfattande fynd utifrån foto- och samtalsstudien

Nedan följer en sammanfattning av de fynd som gjorts utifrån foto- och samtalsstudien.

Boendeprocess, boendesituation och varaktighet

I de vuxnas redogörelser i intervjuerna är en central punkt boendeprocessen. För många av de vuxna är den processen otydlig. Eftersom det är oklart för många

familjer hur de kan gå ifrån ett tillfälligt boende till ett mer permanent samt hur fördelningen av boenden ser ut, finns en stor frustration bland flertalet vuxna deltagare. Frustrationen bromsar till viss del familjernas möjlighet att kunna ”göra mer” eftersom de är infogade i ett system som de inte förstår sig på. Den obestämda varaktigheten i denna låsta position är ytterligare en aspekt som kan fogas till familjernas vanmakt. En central fråga är hur frustrationen eventuellt kan påverka barnens vardag. Att föräldrar pratar om rådande boendesituation i sina barns närvaro är tydligt, och det finns tydliga kopplingar i materialet att det påverkar barnen negativt. Inte minst med tanke på att boendena som de flesta deltagande familjerna för närvarande bor i är att beteckna som trånga. Många av barnen i studien verkar även vara införstådda med rådande situation. Trångboddhet är en aspekt som tydligt påverkar barnens vardag utifrån skilda aspekter som tät samvaro och behovet av att vara ”för sig själv”.

En viktig faktor, som alltså återkommer i materialet, är själva boendesituationen och barnens upplevelse av densamma. Upplevelsen av trångboddhet och möjligheten till egen avkoppling och återhämtning (frånvaro av överflödiga och störande stimuli, frånvaro av skadedjur) är sådant som är tydligt i materialet. I underlaget har vi även funnit, både utifrån barnens och de vuxnas redogörelser, att det är en särskilt utmanande situation för framför allt äldre tonåringar att leva tätt in på sina föräldrar under dygnets alla timmar. När det gäller äldre tonårspojkar är det främst relationen till mamman som blir en prövning, inte minst blygheten inför varandra. Att leva tätt inpå varandra ställer även helt andra krav på interaktionen mellan familjemedlemmarna där det är svårt att ”fly” om man som familjemedlem behöver det.

Boendedegradering

En ytterligare aspekt som präglar barnens vardag utifrån föräldrarnas utsagor är i många fall en degradering av boendet, eftersom man oftast har lämnat allt familjen har byggt upp i tidigare hemland. Utöver allt som familjen har varit igenom, har flera familjer i studien gått från ett tidigare bra boende i det forna hemlandet till ett betydligt sämre i Sverige. Barnen i studien är i varierande åldrar, men många av barnen har anlänt till Sverige när de ändå har varit så pass gamla att de kan ha uppfattat det tidigare boendet. Att gå från något bra till en till synes rigid, negativ boendesituation påverkar med stor sannolikhet familjerna och deras vardag. Att situationen kan vara svår att bemästra genom begränsade möjligheter att finna en lämplig bostad och knappa ekonomiska medel kan skapa en stressad familjesituation. Med andra ord, även om det finns en stark vilja till att förändra

situationen, finns en begränsning på grund av omständigheter som familjen inte råder över i dag.

Barnen i fokus och önskan om stabilitet, trygghet och normalitet

Barnen är i fokus i de vuxnas redogörelser. Föräldrarna har ofta höga förväntningar på sina barn, inte minst att de ska klara sig bra i framtiden. Barnens framtida möjligheter är inte sällan något som föranlett familjens flykt till Sverige. Barnens skolgång blir här av vikt och relaterat till det blir boendefrågan på nytt central för vissa föräldrar. Det tillfälliga boendet anses begränsa barnens möjligheter att på ett bra sätt kunna tillgodogöra sig kunskap på grund av beskurna möjligheter att göra sina läxor (den ovan nämnda trångboddheten och brist på internet i många boenden). Många föräldrar visar att de är medvetna om att det tillfälliga boendet är just tillfälligt men ser fram emot ett boende som präglas av stabilitet, trygghet och inte minst normalitet.

Barns strategier i att hantera den situation som råder

När det gäller hur hemlösa barn skildrar sitt vardagsliv och hur de förhåller sig till det, kan vi överlag konstatera att en relativt överkomlig bild ändå synliggörs. Majoriteten av barnen i studien, med något undantag, tenderar att ha förlikat sig med tillvaron som de lever i här och nu, och de har funnit mer eller mindre omedvetna strategier för att hantera densamma. Som exempel kan nämnas att vissa barn gärna nyttjar kostnadsfria alternativ för att få vardagen att fungera. Att sitta på biblioteket och ”surfa” genom gratis wifi är ett. Ett annat är kostnadsfria fritidsengagemang som Malmö stad tillhandahåller (t.ex. via Tegelhuset). Barn som har meningsfulla aktiviteter eller sysselsättning på fritiden utanför hemmet och bra umgänge verkar vara mer harmoniska.

Familjens betydelse, meningsfulla fritidsaktiviteter liksom skolans roll tenderar att vara viktigt för att barnen ska kunna navigera i den nya tillvaron i Sverige. Om barnet inte trivs i skolan, genom exempelvis frånvaro av nära vänner, påverkas stabiliteten i tillvaron. Av vikt blir då att professionella agerar för att motverka detta. Det är även tydligt att familjerna själva för att behålla någon form av balans i tillvaron gör saker som de tidigare gjort. Ett tydligt sådant exempel är att de gärna handlar och lagar bekant mat, alltså sådan mat som de sedan tidigare varit vana att äta.

Vad som kan skönjas i underlaget är att det finns en ”spilleffekt”. Vad som spiller över vad är inte alltid helt enkelt att utkristallisera, det vill säga om det är boendesituationen som spiller över det psykiska måendet för att sedan spilla över

upplevelsen eller hanteringen av tillvaron. I en av intervjuerna är det tydligt att de här tre aspekterna samverkar och boendet anges där vara den utlösande faktorn.

Samtidigt kan vi notera att det även här finns en koppling mellan barnets åldrar och måendet. Vi har funnit tendenser i materialet att ju äldre barnen är, desto oroligare har de varit över vad framtiden kan innebära. Tankar om framtiden relaterade till här-och-nu-situationen är en annan central punkt. Undantag finns, men som tidigare nämnts tenderar det att handla om något äldre barn i tonåren och barn som har möjlighet att jämföra sin situation med andra barns.

Hur kan vi förstå hemlösa barnfamiljers vardag?

Bilden av hemlösa barnfamiljer i intervjustudien

Hur kan vi förstå hemlösa barnfamiljers vardag utifrån resultatet av vår studie? De familjer som vi har mött har alla kommit till Sverige under de senaste sju åren. Familjerna befinner sig därmed i en migrationsprocess med alla de utmaningar som det kan innebära. Anledningen till att majoriteten av familjerna har kommit till Sverige är huvudsakligen att de flytt undan krig, förföljelse eller för att undkomma politiskt eller religiöst förtryck i det forna hemlandet. Placeringen i de tillfälliga boendena har primärt handlat om begränsade möjligheter att på egen hand ordna en bostad på grund av bostadsbrist och svårigheten att konkurrera på den reguljära bostadsmarknaden.

De familjer som ingått i studien faller inte in i schablonbilden av hemlösa, det vill säga utsatta som driver omkring på gator och torg. Barnfamiljer bor inte på gatan. Ofta har barnfamiljer fått någon form av tillfälligt boende, antingen via ett socialt kontrakt eller på ett akutboende (Andersson & Swärd, 2007). Det råder en del oklarheter om familjer som bor så ska räknas som hemlösa eller inte. Barnen i familjer med flyktingstatus kan här hamna i en klämsituation. Fram till nu har Malmö stad bistått flyktingfamiljer med bostad, men i och med de nya riktlinjer som staden antog i maj 2019 kommer stödet till strukturellt hemlösa att begränsas. Det innebär att framtiden för strukturellt hemlösa barn kan bli extremt utsatt. Det är något som går stick i stäv med artikel 2 i barnkonventionen som säger att alla barn ska ha samma värde och rättigheter och bemötande därefter.

Alla har rätt till ett stabilt boende (se t.ex. regeringsformen, SFS 1974:152; socialtjänstlagen, SFS 2001:453). När vi påbörjade studien om hemlösa barnfamiljer var utgångspunkten att bostadsproblemet var en konsekvens av social problematik. Studien kom dock att fokusera på strukturell hemlöshet utifrån flyktingfamiljers ofrivilliga bostadslöshet efter ankomsten till Sverige. Den befintliga boendesituation som erbjudits våra informanter har på skilda sätt påverkat deras vardag. Boendena

innebär förvisso tak över huvudet, men boendena innebär allt som ofta en pressad situation för hela familjen, inte minst barnen. Utöver det ska både barn och vuxna anpassa sig till nya förutsättningar, nya miljöer och ett annat samhälle än vad de tidigare har varit vana vid (Al-Baldawi, 2017). Av de barnfamiljer som deltog hade flertalet haft en relativt stabil tillvaro i det forna hemlandet. Levnadsstandarden har för många varit god, där både arbete, försörjning och bostad varit en del av vardagen. Flykt undan krig och förföljelse kom dock att slå tillvaron i spillror, och jakten på ett nytt och bättre liv tillsammans med familjen har fått byggas upp från början igen. Arbete, försörjning och bostad är inte längre en självklarhet. Boendefrågan är här central eftersom bostaden är navet i barnfamiljernas nuvarande tillvaro. För att inte hamna i en permanent instabilitet (Björnberg, 2013) är boendet en viktig förutsättning för att familjerna ska kunna ta sig vidare och inom ramen för det att barnens utveckling, identitet och självbild frodas (Andersson & Swärd, 2007). Vi kan därför konstatera följande: För att barn ska ges de bästa förutsättningarna för en god, trygg barndom och goda uppväxtvillkor måste ett tillfredsställande boende tillhandahållas. Ännu angelägnare blir det för de barn som har en barndom i rörelse (Bak, 2013).

Konsekvenser av otydlighet i boendeprocessen

Något som blivit oerhört tydligt i studien är frustrationen över att boendefrågan kan ta olika lång tid och att familjernas möjlighet till självständighet är så tydligt kopplad till boendesituationen. En tydlig inställning är att bara boendet ordnar sig, ordnar sig resten. Kunskapen om och förståelsen av det svenska välfärdssamhällets boendeprocess är central. *Relativ deprivation* är en upplevelse av att ens tillgångar inte stämmer överens med det man upplever att man har rätt till, baserat på jämförelser med andra grupper, individer eller över tid. Den relativa deprivationen beskriver viljan att ha något man inte tror sig kunna få. Begreppet visar hur bristupplevelsen inte relateras till den mängd pengar eller status vi har, däremot till vår upplevelse av pengar och status när vi jämför med något. Om de personer som individen ser som sina likar har saker som han eller hon önskar sig men inte kan få är det sannolikt att man upplever relativ deprivation (Alstam, 2013). I underlaget är det tydligt att vissa informanter känner sig särbehandlade när det gäller tillgången till bostad. Familjen har fastnat i det tillfälliga boendet och kommer inte vidare. Samtidigt kan familjerna notera att andra familjer anländer till det tillfälliga boendet, bara för att snart packa ihop igen och flytta till en annan bostad. Hur det är möjligt är för många informanter svårt att förstå. Som materialet tidigare har kunnat konstatera, tenderar logiken att vara sammankopplad med stadens skilda

socialtjänstområden och de möjligheter som de har. För att anknyta till barnkonventionens artikel 2 är det här tydligt att staden som helhet inte riktigt klarar av att behandla alla hemlösa barn på ett likvärdigt och rättssäkert sätt.

Eftersom riktlinjerna för att hantera strukturellt hemlösa i Malmö stad har förändrats sedan studiens genomförande är det ytterst angeläget att det klargörs vad som gäller och varför samt att det finns ett tydligt förhållningssätt till hur barnens bästa i detta beaktas. Det blir annars en rättsosäker och olikartad behandling av barn beroende på vilken familj de växer upp i. För barn som fastnar en längre tid i tillfälliga boenden blir levnadsstandarden en utmaning som i sin tur kan få konsekvenser för deras framtida möjligheter.

Konsekvenser av att som barnfamilj leva trångt

Många av studiens informanter lever trångt. Att leva tillsammans som familj på ett mindre utrymme en längre tid kan bli en förödande prövning och i allra högsta grad påverka barns liv och utveckling. Boende och trångboddhet är sällan ett isolerat fenomen. Trångboddhet kommer ofta med flyktingskap och/eller av skilda anledningar marginaliserade, exkluderade och ekonomiskt utsatta föräldrar (Alstam, 2013). För vissa familjer är det uttalat ett problem att leva tillsammans på den begränsade yta som de fått tillgång till. En viktig fråga att ställa sig är vad som är att se som trångbott i vårt moderna samhälle där tillgången till bostäder är begränsad och kostsam. Många familjer lever på en begränsad yta utifrån valet att kanske bo mer centralt. Vad är det som skiljer de här familjerna från våra familjer? Tidigare forskning som har försökt att isolera vad det är i trångboddheten som sänker individers välmående har tryckt på ett överskott av interaktion och ett underskott av avskildhet som det som mest plågar trångbodda (Gove, 1979). Vi har kunnat konstatera i vår studie att trångboddheten, utöver det tidigare nämnda ”överskott av interaktion” (som gör att de som bor på en mindre yta stör varandra) och ”underskott av avskildhet” (som gör att framför allt tonårsbarn blir generade inför sina föräldrar), präglas av en oförutsägbarhet. Det är en oförutsägbarhet som i vårt material dels bottnar i att skadedjur finns överallt i ett boende, dels att man inte vet hur länge man kommer att bo på den trånga ytan och/eller vad som kan komma att hända sedan. Till det kan läggas ofrivillighet. Att själv inte kunna välja sitt boende utan tvingas bo på ett sätt som man inte känner sig tillfreds med skapar en vanmakt eftersom det finns få möjligheter att själv kunna vara med och påverka. Det kan i sin tur skapa en form av håglöshet. Alstam (2013) finner att det är frånvaron av stimulans som är plågsam, vilket till viss del även kan kopplas till apati. Situationen tenderar att bli värre ju äldre barnen är. För att kunna skärma av sig i trånga hem har

Alstam (2013) även sett att barn i trångboddhet inte sällan vistas i sin säng eller framför en bildskärm. De strategier som vi har kunnat notera i studien relaterat till barnens sätt att hantera sin vardag är att vissa barn undviker att vistas i hemmet på dagtid. Flera av barnen går i skolan och har efter skolan haft möjlighet till aktiviteter utanför hemmet. I enlighet med tidigare forskning (se t.ex. Bak, 2013) kan det ha stor betydelse för barnens framtida välmående. Utifrån det kan vi konstatera att det är viktigt att ombesörja att barn i utsatta livssituationer får möjlighet att delta i olika aktiviteter som kan ge dem en meningsfull och berikande tillvaro.

Vad behöver socialtjänsten för att arbeta med studiens hemlösa barnfamiljer?

Tydligt i vår studie är att de familjer som vi har mött brottas med en mängd utmaningar. För familjerna handlar det om möjligheten att kunna komma till rätta i Sverige, lära sig språket, hitta ett fungerande boende och få en tillfredsställande försörjning. Detta samtidigt som vi har kunnat notera att det finns tydliga och självklara band till det forna hemlandet. Det finns fortfarande en tendens till att *mitt huvud är här men mitt hjärta är där*. Att försöka förhålla sig till det förflutna (hur saker och ting har varit tidigare, före flykt), nutid (aktuell situation) och framtid (det man önskar ska ske) och samtidigt hitta en tillfredsställande livssituation för sig och familjen är en utmaning.

Bäck-Wiklund (2012) menar att en förståelse för den transnationella familjen bör finnas, men det ska inte färga bemötandet av familjerna (Bak, 2013). I förlängningen bör snarare de professionella ständigt reflektera över sina egna personliga och yrkesrelaterade föreställningar om vad "barn", "ungdomar", "asylsökande" eller "invandrare" behöver för insatser och vad som vore bäst för dem (Hedlund, 2014). På så vis kan den professionelle undvika att människor sorteras in i kategorier som sedan kopplas till vissa behov. Det kan nämligen leda till att minderårigas egna perspektiv hamnar i skymundan i kontakt med till exempel socialsekreterare, som har till uppgift att bedöma vad som är bäst för dem (ibid.).

När det gäller barnens situation har studien visat att myndigheterna inte särskilt tar hänsyn till barnen, vare sig som barn som sådana eller specifikt som barn i hemlöshet. Snarare tenderar det att ha varit de vuxnas berättelser som fått ligga till grund för beslut och där barnen i den processen har blivit ett bihang till sina föräldrar. I de fall socialtjänsten har förhållit sig till artikel 3 i barnkonventionen, barnets bästa, så är det alltså mer utifrån ansatsen att barnet är en del i en hemlös familj – inte en egen, unik individ. Ingen av barnen uppger att socialsekreterare har frågat dem hur de upplever situationen vilket kan tyckas anmärkningsvärt – inte

minst med tanke på artikel 12 som säger att alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

I materialet framgår det tydligt att barnen har strategier för att hantera sin vardag. Utifrån rådande barndomssociologi (se t.ex. Halldén, 2003; Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2011) innebär det att barn är kompetenta aktörer. Men vad innebär barns förmåga att göra egna val och uttrycka sin vilja, när det inte finns någon som lyssnar på dem? Några barn uttrycker vikten av att rådande situation behöver förändras – men att de själva inte kan anta uppgiften. Utifrån ett syn- och arbetssätt där barn och unga förutsätts vara individer, kunniga och med förmåga att aktivt delta i familjens ärende kan vi konstatera att det brister när det gäller att förstå barn utifrån ett barnperspektiv. Samtal med barn och barnkonsekvensanalyser före och under en boendeplacering borde vara ett givet arbetsverktyg i det sociala arbetet med hemlösa barnfamiljer.

Relaterat till studien är det tydligt att vissa av barnen – just i egenskap av att vara barn – skulle behöva mer stöd i att få en fungerande tillvaro. De mångfacetterade utmaningarna kräver att professionella har en mer holistisk syn, framför allt relaterat till vad som är barns bästa och intressen, så att barnen ska få de bästa förutsättningarna till en god barndom inom ramen för sina familjers utmaningar.

KAPITEL 11 TRE FAMILJER

Annelie Björkhagen Turesson

I föregående kapitel gav vi en översiktlig bild av alla de familjer som deltagit i studien. I det här kapitlet ger vi i stället en mer sammanhållen och fördjupad bild av hur livet kan se ut för tre familjer som alla har erfarenhet av att leva i hemlöshet. Familj C åskådliggör hela boenderesan från att ha varit hemlös till eget bostadskontrakt.

Familj A

Bakgrund

Familjen består av mamma, pojken Auron som är 11 år och flickorna Eliza och Erza som är 13 respektive 15 år. Familjen kommer ursprungligen från Östeuropa. Mamma, Auron och Eliza kom till Sverige för snart två år sedan tillsammans med mammans syster och hennes familj. Erza anslöt senare, hon har nu bott nio månader i Sverige. Familjerna kom hit som EU-migranter för att arbeta.

Familj A fick hyra en lägenhet i Malmö. Mamma fick ett så kallat svartjobb i en annan stad som innebar fem timmars pendling. Det medförde att barnen fick vara ensamma på morgnar och kvällar. Efter några månader förlorade mamman sitt arbete och kunde inte betala hyran och familjen blev av den anledningen utkastad från lägenheten. Eftersom de inte kunde klara sig på annat sätt, var de tvungna att söka hjälp från socialtjänsten. Först erbjöds de ett boende på Finja-Bo i Hässleholm, som består av ett antal campingstugor i ett skogsområde utanför staden. Där bodde familjen en månad. Mamman trivdes och tyckte att Hässleholm var en lugn och fin stad. Tyvärr var det omöjligt för familjen att bo kvar eftersom barnen hade påbörjat sin skolgång i Malmö vilket innebar flera timmars pendling varje dag. Barnen fick gå upp vid 4-tiden på morgonen för att hinna till skolan i tid. Det var också väldigt långt till affären.

Vi har intervjuat alla medlemmarna i familjen. Barnen intervjuade vi på svenska och intervjun med mamman skedde med hjälp av tolk.

Våra kommentarer

Familjen kommer ursprungligen från Albanien som är en av de sista kommuniststaterna i Europa. Landet är fortfarande ett av de fattigaste länderna i Europa (Globalis, 2017). I likhet med familj A är det många landsmän som har migrerat på jakt efter försörjning efter att kommunistregimen föll. Familj A begav sig till Grekland. När ekonomin rasade där blev familjens situation i landet mycket svår. Eftersom familjen har grekiskt uppehållstillstånd hade de möjlighet, som EU-medborgare, att åka till Sverige för att studera eller arbeta. Som EU-medborgare har familjen uppehållsrätt i Sverige. I det så kallade rörlighetsdirektivet, 2004/38/EG, stadgas att unionsmedborgare har en generell rätt att röra sig fritt inom unionsgränserna och uppehålla sig där i mer än tre månader utan att behöva ansöka om uppehållstillstånd. Huvudregeln är att unionsmedborgare som är ekonomiskt aktiva har starkare rättigheter än de som inte är det. I 3 a kap. 3–4 § utlänningslagen (SFS 2005:716), anges att EU-medborgare har uppehållsrätt, det vill säga rätt att vistas i Sverige längre än tre månader, till exempel om han eller hon har kommit till Sverige för att söka arbete och har en verklig möjlighet att få anställning.

När en person inte längre uppfyller kravet för uppehållsrätt gäller den inte heller för de övriga i hushållet. Men om barnen går i grundskola eller gymnasieskola kan de behålla sin uppehållsrätt så länge de går i skolan, och en förälder kan i egenskap av vårdnadshavare ha uppehållsrätt för samma tid. När EU-medborgare och deras familjemedlemmar vistats lagligt i Sverige i fem år kan man ansöka om permanent uppehållsrätt (Socialstyrelsen, 2013). Regelverket är inte helt entydigt, vilket skapar osäkerhet och öppnar upp för olika tolkningar.

Familjens ekonomiska situation

Erza hoppas på att familjen får uppehållstillstånd i Sverige så att de kan få ett personnummer och därigenom leva på samma villkor som alla andra. Hon menar att familjen som det är nu behandlas annorlunda.

Vi skulle då ha en lägenhet som passar, socialen skulle hjälpa oss. Nu hjälper socialen oss halvt, när det gäller pengar och sådana saker, alltså inte hundra procent. Det är därför vi har det så. Om socialen hjälpte oss till hundra procent, så skulle vi ha det bättre.

I dag uppstår det mycket konflikter mellan Erza och hennes mamma med anledning av familjens ekonomiska situation. Hon visar en bild på en plats dit hon brukar gå när hon är ledsen efter att mamma och hon har bråkat. Erza menar att många konflikter handlar om att hon ständigt måste gå till sin mamma och förhandla om pengar. Det hon önskar allra mest är ett busskort. Hade hon bara haft ett busskort³⁷ så hade hon kunnat vara med kompisar och även sommarjobba:

Ja, jag behöver busskort, min mamma kan inte köpa det för hon har inte så mycket pengar, hon kan inte ... men jag behöver ett busskort och hon behöver jobba för att få ett papper om uppehållstillstånd i Sverige. Hon har inte det så det är svårt för oss.

Ibland får hon pengar till en bussbiljett men biljetten gäller inte så lång tid och i de flesta fall fungerar inte det i relation till det hon vill göra. Erzas vänner bor i villor och lägenheter och hon ser att de får mycket pengar hemifrån. Hon skäms över att hennes familj är fattig. Hon menar att hennes kompisar åker och shoppar efter skolan men hon får då i stället gå hem.

Jag skulle också vilja ha smink, kläder och skor, sånt som tjejer vill ha. Jag vill ha en Iphone, men det går inte. Vi är fattiga [...]

Under intervjun visar lillebror Auron en bild på ett par fina rullskridskor som tillhör hans kusin. Auron beundrar dem eftersom de har hjul av gummi som gör att man ”flyger fram”. Han kunde tidigare låna dem, men nu vill kusinen inte längre för hon är rädd att de ska gå sönder.

Dom är jättebra, men mina är jättedåliga. Men det *går* inte att köpa nya.

Auron visar ett foto som föreställer mamman och han själv när de var på H&M och provade kläder. På fotot sitter han i ett provrum och är klädd i en vit skjorta och en mörkblå kostym.

³⁷ De barn som är berättigade till skolskjuts kan från och med höstterminen 2019 få en särskild skolbiljett. Den gäller för fritt resande dygnet runt i hela Skåne måndag till fredag mellan den 12 augusti 2019 och 12 juni 2020. Barnen i familjen A hade inte varit berättigade till det eftersom de bor relativt nära skolan.

Min mamma hade sett jättefina kläder, men de kostade för mycket: 300 kr för kavajen och 200 kr för byxorna.

Mamman tycker att det är jobbigt med alla krav som barnen ställer på henne. Hon tycker att de har tak över huvudet och slipper ligga på gatan. Hon hoppas att situationen snart ska bli bättre.

Våra kommentarer

Erza berättar under intervjun att familjen får reducerat försörjningsstöd, vilket ytterligare har försvårat familjens situation genom att det skapar en känsla av utanförskap. Erza använder begreppet ”fattig” när hon ska beskriva sin familjs ekonomiska situation. Begreppet ”barnfattigdom” har varit utsatt för kraftig kritik i media eftersom man menade att barnen i Sverige inte kan jämföras med de fattiga barn som lever i tredje världen. Debatten ledde till att barnrättsorganisationen BRIS övergav begreppet och började i stället använda begreppet *social och ekonomisk utsatthet* (SVT Nyheter, 2013, 15 jan.). Barnens olika berättelser om sitt vardagsliv skapar emellertid förståelse för vad begreppet barnfattigdom verkligen innebär för de barn som drabbas och att begreppet även har en roll att fylla i vårt välfärdssamhälle. De ger en bild av hur fattigdomen på olika sätt nästlar sig in i alla delar av deras vardagsliv och påverkar dem både praktiskt och emotionellt, som skammen över att bo på golvet i ett kök fullt med ohyra, sakna möjlighet att kunna köpa det som de flesta andra ungdomar kan, inte kunna följa med kompisar till ett köpcentrum eftersom det oftast inte finns pengar till kläder, fika eller bussresa.

Artikel 2 i barnkonventionen handlar om alla barns lika värde. Det innebär att alla barn som befinner sig i Sverige ska behandlas på samma sätt oavsett föräldrarnas status. I det här fallet skulle det innebära att barnen i familj A skulle leva på samma nivå som andra barn vars föräldrar är berättigade till försörjningsstöd. Barns bästa, artikel 3 i barnkonventionen, innebär att barnens situation ska uppmärksammas när vuxna ansöker om försörjningsstöd vilket även finns reglerat i 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Enligt Socialstyrelsen (2013) är det viktigt att handläggaren ser på situationen både ur de vuxnas och ur barnens perspektiv, särskilt när familjer är i behov av försörjningsstöd under en längre tid. Socialstyrelsen menar att det är viktigt att göra en barnkonsekvensanalys vid beslut som rör barn. Aktstudien, som vi kommer att redogöra för senare i rapporten, har emellertid visat att utredningarna i de flesta fall enbart har ett vuxenperspektiv och även att handläggarna mycket sällan träffar barnen. I de 272 akter som vi har gått igenom är det endast vid

två tillfällen som barnen har fått information av socialtjänsten, trots att det ska göras regelmässigt enligt 4 kap. 15 § i SOSFS 2014:5.

Boende

Familjen bor nu på ett vandrarhemsliknande genomgångsboende som är beläget i centrala Malmö. Malmö stad hyr rum av en privat hyresvärd. Vissa delar är nyligen renoverade, bland annat ett uppehållsrum och tvättstugan i källaren. I uppehållsrummet anordnar Rädda Barnen en verksamhet för barnen en gång i veckan. Det finns även särskilda boendevärdar i huset som förutom svenska även kan tala några av de språk som de boende har som modersmål. Deras uppgift är att hjälpa och stödja de boende.

Familj A har en lägenhet som består av ett rum, kök och badrum. I rummet finns en våningssäng med tunna smutsiga bäddmadrasser och en resårsäng där mamman sover. Den används även som soffa på dagen. De yngsta barnen, Auron och Eliza, sover i våningssängen och Erza sover i köket på en madrass på golvet för att få lite integritet. Hon tycker att det fungerar dåligt att bo där utifrån många olika aspekter:

Hemma, det finns insekter också och det är jättejobbigt för de är äckliga. Många gånger kan jag inte sova på natten. Och jag är 15 år, jag måste ha ett eget rum.

Alla i familjen har i intervjuerna tagit upp problemet med olika slags ohyra i deras lägenhet, det finns bland annat kackerlackor. Insekterna är framför allt aktiva på natten så mamman försöker vara uppe så sent som möjligt för att kunna döda och plocka bort dem. De tar sig in överallt, även till maten i kylskåpet. Tallrikar och glas förvarar hon i ugnen för att försöka skydda sig mot ohyrans så gott det går. Hyresvärden har lovat en större sanering men inget är gjort. Hon har själv lagt ner mycket pengar på bekämpningsmedel men inget hjälper.

Erza hade önskat att hon bodde på ett HVB-hem i likhet med de barn som kommer hit som ensamkommande flyktingbarn eftersom den formen av boende hade gett henne en stabilare och bättre tillvaro:

Jag önskar ett boende, det är inget speciellt, bara att jag ska bo själv, att det ska vara lugnt i mitt rum, att jag ska kunna studera och att jag ska ha de sakerna jag behöver.

Erza berättar under intervjun att hon skäms när hennes vänner kommer hem till henne och ser hur familjen bor. Hon betonar att hon naturligtvis vill bo med sin fa-

milj men om situationen inte blir bättre, anser hon att hon hade fått ett bättre liv om hon hade bott på ett HVB-hem.

Erzas småsyskon Eliza och Auron lider inte lika mycket av sin boendesituation. Eliza uppskattar att det finns många barn i huset som hon kan vara med på sin fritid. I huset finns det fyra till fem barn som hon umgås med dagligen. Hon umgås gärna med sina syskon. Mamman tycker att det inte bara är av godo att det finns många barn i huset.

Ja, dom är överallt här, inne och ute, alltså man får inte vara i fred en sekund. Men för en vecka sedan förbjöd jag dem att komma hit in i alla fall. Det blev för stökigt helt enkelt.

Hon menar att allt ”sping” i lägenheten även har gått ut över barnens skolarbete. Erza och Auron saknar att det inte finns internet på boendet. Auron menar att det hade gett familjen möjlighet att titta på film när hans systers dator är ledig.

Våra kommentarer

Rätten till bostad är en av de sociala rättigheter som finns med i målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § 2 st. i regeringsformen. Paragrafen är formulerad som att det allmänna ska ”trygga rätten till arbete, bostad och utbildning”, men då stadgandet är av programmatisk karaktär är rättigheterna inte möjliga för en enskild att hävda gentemot det allmänna.

En av barnavårdens viktigaste uppgifter genom historien har varit att se till att barn har ett gott hem. I 3 kap. 2 § socialtjänstlagen stadgas att socialnämndens arbete särskilt ska främja den enskildes rätt till bostad. Socialnämnden ska också, enligt 3 kap. 1 § socialtjänstlagen, medverka i planeringen av bostäder i kommunen så att deras sociala perspektiv tillgodoses i samhällsplaneringen. I Socialstyrelsens rapport (2015) stadgas: *Barns boende utgör en viktig del av barnperspektivet. Barn har rätt att ha en stadigvarande plats att bo på som är hemlik och trivsamt.*

Artikel 27 i barnkonventionen handlar särskilt om barn och bostad:

Konventionsstaterna ska i enlighet med nationella förhållanden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och ska vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder och bostad.

Det som alla i familjen upplever som mycket svårt är att lägenheten är angripen av olika slags skadedjur, bland annat kackerlackor. De har svårt att freda sig själva och sina tillhörigheter. Enligt Anticimex (2019) är kackerlackor smittbärare av olika sjukdomar, vilket innebär att mat som de varit i kontakt med måste kasseras. Kackerlackor kan också framkalla allergiska reaktioner hos människor. Det är inte svårt att konstatera att familjens bostad inte lever upp till grundlagen om att bostaden ska skapa goda förutsättningar för hälsa.

Familj A är mycket trångbodda, familjen består av mamma och tre barn som bor i ett rum och kök. Trångboddheten och bristen på en egen vrå är något som framför allt påverkar det äldsta barnet i familjen. Enligt artikel 16 i barnkonventionen har alla barn rätt till ett privatliv. Forskning har också visat att bostadens betydelse för människor varierar beroende på ålder. Det är först i 15-årsåldern som den unge kan separera sig själv från sin uppväxtmiljö och betrakta sina föräldrar och det liv som de lever utifrån (Nordström, 2000).

Skola och fritid

Alla barnen går i skola på gångavstånd från boendet. Tidigare följde mamman med för att lämna och hämta barnen men nu går de dit själva. De slutar skolan ungefär vid tretiden. Barnen brukar inte ha läxor med sig hem. Mamman uttrycker under intervjun att familjens svåra boendesituation påverkar skolarbetet negativt. Auron mår inte heller bra när han är där och säger under intervjun att han hatar skolan. Mamman hade nyligen ett möte i skolan med anledning av att Auron blir retad av de andra barnen. Skolan erbjöd Auron en plats på fritids men han vill inte gå dit och då tycker mamman att det är svårt att tvinga honom. Hon skulle gärna vilja att han deltog i annan aktivitet, men det är svårt eftersom familjen inte har personnummer och då kan man inte registrera sig någonstans.

På de fotografier som barnen visar kan man se att barnen rör sig över hela staden. Turning Torso och de olika temalekplatserna som är spridda över staden är vanliga motiv. De yngre syskonen är ofta på vattenlekplatsen i Persborg, som ligger i närheten av boendet. Erza åker gärna till Triangeln och Emporia om hon kan. Hon åker även till Centralstationen för där finns glass som hon gillar. Barnen i familjen uppehåller sig också gärna på biblioteket i Rosengård. Erza brukar gå dit ofta direkt efter skolan. Hon berättar:

Jag går jättemycket dit. Jag brukar sitta och lyssna på musik, spela eller läsa någonting. Eller så brukar någon hjälpa mig, det finns läxhjälp så jag kan träna på svenska.

Ibland stannar hon kvar på skolan eftersom hon då har tillgång till internet. Hon berättar att hon går i åttonde klass och att hon har mycket prov. Hon har ambitioner med sitt liv:

Jag ska bli något viktigt. Det är jättejobbigt för mig, jag vill inte att jag ska bli trött på min framtid. Jag vill bli någon som ... en advokat, läkare eller någonting, eller någon rektor i någon skola.

När Erza bodde i sitt hemland brukade hon dansa på sin fritid. Hon var duktig och hade fått en särskild utmärkelse. I dag träffar hon mest sina vänner på fritiden och ibland lagar de mat tillsammans. Ibland går hon också hem till sin moster som bor i Rosengård.

Hennes lillebror Auron tycker mycket om djur och besöker gärna en granne till boendet. De kommer från samma hemland som familj A. Familjen har en kanin i trädgården som Auron och Eliza ofta brukar kela med. Auron hade gärna velat ha en hund men hans mamma säger att det inte går. Auron berättar vad mamma brukar säga när frågan om hund kommer på tal:

Hur ska vi kunna ta hand om en hund när vi inte kan ta hand om oss själva?

Eliza gillar skolan, framför allt det svenska språket som hon tycker är vackert och lätt att lära sig. Hon gillar nästan alla ämnena men har svårt för historia eftersom det är mycket som hon inte förstår när läraren pratar. Det gör henne trött.

Hon tycker mycket om att dansa på sin fritid. Hon deltar i en dansgrupp på Tegelhuset Bricks i Rosengård, som vänder sig till unga mellan 12 och 18 år. Verksamheten är gratis och barnen behöver inte heller ett personnummer för att kunna delta. Dansläraren hade talat med mamman om att Eliza har verklig talang och hade velat få med henne och även Erza i ett särskilt program. Det skulle kosta 650 kr per termin. Mamman tror inte att det finns ekonomiska möjligheter för barnen att delta. Hon har ingen aning om det är något som socialtjänsten skulle kunna hjälpa till med heller.

Även Auron går till Tegelhuset på sin fritid:

Måndagar, man pysslar och såna saker. Och vi brukar gå på utflykter. Och varje måndag kan man vinna två biobiljetter. En gång var vi på bio och såg Baby boss. Innan bion kunde man köpa popcorn men det kostade för mycket.

Eliza har haft ett uppträde på Rosengårdsfestivalen med sin dansgrupp. Hon kommer att prata med rektorn på sin skola om att hon även vill dansa på skolavslutningen. Hon har spelat in flera små filmsnuttar på telefonen som hon lånade för att visa oss. Eliza berättar också att hon gillar att spela basket på gräsmattan utanför boendet, men att det saknas basketkorgar. Hon gillar också att vara på biblioteket i Rosengård, hon brukar ibland gå dit med sina syskon. Hon kan inte låna böcker där eftersom hon inte har ett lånekort. Det går inte att ansöka om det om man som hon saknar personnummer, men där finns annat som man kan göra:

Vi sitter och pratar, eller lyssnar på musik. Jag träffar kompisar som jag känner.
Det finns också dator och så spelar vi kort.

Eliza berättar att hon aldrig har varit på bio så det är ingenting hon saknar. Hon gillar däremot att simma. Vid ett tillfälle fick hon följa med en kompis och hennes pappa till Hylliebadet, vilket hon uppskattade mycket. Hon tycker också det är kul att sminka sig tillsammans med sin syster, men då får hon inte gå ut.

Erza, storasyster, uppehåller sig gärna på gräsmattan utanför boendet tillsammans med en kompis som också bor där:

Vi brukar spela, känna solen och naturen, vi promenerar lite, vi tränar volleyboll och sånt.

Hon berättar också att hon tidigare umgåtts med vänner som inte har varit så bra för henne:

Alltså de gick med många killar och prata, snacka med många killar hela tiden de var ute, de sov inte hemma och de gick till Lund och sådana saker som inte är så bra.

Mamman var mycket orolig för henne under den tiden. Erza hade stor frånvaro i skolan och kom inte heller hem på nätterna under en period. Socialtjänsten hade fått in en orosanmälan från skolan och kallade mamman till ett möte. Mamman ville före mötet med socialtjänsten träffa de flickor som Erza umgicks med för att bilda sig en egen uppfattning:

När jag fick syn på dom där flickorna, ärligt talat, jag ville inte leva längre. Så kändes det. Socialtjänsten bekräftade alla mina farhågor.

Mamman sa senare i intervjun att det finns starka misstankar om att dessa flickor prostituerar sig. Hon berättar varför hon tror att det är problem med Erza:

Alltså vi har varit ifrån varandra ett tag, det är klart det kan ha satt sina spår, men jag pratar mycket med henne ... Jag hoppas att det kommer att ordna sig, att hon förstår vad som gäller helt enkelt. Men det är en känslig ålder, det är en svår ålder.

För barn som lever i familjer med knapp ekonomi betyder aktiviteter som kommun, skola och frivilliga organisationer anordnar mycket för barnen. En skolresa kan barnen längta länge efter. Lillasyster Eliza ser mycket fram emot att skolan ska åka till Tossellilla sommarland i slutet av terminen. Hon har aldrig varit på ett sommarland så det tycker hon ska bli spännande. Hon har även varit på Ribersborgsstranden men aldrig badat. Hon kan simma men gillar inte sjögräset och tången i vattnet.

Våra kommentarer

Barnen går i skola i Malmö sedan de kom till Sverige. Skolverket menar att det inte finns stöd i EU-rätten för att barn som befinner sig här med sina föräldrar enligt tremånadersregeln ska gå i skola. För de barn som befinner sig i landet under längre tid är rättsläget emellertid oklart. Skolverket (2014) menar att det är särskilt problematiskt för de barn som reser mellan Sverige och hemlandet regelbundet, eftersom det kan innebära att de står utan skolgång under en längre tid. Det går emot artikel 2, 6 och 28 i barnkonventionen, som innebär att inget barn får diskrimineras utifrån föräldrarnas status, alla barn har rätt att utvecklas samt rätt till utbildning.

Fotografierna och barnens berättelser visar att de rör sig över hela staden. Bibliotek, temalekplatser, Västra hamnen och Tegelhuset Bricks har varit viktiga platser för Auron, Eliza och Erza. De visar också betydelsen av att staden erbjuder platser för kultur och aktivitet som är gratis för de familjer som saknar ekonomiska förutsättningar att betala dyra terminsavgifter. Temalekplatserna fyller många olika funktioner och spelar en viktig roll för familjer i Malmö. En viktig funktion är att de blir en mötesplats för familjer från olika delar av Malmö. Eliza berättade att skolresan till Tossellilla sommarland är något som hon länge har sett fram emot, vilket visar att det är av stor betydelse att skolan erbjuder aktiviteter som är gratis, så att *alla barn* har möjlighet att följa med. Genom att skapa öppna platser i Malmö där alla är välkomna oavsett ekonomiska förutsättningar hjälper staden till att förverkliga artikel 6, som bland annat handlar om barns rätt till liv och utveckling.

I samtalet med familjen framkommer det att Erza och Eliza är duktiga i dans, men att mamman inte har råd att betala terminsavgiften eftersom familjen får reducerat

försörjningsstöd. Enligt SOSFS (2013:1) framkommer det att det finns skäl för att gå över riksnormen om det är en förutsättning för att barn ska kunna delta i fritidsaktiviteter. Det är ett konkret exempel som visar vikten av att socialtjänsten gör sig väl förtrogen med hur barnens vardagsliv ser ut för att kunna göra korrekta bedömningar och tillvarata barnens rättigheter enligt barnkonventionen (bl.a. artikel 2, 3 och 6).

Tonåren är också en tid där man provar sig fram när det gäller tankar och beteenden. Erza har en kort period varit tillsammans med kompisar som har ett gränsöverskridande beteende och det finns misstankar om att både Erza och hennes tillfälliga vänner har sysslat med prostitution. Det är rimligt att anta att familjens hårda ekonomiska villkor har bidragit till att hon har tagit det steget. Det finns en stark koppling mellan fattigdom, migration och prostitution (Regeringskansliet, 2003).

Mat och måltider

Barnen äter sällan frukost hemma. Erza tar ofta en kopp kaffe men det är allt. Eliza säger att hon för det mesta äter frukost i skolan. Hon berättar att sexorna även får ett mellanmål klockan 10 som består av smörgås, mjölk och frukt.

Mamman berättar att barnen för det mesta äter lunch i skolan, men att det händer att de hoppar över den. Auron berättar att han gillar kyckling och korv, vilket det inte är så ofta i skolan. Är det mat han inte är förtjust i, tar han bara sås och potatis och mjölk. Eliza är mer positivt inställd till skolmaten och säger att hon behöver äta för att orka. Hon är också glad när det är hemkunskap för då brukar de laga något som de kan äta.

När de kommer hem från skolan äter de, enligt mamman, något litet mellanmål som mjölk och frukt. Ibland vill de inte ha något, men hon uppmanar dem alltid att äta mellanmål.

Mamman berättar att familjen brukar äta middag tillsammans på kvällen, att hon alltid har tyckt om att laga mat och att hon anser att det är viktigt för barn att äta bra mat. Hon har försökt att föra över de värderingarna till barnen. Hon kan inte handla i den affär som ligger närmast för där är maten alldeles för dyr, utan hon går till ett större köpcentrum och storhandlar. Det är svårt att förvara maten i boendet, men hon har lånat ett kylskåp från en väninna som bor i samma hus. Tyvärr tar sig ohyran även in i kylskåpet, vilket gör henne ledsen.

Eliza visar en bild på en maträtt som hon gillar. Det är ris och paprika. Hon tror att den mat som mamman lagar främst är inspirerad av de länder där mamman har bott tidigare. I de fall som mamman inte lagar mat, äter de rester eller så gör Eliza i ordning en toast och dricker mjölk. Ofta äter hon även något litet innan hon går och lägger sig. Erza berättar att hon precis som sin mamma tycker om att laga mat. Hon

gillar hennes mat och lagar mat på hennes sätt. Hon gillar framför allt sallad som består av spagetti och kyckling. I familjen äter de mycket grönsaker. Erza uppger att hon inte äter så mycket godis, hon gillar främst choklad. Hon äter sötsaker lördagar och söndagar. På vardagarna kan hon även köpa chips, glass och tuggummi. Hon köper läsk varje dag på Rosengård. Där kan man få en stor läsk för fem kronor.

Två av syskonen fyllde båda år några dagar före intervjun. Eliza berättar hur de firade hennes syskons födelsedagar:

Vi hade tårta, två tårtor som mamma och moster hade bakat själva. Det var en sådan tårta med choklad och jordgubbar. Och vi hade fullt med ballonger inne. Vi tog på oss fint och sådant.

Familjen samlades för att fira barnen trots att båda familjerna har en ansträngd ekonomi. Mamman lagade mat och hennes syster med familj kom på besök. Erza berättade om hur de brukar fira högtider:

Alltså vi dansar och dricker mycket, vi skojar och skrattar. Det var en vecka sedan min bror och jag fyllde år. Vi hade fullt med musik, vi hade öppet och vi festade.

De har också nyligen firat påsk, vilket är en stor högtid när man som familjen är katoliker. Den utvidgade familjen firade alla påskan hos familj A, eftersom mammans syster är än mer trångbodd.

Våra kommentarer

Ohyra i köket gör att det blir ohållbart att kunna ge barnen en god måltidssituation med näringsrik mat. Det är svårt att förvara mat på ett bra sätt, och mamman har lagt mycket pengar på bekämpningsmedel, vilka i stället skulle kunna läggas på andra saker eftersom ekonomin redan är ansträngd. Den påverkar i hög grad vilka förutsättningar mamman har att ge barnen hälsosam mat och vad de behöver i övrigt. Det är mycket svårt att skapa goda förutsättningar för hälsa i denna situation, vilket barnen har rätt till enligt artikel 24 i barnkonventionen.

Mamman vill ge barnen goda värderingar om att det är viktigt att de äter bra. Mat och måltider är också ett sätt att visa omsorg om sina barn.

Barnen serveras både frukost, lunch och mellanmål i skolan, vilket bidrar till att barnen kan orka med skoldagen på ett bra sätt. Det är mycket positivt för barn i socioekonomiskt utsatta områden. En enkätstudie utförd på högstadieelever i Malmö visade att ungdomar med utländsk bakgrund mindre ofta än de med svensk bakgrund

åt frukost samt i högre utsträckning konsumerade onyttig mat och dryck (Elofsson m.fl., 2018). Att få frukost i skolan bidrar till att orken blir bättre. Eliza berättar att hon gärna äter av skollunchen. Hon är också glad när det är hemkunskap för då brukar de laga något som de kan äta. Frågan är om barnen upplever hunger, det vill säga behöver gå hungriga. Auran är inte så förtjust i skolmaten och äter inte av den varje dag. Han har det tufft i skolan och drömmer mardrömmar på nätterna.

Erza berättar att hon köper läsk varje dag. Att dagligen köpa läsk kan vara ett sätt att få vara och göra som kompisarna. Läsk innehåller mest socker och ingen nämnvärd näring och med tanke på tandhälsan är det inget som tillför något positivt, utan snarare bidrar till mer karies och tandvärk som barnen redan lider av. Barn och unga vill vara och göra som andra, det är ett sätt att upprätthålla normer. Men de vill också frigöra sig från sina föräldrar och bli självständiga. Ett led i den processen kan vara att själv få bestämma vad och när man vill äta. Snacks och godis är det som ofta anammas först i en ny matkultur i ett nytt land och det är barn och ungdomar som är snabbast och mest benägna att göra de här förändringarna (Koçtürk, 2003). En enkätstudie där högstadiel elever i Malmö fått svara på frågor om sina matvanor visade att ungdomar med utländsk bakgrund i högre utsträckning konsumerade onyttig mat och dryck och mindre ofta nyttig mat jämfört med ungdomar med svensk bakgrund (Elofsson m.fl., 2018).

Firandet av födelsedagar och andra högtider tillsammans med familjen är särskilt viktigt när man har en svår levnadssituation. Ritualer och traditioner är särskilt viktigt när livet för övrigt är svårt och otryggt (Carter & McGoldrick, 1999).³⁸

Tandhälsa

Mamman bedömer att barnen har dålig tandhälsa. De var på besök hos tandläkaren samma dag som intervjun genomfördes, men hon upplevde att besöket var meningslöst eftersom tandvården inte gjorde något:

Dom måste ju rensa och ta bort mycket, men utan personnummer vill dom inte ha oss. Jag drog ut pojkens tänder själv, och drog ut Elizans tänder själv också.

³⁸ Detta avsnitt är kommenterat av **Jenny Ekblad** som legitimerad dietist och filosofie doktor i hushållsvetenskap, numera området kostvetenskap. Hon arbetar som forsknings- och utvecklingskoordinator i Malmö stad. Jennys arbete i kommunen har på senare år handlat mycket om de sociala aspekterna på måltiden för äldre personer. Hon har ansvarat för avsnitten om mat och måltider.

Hon menar att barnen har stora behov av tandvård. Auron har en mjölkttand som gått sönder och en ny tand är på väg vilket är problematiskt. Hon menar att några av barnen behöver laga hål i tänderna och även justera de tänder som växer snett och ovanpå andra tänder. Barnen har inte fått tandvård sedan de kom till Sverige och Eliza klagar på att hon har ont. Anledningen till besöket i dag var att de sökte akut eftersom Eliza hade tandvärk. Mamman hade hoppats på att de skulle hjälpa henne, men hon upplevde att de inte fick den hjälp hon förväntade. Enligt mamman borstar barnen tänderna morgon och kväll, Erza och Eliza är ”ordentliga” men Auron behöver hon påminna. Barnen borstar själva tänderna, men hon köper nya borstar till barnen regelbundet. De använder alltid tandkräm.

Auron uppger i intervjun att han har några hål i tänderna men att han inte har så ont. Erza berättar att hon regelbundet gick till tandläkaren när hon bodde hos sin pappa i sitt hemland, men i Sverige har hon inte varit hos tandvården eftersom de inte får. Hon berättar att hon har ont i tänderna ibland men inte lika mycket som Eliza. Hon har några svarta hål i tänderna som hon visar. Hon tycker inte att hennes tänder är fina, främst för att de är sneda.

Eliza berättar att hon framför allt får ont i tänderna när hon ätit godis eller kakor:

Jag har ont nu lite här uppe, kanske för att jag åt godis i skolan? Vi bakade en sådan chokladkaka i skolan och jag åt mycket. Det är kanske därför. Jag har ett hål här, och det kommer in mat och jag får ont.

När de var hos tandvården, visade tandläkaren ett foto för mamman på ett medel som de skulle köpa på Apoteket. De skulle pensla det på tänderna och efter en halvtimme skulle de borsta dem.

Våra kommentarer

Enligt Socialstyrelsen har alla barn under 18 år rätt till hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning och på samma villkor som folkbokförda barn som är bosatta i Sverige (Socialstyrelsen, 2016). Det gäller alltså både barn som är asylsökande, papperslösa och barn till EU/ESS-medborgare.

Det kan emellertid ibland uppstå brister i kommunikationen på grund av språksvårigheter eller kulturella skillnader vid besök hos tandvården, vilket gör att det kan uppstå missförstånd. Att arbeta med tolk är att föredra om en förälder inte kan göra sig förstådd. Modern har bristande kunskap i svenska språket. Hon har i kontakt med tandvården framfört problemet med att Eliza, 13 år, har ont från tänderna. Att flick-

an då har blivit nekad tandvård är anmärkningsvärt. Är det brister i kommunikationen eller är regelverket oklart för vårdgivaren eller behandlande tandläkare?

Familjen har ingen fast adress, vilket gör att det kan vara problematiskt i kontakten med tandvården. Oftast finns bara ett mobilt telefonnummer och ibland är telefonnumren ur bruk. Kontinuiteten i omhändertagande och vård riskerar därför att bli sämre. Det gäller också om familjer ofta flyttar och söker tandvård hos olika vårdgivare.

Karies kan debutera tidigt i livet och det är inte ovanligt att tandvården möter barn med omfattande kariesskador. De här barnens välbefinnande påverkas genom att de har ont i tänderna, har problem med att äta, vilket kan leda till trötthet, näringsbrist och andra fysiska problem. En känt samband är att en tidig kariesrisk under förskoleperioden ökar risken för karies i tonåren (Alm, 2008; André Kramer, 2018).

Mamman i familjen uppger att hon köper nya tandborstar och att det finns tandkräm i hemmet. Det visar på att mamman förstår vikten av daglig tandborstning och att använda fluortandkräm. Eliza berättar att hon inte äter så mycket godis och andra sötsaker i veckorna. Samtidigt framkommer det att hon på vardagarna köper chips, glass, tuggummi och läsk varje dag. Det tyder på ett frekvent intag av sockerhaltiga produkter, vilket troligen gör att hon har en ökad risk för karies.³⁹

Sömn och mående

Mamman tycker att det är viktigt att barnen får tillräckligt med sömn för att må bra. De går upp klockan sju och ska vara i säng senast klockan tio på kvällen. Trots att mamman och de tre yngsta barnen sover i samma rum, upplever mamman att de sover bra.

I intervjun uppger Auron att han har många mardrömmar som han upplever som mycket obehagliga. När vi gjorde intervjun med Erza, hade hon sovit alltför lite på grund av att hon studerade en del av natten:

³⁹ Detta avsnitt är kommenterat av **Karin Ridell** och **Susanne Brogårdh-Roth**. Båda är odontologie doktor och specialisttandläkare i pedodonti (barntandvård). I detta projekt har Karin Ridell tillsammans med Susanne Brogårdh-Roth konstruerat intervjufrågor om faktorer som berör tandhälsan, analyserat och kommenterat de tre familjernas berättelser om erfarenheter i kontakten med tandvården samt barnens kost- och munhygienvanor.

Jag har läst svenska, jag ska göra ett refererat, men jag har inte internet hemma så jag måste försöka, försöka och försöka så att jag kan förstå utan att översätta [via översättningsprogram, förf. anm.].

Erza berättar att hon sover dåligt för det mesta. Hon sover två till tre timmar och sedan vaknar hon. Det har varit på samma sätt sedan hon kom till Sverige. Hon tror det mest beror på stress och oro, men även att konflikterna med mamman bidrar till hennes dåliga mående:

Det finns många gånger som jag bråkar med mamma och jag blir arg och då kan jag inte gå till mitt rum för att bli lugn. Jag måste ha henne där så vi bråkar mer och sånt. Det är svårt att få vara ifred.

Erza upplever att hon mår ungefär ”fifty-fifty”. Hon har emellertid en bra relation med sin syster. De har väldigt roligt tillsammans. De gjorde videofilmer och Eliza gjorde karikatyrer på kända personer som hon tyckte var väldigt bra. Eliza är bra på att få Erza att skratta. Erza berättar att familjens osäkra situation i Sverige är något som oroar henne:

Jag vill inte flytta, att någon polis kommer och säger att vi inte får vara här. Jag är rädd att det kommer hända någonting.

Erza har pratat med sin mamma om sin oro över att bli tvungen att flytta tillbaka till mammans födelseland, men hon tycker egentligen inte att det är lönt:

Hon kan inte göra någonting, det är inte hennes fel, det är inte så att hon kan fixa det, hon kan inte, det är därför.

Auron hatar skolan eftersom han bli mobbad. Han har ingen kompis att vara med. Mamman berättar:

Att han tänker bara på kompisar, hur han ska kunna bli tillsammans med kompisar så att han kan leka.

Aurons otrygga situation på dagtid påverkar hans nattsömn:

Jag hatar att drömma saker som inte är bra. Innan drömde jag mycket. Men inte bra drömmar. Ett tåg kom på en människa. Det var en som puttade och dödade han. Men i alla fall, jag blir inte rädd, för jag förstår att det är dröm.

Våra kommentarer

Trots att alla barnen på olika sätt uppvisar mycket positiv kraft i viljan att utvecklas och få ett bra liv finns det också en del orosmoln. Auron blir mobbad, hatar skolan och saknar kompisar att vara med. Erza i sin tur pendlar mycket mellan hopp och uppgivenhet. Hon vill göra något bra med sitt liv, men är mycket medveten om alla hinder som finns i vägen. Hon är mitt uppe i sin identitetsutveckling och ser sig själv och sitt liv i relation till andra ungdomar som har andra möjligheter i livet. Hon ser att även ensamkommande flyktingbarn, på grund av sin status, får möjligheter som inte hon har. Erza känner ett tydligt socialt utanförskap på grund av familjens ekonomiska situation, men även otrygghet med anledning av att de inte vet om de får vara kvar. Erza är dessutom mycket i konflikt med sin mamma och ifrågasätter det liv som familjen lever. Sammantaget skapar det mycket oro som påverkar sömnen. Auron och Eliza lever mer här och nu och säger inget under samtalet med oss som tyder på att de är oroliga för framtiden. Auron berättar däremot att han drabbas av återkommande mardrömmar, vilket kan tyda på att han har tankar och oro som han inte kan sätta ord på.

Tankar och drömmar om framtiden

Alla i familjen drömmer om en egen bostad, gärna ett eget hus där alla kan få en egen vrå att vara i. Auron önskar sig allra mest att familjen i framtiden skulle bo i en egen villa med tv. Det ska också finnas internet i huset så att han skulle kunna se olika filmer. Han önskar också att villan har en stor gård så att han kan leka utomhus.

Avslutningsvis berättar Erza om sina drömmar:

Det som jag önskar är att vi ska ha en egen lägenhet som passar till oss, alltså jag är femton år nu, ska det hela tiden vara så i mitt liv? Ska jag vara i en lägenhet som är så liten, där jag inte har mitt rum som jag kan sitta i och studera och sådana saker. De två är små [hennes syskon, förf. anm.] jag är stor, inte som dem. Och min mamma, vad ska hon göra? Ska hon hela tiden sova i en soffä och på natten kommer insekterna och promenerar på henne? Om jag hade barn ... jag vill inte att de ska bo som mig.

Våra kommentarer

Vi ställde frågor till familjen som handlar om optimism och framtidstro eftersom forskning har visat att det är en viktig faktor för människors hälsa och välbefinnande (Antonovsky, 1991). Graden av framtidstro ger en viss indikation om hur de mår. Alla familjemedlemmarnas svar är samstämmiga såtillvida att alla önskar sig ett eget hem. Erzas drömmar har emellertid sorgkanter och ger en bra sammanfattning av hela intervjun med henne. Hon har en önskan, en förhoppning, men också en stor förtvivlan över sin livssituation. Erza befinner sig på vägen in i vuxenlivet och citatet visar att hon har förmåga att ta ett vuxenperspektiv.

Intervjuerna med familj A har berört alla dem som genomfört samtalen med familj A. Vi glömmer aldrig Erzas glädjedans när hon fick 250 kr i presentkort med anledning av att hon deltagit i forskningsprojektet. Nu kunde hon äntligen köpa lite kläder och smink för egna pengar.

Familj B

Bakgrund

Familj B består av mamma, pappa och tre söner som är 19, 18 och 16 år gamla. De kommer från Damaskus i Syrien. Den äldsta sonen flydde först för att slippa ge sig ut i krig. Han åkte till Sverige. Resten av familjen flydde till Turkiet och hyrde för egna medel en lägenhet som de kunde bo i medan de väntade på att alla papper skulle bli klara. Efter ett och ett halvt år i Turkiet kom resten av familjen hit legalt som anhöriga. Den första tiden i Sverige hyrde familjen en lägenhet på egen hand. När de inte längre kunde bo kvar, sökte de bistånd från socialtjänsten till boende och fick flytta till en campingstuga i Malmö. När sommarsäsongen närmade sig fick de flytta för att ge plats åt sommargästerna. För närvarande bor de i ett vandrarhemsliknande boende i samma stad. De är mycket aktiva för att få en egen bostad. De har nu bott i drygt ett år i Sverige och har alla permanent uppehållstillstånd. Det är föräldrarna och Jacob, 16 år, som deltar i studien. Jacob berättar om livet i Syrien:

Vi bodde i en stor lägenhet och min far hade två butiker och en bil. Vi hade lyx och så mycket roligt där. Under kriget förlorade vi alla butikerna, vår lägenhet och bilen. Jag önskar att livet kommer tillbaka som det var innan.

Våra kommentarer

Jacobs berättelse visar att familjen har levt ett gott liv i sitt hemland men förlorat allt i kriget. Att börja om från botten i nytt land, bearbeta förlusten av allt de har förlorat

är naturligtvis en stor utmaning, särskilt när majoriteten av det stödjande nätverket inte längre finns. I beskrivningen som följer kommer det att bli tydligt att det påverkar Jacobs vardagsliv på ett påtagligt sätt.

Familjens ekonomiska situation

Föräldrarna deltar i etableringsprogrammet hos Arbetsförmedlingen och läser SFI. Det syftar till att hjälpa nyanlända att komma in i det svenska samhället.⁴⁰

Boende

Familjen bor i ett vandrarhemsliknande boende i de centrala delarna av Malmö sedan två månader tillbaka. Lägenheten består av ett rum som är cirka 24 kvadratmeter, ett badrum och pentry. I rummet finns det två våningssängar och en bäddsoffa. Mamman upplever att boendet skapar stora problem för familjen:

Jag är kvinna och deras mamma men barnen blir blyga, de vill inte byta kläder framför mig, de är ju vuxna redan. Det är det största problemet. [...] Det finns ingenstans att ställa väskorna, det finns inte ens något skrivbord, det är svårt för barnen att göra sina uppgifter när de kommer hem från skolan.

Jacob mår mycket dåligt över familjens boendesituation:

Det går inte bra för mig. Jag känner mig inte bekväm med boendet. Jag har fått tre dagar i frånvaro från skolan och rektorn ringde mig och frågade varför jag inte går till skolan. Jag känner mig inte bekväm och mår inte bra.

Mamma menar att det uppstår mycket konflikter mellan syskonen på grund av familjens pressade vardagsliv. Familjen letar mycket aktivt efter egen bostad, men det är mycket svårt utifrån familjens ekonomiska situation. Föräldrarna är upprörda över den svarta marknaden som har uppstått på grund av bostadsbristen.

Våra kommentarer

Normerna för trångboddhet har varierat över tid.⁴¹ Tillgången på bostäder är den faktor som främst påverkar dem i olika riktningar. Socialstyrelsens riktlinje innebär

⁴⁰ När de deltar på heltid, får de etableringsersättning som uppgår till 308 kr per dag. Summan är skattefri (Försäkringskassan, 2019).

⁴¹ Se kapitel 5, avsnittet om trångboddhet, om du vill veta mer om olika trångboddhetsnormer.

att partners och barn kan dela sovrum. Allteftersom barnen blir äldre bör behovet av eget rum beaktas. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum (Boverket, 2016). Utifrån den normen är det inte svårt att konstatera att familj B är mycket trångbodd. Naturligtvis är det en akut och tillfällig boendelösning, men det kanske borde finnas riktlinjer för hur många som tillfälligt kan bo tillsammans i ett rum och hur lång tid den perioden kan vara.

Skola och fritid

Jacob går i årskurs 9 i en skola i centrala Malmö. Han åker dit med buss och det tar ungefär en halvtimme. Han berättar att om han kommer för sent får han inte komma in utan måste gå hem igen. Han trivs inte i skolan för han upplever att det är mycket bråk och konflikter. Jacob berättar om sin skolsituation:

Jag har skolkamrater, men jag har inte en fast relation med dem. Jag vill ha riktiga kompisar som hjälper mig med att lära mig språket. Jag vill inte bara ha kompisar som behärskar arabiska.

Jacob är däremot mycket nöjd med den hjälp han får av lärarna på skolan, de är snälla och hjälpsamma. Särskilt en lärare på skolan känner Jacob mycket förtroende för:

Det finns en lärare som kommer från Somalia, han är jättebra. Han har varit sex år i Sverige. Han försöker hjälpa att lära mig.

På rasterna brukar han och hans kamrater vara i biblioteket på skolan och skoja med varandra. Ibland går de även ut och spelar fotboll på skolgården. Jacob känner sig emellertid orolig över om han kan klara skolan:

Ibland känner jag mig trött och det beror på så många saker [...] Jag oroar mig. Jag tror inte att jag klarar gymnasiet om jag lever under samma omständigheter som i dag. Skolan är bra, men jag tror inte jag kommer att klara mig på grund av min situation.

På fritiden är han hemma och tittar på tv eller så går han till gymklubben. Han har inga vänner som han träffar. Mamman berättar att barnen har svårt att ta hem vänner med tanke på familjens trångboddhet, men hon uppskattar att skolan ibland gör resor

med barnen. De har gjort studiebesök i både Göteborg och Helsingborg. Familjen brukar också besöka bibliotek och museum i Malmö.

Våra kommentarer

Alla barn har rätt att utvecklas och rätt till vila och fritid (artikel 6 och 31 i barnkonventionen). Det är uppenbart att familjens boendesituation påverkar rättigheterna på ett negativt sätt. För att minska boendelösningens svåra konsekvenser för Jacob hade kompensatoriska åtgärder troligtvis kunnat lindra situationen för honom och hans familj. Kanske hade familjen även kunnat få ytterligare ett rum på vandrarhemmet? Jacob känner stark oro över familjens boendesituation, men det framkommer inte under samtalet med honom om han har fått möjlighet att diskutera och ställa frågor till socialtjänsten om det som oroar honom. Det finns också bestämmelser 11 kap. 10 § 1 st. i socialtjänstlagen om att ett barn ska få relevant information och även ges möjlighet att föra fram sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Det är även en rättighet enligt artikel 12 i barnkonventionen.

Mat och måltider

Familjen har ett litet pentry i sin lägenhet där mamman lagar all mat. Familjen har inte råd att äta färdigmat och det är inget som familjen heller tycker om. Mamman menar att det inte är helt enkelt eftersom det är ett litet kök. Familjen får handla i stort sett varje dag eftersom det saknas förvaring i lägenheten. De har ett litet frys-fack i lägenheten, men där får endast plats ett halvt kilo kött. Mamman berättar:

Vi vill gärna handla mer och billigare, men vårt kylskåp är väldigt litet så det går inte.

Jacob äter alltid frukost med kaffe innan han går till skolan. På kvällen äter familjen middag tillsammans. Mamman berättar att familjen ofta äter ris, soppa, stek, pommes frites, aubergine och pizza. Enligt mamman äter de inte godis och dricker inte läsk så ofta. Däremot dricker de gärna färsk juice och äter andra söta saker som dadlar. De dricker inte heller mjölk, men däremot äter alla i familjen ost. De äter alltid mycket grönsaker och sallader. Jacob berättar att hans favoriträtt är vinbladsdolmar. På en av fotografierna som Jacob har tagit visas en rätt som heter Shish Barak, som är ett slags dumplings kokta i yoghurtsås. Jacob gillar också en del svensk mat, men inget är som maten från hemlandet.

Enligt Jacob påverkar familjens svåra situation alla delar av livet:

Tror du att man har lust att fira något när man är tryckt och pressad? Nej, vi firar ingenting.

Våra kommentarer

Mamman lagar all mat i ett litet pentry i lägenheten där familjen bor. Eftersom det är ont om plats är det inte alldeles enkelt att laga mat till fem personer, varav tre tonårssöner och två vuxna. Familjen får handla i stort sett varje dag eftersom det saknas förvaringsmöjligheter. Trots de knappa möjligheter mamman har i form av förvaring och matlagningsmöjligheter i ett litet pentry, serverar hon hemlagad mat till familjen varje kväll när de äter middag tillsammans hemma. De rätter hon lagar är traditionell mat från hemlandet. Tidigare forskning visar på att det är viktigt att bibehålla sina vanor och traditioner från hemlandet (Brembeck m.fl., 2006).

I den svåra situation som familjen befinner sig påverkar deras lust att fira och göra andra positiva saker, vilket kan ge upphov till negativa cirklar i familjen.⁴²

Tandhälsa

Mamman berättar att Jacob har god tandhälsa. Deras äldsta barn har däremot haft problem med tänderna men fått god hjälp i Sverige. Alla deras barn har varit rädda för att gå till tandläkaren när de bodde i Syrien, men hon har övertygat dem att gå dit ändå och även följt med dem om det har behövts. Enligt pappan borstar de äldre barnen sina tänder ofta, ibland flera gånger om dagen, men Jacob är slarvig och det blir nog inte oftare än varannan dag. Han uppger själv att han borstar dem två gånger om dagen med tandkräm. Jacob var nyligen hos tandläkaren och då hade han två tänder som var dåliga. De är nu lagade, men han uppger att det fortfarande gör ont när han dricker och äter.

Våra kommentarer

Flertalet studier har visat samband mellan socioekonomiska förhållanden och invandrarbakgrund och risk för karies (Wennhall m.fl., 2002; Julihn, Ekbom & Modéer, 2010; Socialstyrelsen, 2013). Vad som innefattas i invandrarbakgrund och dess koppling till karies kan till exempel vara föräldrarnas utbildningsnivå och förmåga att assimilera sig i landets kultur där även matvanor inbegrips. *Maten och måltiden* har stor social och kulturell betydelse för familjen och hör samman med ur-

⁴² **Jenny Ekblad** har kommenterat detta avsnitt.

sprung, trygghet och social förankring, därför vill familjerna ofta inte överge de gamla matvanorna.

Familjen har fått kontakt med tandvården och det är väl. I familjen äter man numera inte mycket godis och dricker inte läsk så ofta, vilket är positivt för tandhälsan på sikt. Jacob, 16 år, har nyligen fått laga tänder hos tandläkaren och möjligen finns ytterligare behov av åtgärder. Det som också inbegrips i tandvård är prevention, till exempel uppföljning av kost- och munhygienvanor och extra fluortillförsel. Tandvården kan behöva ge denna stödjande behandling för barnen i familjen och deras föräldrar som ett led i att förebygga sjukdomar i munhålan.⁴³

Sömn, mående och tankar om framtiden

Jacob uppger under intervjun att han lägger sig mellan klockan 22 och 23 på kvällen. Han stiger upp mellan 6 och 7 på morgonen. Jacob berättar:

Jag sover inte riktigt bra, det känns att någonting ... det finns någonting fel. Jag kan inte ta på det. Kanske på grund av att det finns så många tankar. Ibland är jag rädd för att sova för att jag är rädd att jag inte ska vakna igen. Att det inte ska bli morgon.

Jacob berättar att han ofta vaknar flera gånger under natten och att han även ibland har mardrömmar. Han känner stor rädsla. Han är rädd för att familjen måste flytta långt ifrån Malmö. Skolan är trots allt den enda trygghet han har. Socialsekreteraren har erbjudit familjen en tvårumslägenhet två timmars bilväg från Malmö. Enligt familjen har socialtjänsten meddelat föräldrarna att om de inte flyttar dit frivilligt, kan myndigheten begära hjälp av polisen. Jacob reagerar på beskedet både med uppgivenhet och med rädsla:

Jag mår dåligt. Om polisen kommer imorgon så struntar jag i det helt och hållet. Jag känner mig trött på allt.

Jag är rädd för polisen för jag hade dåliga upplevelser i Syrien med polisen [...] De behandlar folk utan nåd. Det är på grund av det som jag känner mig rädd för polisen. Jag vet inte vad jag ska göra eller hur jag ska reagera. Jag känner som att någon binder mig och att jag inte kan röra mig.

⁴³ Susanne Brogårdh-Roth och Karin Ridell har kommenterat detta avsnitt.

Vi forskare har inte frågat ut och styrt barnen utan i stället samtalat med dem om vad de har fotograferat och varför de har valt just det motivet. Jacob har tagit många bilder på barn som leker. Han berättar om anledningen:

Jag tycker om att fotografera småbarn när de leker för de är glada och trivs. Så jag tänker, jag tar foto på det.

Jacobs dåliga mående påverkar också hur han ser på framtiden. På en fråga hur han tror att det kommer att bli om ett år, svarar han:

Jag tror att de kommer vara värre. Om det kommer att fortsätta på det här viset med att jag inte kan sova på nätterna så tror jag att det kommer hända något dåligt med mig. Om jag inte ser att mina föräldrar trivs i livet och att de inte har något boende så kommer jag inte heller att trivas.

Jacob behåller sina tankar och känslor inom sig. Vid ett tillfälle berättade han för sin rektor om hur han hade det hemma och om sina rädslor för att inte klara gymnasiet. Han vänder sig inte till sin familj för att prata om det som tynger honom:

Jag vågar inte berätta något för mina föräldrar faktiskt. Jag känner att de har tillräckligt med problem. Jag tycker inte heller om att berätta om sådana problem för någon lärare. De kan ändå inte hjälpa oss.

Våra kommentarer

I avsnittet ovan är det tydligt att Jacob lider av psykisk ohälsa och att det även påverkar hans framtidstro på ett negativt sätt. Tidigare forskning har visat att hemlösa barn i allmänhet har sämre hälsotillstånd än andra barn (Shinn & Weitzman, 1996). Hur mycket barn påverkas av att leva i hemlöshet beror bland annat på andra riskfaktorer som till exempel barnens ålder, hemlöshetsperiodens längd samt kvaliteten på det tillfälliga boendet (Andersson & Swärd, 2007; Mayock, Corr & O'Sullivan, 2011). De här faktorerna samspelar med de skyddande faktorer som omger familjen som till exempel familj och nätverk. I Jacobs fall saknar familjen nätverk i stor utsträckning.

Familjens boende är inte anpassat till familjens behov, vilket leder till svår trångboddhet. De lever också i ovisshet hur länge de ska vara hemlösa. Risken är också stor att tiden i hemlöshet kommer att bli relativt lång eftersom det inte finns så många stora lägenheter i kombination med att fastighetsägarna inte accepterar fler

boende i lägenheterna än vad bostadsnormen förespråkar. Jacob är också mitt i tonåren, vilket är en svår period för de flesta unga och kan ge upphov till en livskris och utlösa ångest och oro.

Människors känslor och reaktioner beror också på vad de har varit med om tidigare i sina liv. En och samma sorts krisutlösande orsak kan även upplevas olika intensivt beroende på var i livet en viss individ befinner sig just när krissituationen inträffar (Carter & McGoldrick, 1999). Det finns mycket som tyder på att Jacob har varit med om traumatiska händelser i hemlandet. Han känner att han inte heller har någon inom eller utanför familjen som han kan prata med om hur han mår. Jacob, precis som många barn i hans situation, tar hänsyn till sin familj och vill inte belasta dem ytterligare. Det leder ofta till att situationen förvärras.

Familj C

Bakgrund

Familj C är flyktingar från Syrien. De kommer från en stor familj och föräldrarna är släkt med varandra. De har två barn, Maria 14 år och Gabriel 12 år. Mamman väntar ett tredje barn. När kriget kom begav sig pappan till Sverige, medan mamman och barnen väntade i Turkiet tills pappan kunde ordna alla papper så att de kunde komma hit lagligt.

Familjens ekonomiska situation

Pappan och mamman går Arbetsförmedlingens etableringsprogram. Pappan utbildar sig till bussförare och mamman studerar. Hon har också nyligen tagit körkort.

Våra kommentarer

Genom att delta i etableringsprogrammet får varje person 308 kr per dag och viss ersättning tillkommer om man har barn (Försäkringskassan, 2019). Familjen har därigenom en god försörjning både på kort och lång sikt.

Boende

Pappan ställde sig i bostadskö när han kom hit och tog även kontakt med socialtjänsten för att få stöd. Han är mycket nöjd med den hjälp han och familjen har fått från socialtjänsten. Han fick en genomgångslägenhet på Möllevången, vilket innebar att mamman och barnen hade en bostad att komma till när de flyttade hit. Enligt föräldrarna betydde det mycket att familjen kunde återförenas i en lägenhet och slapp bo på hotell. De har nu bott i Sverige i två år. Barnen började på Möllevångsskolan och

trivdes mycket bra. Efter något år fick de ett andrahandskontrakt till en lägenhet i västra Malmö som inom kort kommer att övergå till ett förstahandskontrakt. Det är en lägenhet på tre rum och kök. De är nöjda med sitt boende. Pappan berättar:

Vi är väldigt, väldigt nöjda. Även grannarna är bra med oss, är oerhört goda med oss.

Våra kommentarer

Familjen C har fått en lägenhet genom det kommunala bostadsbolaget MKB:s särskilda satsning som har inneburit att MKB och Malmö stad i samarbete har erbjudit sammanlagt 150 hemlösa barnfamiljer lägenheter. I den första omgången riktade man sig till strukturellt hemlösa familjer och den andra omgången till socialt hemlösa familjer. Lägenheterna ska vara lämpliga för barnfamiljer, vilket bland annat kan innebära att det finns en bra utemiljö. De hyrs ut i ett första steg med andrahandskontrakt och efter sex månader övergår det till ett förstahandskontrakt om allt fungerar väl. Det är fastighets- och gatukontoret som ansvarar för alla avtal och kontrakt.

Artikel 27 i barnkonventionen innebär att varje barn har rätt till den levnadsstandard som är skälig för att trygga dess utveckling. Det är inte svårt att konstatera att familjens trygga boende och stabila ekonomi har skapat goda förutsättningar för föräldrarna att ge sina barn en god hälsa och utveckling och därigenom kompensera för de stora påfrestningar som familjen har blivit exponerad för de senaste åren på grund av kriget i deras hemland. Det är lättare för föräldrarna att hantera barnens oro och ledsnad när de själva känner sig trygga och har hittat en väg in i det svenska samhället.

Skola och fritid

Barnen har varit tvungna att byta skola när de flyttade till en annan stadsdel. Det var svårt för barnen. Pappan berättar:

Som du vet är språket ett stort hinder, för man kan inte kommunicera med andra på samma sätt. Den nya skolmiljön de kom in i, det var lite av en chock för dem. De grät när de lämnade sin första skola. De började anpassa sig till skolmiljön där. Men det är något normalt att man blir ledsen i en sådan situation.

Pappan berättar att de hade skapat goda relationer med lärare och elever på Mölle-vångsskolan, vilket gjorde separationen särskilt svår. Barnen uppmanade sina gamla

kompisar att också byta skola. Pappan tycker emellertid att det är en fördel att barnen har fått byta skola för nu så har de fått ännu fler vänner än förut för de har fortfarande kontakt med sina gamla vänner.

Den nya skolan är belägen i en socioekonomisk rik del av Malmö. Den ligger nära deras hem och barnen har ofta sällskap till och från skolan. Maria berättar om hur det kändes att byta skola:

När jag började den nya skolan tyckte jag inte om den [...] Jag hade inga vänner i början. Jag kände att jag inte klarade att få godkänt eller nå målet. Lärarna frågade mig hur jag mårde. Då pratade jag med rektor, jag sa att jag inte trivs riktigt här, jag vill flytta tillbaka till min gamla skola. [...] Då sa rektorn: Vi kommer göra allt så att du kan bli glad och trivas här.

Maria gav den nya skolan en ny chans och situationen förändrades sakta men säkert:

Min mentor kom och pratade med mig och sa att hon kommer att hjälpa mig. [...] Det första godkända betyg som jag fick var i matte. Då började jag känna att jag kan klara det. Jag kämpar och min lärare hjälper mig också och jag fick kompisar sedan. Jag fick b i matte.

Maria berättar att hon ägnar ungefär tre timmar om dagen åt läxor. Det som tar tid är att förstå det svenska språket. Hon tycker mycket om matematik, eftersom då slipper hon i stor utsträckning alla svenska ord. Hon läser också svenska böcker av Astrid Lindgren för att träna språket.

Även Marias bror Gabriel tyckte att det var konstigt att börja i en ny skola. Alla eleverna tittade konstigt på honom. Han började plugga mycket och fick bra betyg, vilket skapade uppmärksamhet bland de andra eleverna. Det förändrade hans roll i klassen. Gabriel berättar:

Så småningom började de duktiga eleverna i klassen prata med mig. Vill du ha den här, vill du vara med i vårt grupparbete? De som först var aggressiva och otrevliga blev sedan trevliga och snälla mot mig.

Mamman säger att Gabriel tar skolan på allvar och har en bra kommunikation med sin lärare, även på loven. Båda barnen har också hemspråksundervisning.

Familj C saknar släktingar i Sverige och därför är familjen av stor betydelse. Både föräldrar och barn beskriver att de har en stark sammanhållning och de tycker om att

göra saker tillsammans. Det blir mest på helgerna som hela familjen kan vara tillsammans eftersom föräldrarna är fullt upptagna med sin utbildning på dagarna. På vardagarna är syskonen hänvisade till varandra. Gabriel berättar:

Vi tycker om att tillbringa tid tillsammans, jag och min syster, om vi har lust att gå ut och köpa någonting går vi ut tillsammans.

Familjen har även etablerat kontakt med en svensk familj med barn i ungefär samma ålder som deras. I samtalen med de olika familjemedlemmarna och genom barnens fotografier är det tydligt att hela Malmö är deras stad. De är i Folkets Park, Pil-dammsparken, Jägersro och i centrala delarna av Malmö. På sommaren är lördagen deras utflyktsdag. Då åker hela familjen iväg på picknick och då åker de ofta till andra delar av Skåne som Käglinge, Svalöv och Dalby. I Dalby brukar de bada i stenbrottet och även besöka ett stall där det finns hästar. När familjen kommer hem brukar barnen vara väldigt trötta.

De fritidsaktiviteter som barnen tycker om är framför allt att åka skridskor, bada och rida. Enligt pappa erbjuder Malmö stad gratis ridlektioner på Jägersro, tidig eftermiddag. Tidigare körde han dit barnen med egen bil. Tyvärr kan de inte rida längre eftersom pappa och mamma numera går i skola den tiden. Maria har i stället börjat på boxning tillsammans med några vänner. Gabriel tycker också om att spela fotboll med sina vänner från Möllevångsskolan men även att spela spel på datorn. Maria är mycket intresserad av att teckna.

Föräldrarna vill gärna att Gabriel ska börja på kampsport. Det finns en förening i närheten där de bor, men då måste han vara 14 år för att få börja. Pappan har i stället börja träna med sin son så att de båda är väl förberedda den dag Gabriel ska börja. Föräldrarna har också föreslagit att han ska gå i målarskola, men han ville inte för han behöver tid till skolarbetet.

Våra kommentarer

Artikel 6 i barnkonventionen handlar om barns rätt att överleva och att utvecklas. Familjens ekonomiska situation och trygga boende har skapat goda förutsättningar för familjen att ha en meningsfull fritid. Det hjälper föräldrarna att skapa gemenskap inom familjen vilket ger nya positiva minnen. Forskning har visat att fritidsaktiviteter är en faktor som verkar skyddande när barn är exponerade för risk, till exempel stora livsförändringar. En föräldrar som i stor utsträckning finns där för sina barn både i goda och svåra stunder är en annan faktor.

Föräldrarna visar prov på god regleringsförmåga när de stödjer sina barn genom kriser och svårigheter men ger dem även möjlighet att vila och uppleva positiva saker genom utflykter och genom att köra dem till fritidsaktiviteter i den mån de kan.

Mat och måltider

Mamma berättar att Gabriel inte så gärna äter frukost innan han går till skolan. Hela familjen engagerar sig i att presentera maten på ett sätt som lockar honom att äta. Maria visar upp smörgåsar som hon har gjort till sin lillebror som föreställer olika motiv. Gabriel dricker ofta mjölk i de fall han hoppar över frukosten.

Enligt mamman äter barnen tre huvudmål under dagen: frukost, lunch och middag. Maria går ofta hem på lunchen för att äta, men Gabriel stannar kvar i skolan för att äta skolmaten. Ofta äter barnen mellanmål som till exempel smörgåsar på eftermiddagen. Familjen handlar majoriteten av maten i en affär som har specialiserat sig på mångkulturell mat. Mamman berättar att de gemensamt i familjen bestämmer vilken mat de ska äta så att alla tycker om den. Barnen berättar att de gillar hemlagad mat som mamman har lagat. Båda föräldrarna lagar mat, men mamman lagar mat från grunden med rätter som hon har tagit med sig från Syrien. När pappan har ansvaret för matlagningen blir det mest snabbmat. Maria hjälper ibland till att laga maten, men Gabriel hjälper hellre till genom att gå och handla. Mamman berättar att familjen tycker om att äta tillsammans, särskilt Gabriel som inte alls äter när han är ensam. När Maria berättar om sina fotografier som föreställer mat framkommer det att hon är väl medveten om vilken mat som är nyttig.

Ibland går familjen ut och äter på restaurang. Då blir det ofta falafel, hamburgare eller pizza. Mamman berättar att de brukar fira när det är födelsedagar med tårta och läsk, men även på fredagarna brukar de fira lite extra genom att tillföra några extra delikatesser till måltiden.

Våra kommentarer

Maten är ett bekymmer för sonen i familjen och föräldrarna och även hans syster lägger mycket fokus på att presentera maten på ett aptitligt sätt för att locka honom att äta, vilket också framgår av bilderna som tagits. Hela familjen är involverad i vad som ska lagas och ätas, både planering, inhandling och matlagning. Det är ett sätt att visa omsorg, men också att involvera barnen i matlagningen och att göra något gemensamt som familj. Mamman lagar traditionell mat från grunden, det vill säga mat från sitt hemland som barnen berättar att de tycker mycket om. Tidigare forskning där äldre kvinnor som flytt till Sverige intervjuats, visar att det är viktigt som mamma att laga och servera sin familj traditionell mat lagad från grunden som det

gjordes i hemlandet. Det visar på en kulturell identitet, men är också ett sätt att hålla ihop familjen (Brembeck, 2006; Koçtürk, 2003).

Ibland går familjen på restaurang eftersom de har andra ekonomiska förutsättningar än familjerna A och B. När familjen äter ute blir det snabbmat som falafel, hamburgare och pizza som ändå är relativt billigt att äta. Det är också ett sätt att få göra som andra.⁴⁴

Tandhälsa

Enligt föräldrarna är barnens tandhälsa bra. Gabriel borstar tänderna två gånger om dagen och Maria fyra till fem gånger. Gabriel får ibland hjälp av föräldrarna, men Maria klarar det själv.

Gabriel äter godis flera gånger i veckan, men inte varje dag. Enligt storasyster gömmer Gabriel sötsaker under madrassen i sängen. Maria äter inte själv så mycket sötsaker eftersom hon betraktar sina tänder som ”sina kompisar”. Hon brukar borsta dem så fort hon äter socker vilket har gett resultat. När hon besöker tandvården får hon bara beröm. Gabriel får emellertid rekommendationen att även rengöra mellan tänderna. Han kommer troligtvis även att behöva ha tandställning eftersom det saknas en tand i munnen.

Våra kommentarer

Gabriel, 12 år, och Maria, 14 år, har enligt sina föräldrar en god tandhälsa. Familjen har nu etablerat sig i Sverige och även skapat rutiner för kost- och munhygienvanor. Tandborstning med fluortandkräm två gånger dagligen har enligt SBU – Statens beredning för medicinsk och social utvärdering en kariesförebyggande effekt i det unga permanenta bettet. Att Maria borstar mer än två gånger dagligen är hennes eget val och tillför nog inget extra till tandhälsan, det vittnar dock om ett gott engagemang för att värna om sina tänder.

Föräldrar hjälper Gabriel med tandborstningen ibland och det stödet är bra när man som förälder märker bristande engagemang hos barnen. Barn upp till cirka 10 års ålder och ibland längre kan behöva hjälp eller övervakning med tandborstningen. Att byta till elektrisk tandborste kan också motivera och stimulera tandborstningen (Koch m.fl., 2017). Det senare medför dock en extra kostnad för familjen. Att frekvent äta godis som Gabriel gör utgör en risk för kariesutveckling och den vanan behöver brytas, särskilt om det planeras tandreglering framöver. En fastsittande

⁴⁴ Jenny Ekblad har kommenterat detta avsnitt.

tandställning försvårar munhygien. Om dessutom sötsaker intas frekvent ökar risken för ny karies.⁴⁵

Sömn, mående och tankar om framtiden

Enligt pappa brukar barnen vara trötta vid 21-tiden på kvällen, men det händer också att de lägger sig både en och två timmar senare. Att barnen lägger sig senare beror ofta på att Maria studerar eller läser en bok och att Gabriel spelar spel på datorn. Enligt föräldrarna så sover barnen mycket bra.

Maria och Gabriel mådde dåligt och var ledsna när de skulle byta skola. I dag har de fått fotfäste i den nya skolan och mår bra igen. Även om Maria inte direkt beskriver hur hon mår, ger följande citat ändå en indikation om hennes mående:

Jag har mycket att göra under dagen, jag förlorar ingen dag utan att göra ganska mycket. Fast inte på något sätt som kan skada mig eller som gör mig väldigt trött. Jag organiserar och ordnar min tid. Ibland studerar jag, ibland ritar jag [...] jag måste ha lust, annars kan jag inte rita något fint.

Maria drömmer om att som vuxen arbeta som tandläkare och Gabriel som ingenjör.

Våra kommentarer

Familjen C har bott cirka två år i Sverige och har blivit en del av det svenska samhället även om maträtterna från hemlandet fortfarande är det som är godast. Trots att familjens väg in i det svenska samhället har gått på räls utifrån många aspekter så förstår man av barnens berättelser att det många gånger har varit en tuff resa.

Barnen förmedlar en känsla av hopp och tillförsikt om att livet kommer att bli bra och det finns ingen tvekan hos dem att de så småningom kan förverkliga sina yrkesdrömmar. Föräldrarna har visat god förmåga att trygga sina barn genom denna svåra omställning i livet som det innebär att fly från sitt hemland för att sedan etablera sig i ett nytt land. Samhällets stöd till familjen genom både lägenhet och etableringsprogram har säkerligen haft en avgörande betydelse för att föräldrarna har kunnat klara sin föräldrauppgift på ett utmärkt sätt.

⁴⁵ Susanne Brogårdh-Roth och Karin Ridell har kommenterat detta avsnitt.

Avslutande diskussion

I det här kapitlet får vi en bild av hur vardagslivet kan se ut för barn och unga när familjen är hemlös, men även hur livet ser ut när familjen väl har fått en egen bostad. En av familjerna är EU-migranter (familj A) och de andra två familjerna har kommit hit som flyktingar och har permanent uppehållstillstånd. Familjerna har inte samma rättsliga status, vilket skapar olika villkor och möjligheter för familjerna. EU-migranternas uppehållsrätt är sammankopplad med deras möjligheter att försörja sig själva. Mamman är arbetslös och har därigenom mycket svårt att få bostad. Har man ingen bostad, kan man inte bli folkbokförd på en adress och då kan man inte heller få personnummer. Det skapar en ond cirkel som är svår att ta sig ur. Brist på egen försörjning har också lett till att mamman har fått reducerat försörjningsstöd. Tanken är att barnen därigenom inte ska drabbas, är något som har visat sig bara fungera i teorin. Samtalen med barnen i familjen har visat att beslutet i hög utsträckning drabbar barnen indirekt, de känner sig ”fattiga” och stigmatiserade. Familjen upplever också att de inte fullt ut får tillgång till hälso- och sjukvård. Barn till EU-migranter befinner sig i en osäkrare rättssituation än andra sårbara grupper, som asylsökande och papperslösa barn som har tillgång till hälso- och sjukvård på samma villkor som bosatta i Sverige (lag om hälso- och sjukvård till asylsökande m.fl., SFS 2008:34).

Det här avsnittet visar också betydelsen av att en familj har en trygg punkt i tillvaron genom att ha en egen bostad och även hur svårt det är när familjen saknar det. Nyanlända barn har många svårigheter att brottas med, utöver hemlösheten, som att lära sig ett nytt språk, klara skolan och att bearbeta trauman som ibland är ett resultat av krig och flykt. Att då sakna en fast punkt kan bli en övermäktig uppgift. Men samtidigt åskådliggör redogörelsen också när situationen är den motsatta: en familj som relativt snabbt får en lägenhet som blir den plattform från vilken familjen kan hantera de stora utmaningar som det innebär att börja om i ett nytt land.

Det finns inte heller något i samtalen med de olika familjerna som tyder på att barnen har haft kontakt med socialtjänsten eller att de har fått komma till tals på annat sätt. Det är en rättighet enligt artikel 12 i barnkonventionen samt 11 kap. 10 § 1 st. i socialtjänstlagen. Genom samtal med barnen skulle barnens svåra livssituation synliggöras och socialtjänsten skulle även kunna kompensera barnen i familjerna med till exempel fritidsaktiviteter eller busskort för att underlätta deras situation. Dessa så kallade kompensatoriska åtgärder är ett sätt att mildra barns utsatthet genom att tillämpa en mer generös bedömning vid beslut om ekonomiskt bistånd. Den möjligheten existerar enligt 4 kap. 3 § 2 st. i socialtjänstlagen när det finns särskilda

skäl för det. De särskilda skäl som anges i SOSFS 2013:1 är till exempel att det kan finnas behov av rekreation hos barnfamiljer som under lång tid på grund av ekonomiska problem inte har kunnat få någon form av semester. Om socialtjänsten hade pratat med Jacob, hade de vetat att han var skräckslagen för polisen och att han lider av psykisk ohälsa och hade i möjligaste mån kunnat ta hänsyn till det när familjens boendesituation planerades.

Sammanfattande synpunkter på mat och måltider

Föräldrarna i de tre studerade familjerna är måna om sina barn och visar stor omsorg, vilket bland annat visar sig i de gemensamma måltiderna. Mat och måltider utgör en stor del av vardagslivet och gemensamma måltider är en viktig social faktor i människors vardagsliv (Holm, 2001a). Att äta tillsammans och att kunna föra sina värderingar om bra mat vidare till barnen framkommer också som viktigt för familjerna som intervjuats. Det stämmer väl överens med tidigare forskning (Brembeck m.fl., 2006). Måltiden är ett viktigt instrument för att skapa familjen och för att socialisera familjens medlemmar, där barnen är i fokus (DeVault, 1991; Holm, 2001b). Maten och de gemensamma måltiderna fungerar också som ett sätt att hålla samman familjen, både i Sverige och i tidigare hemland, och kan vara en länk till det svenska samhället (Brembeck m.fl., 2006).

Livsmedelsverket poängterar i sina råd till föräldrar (till barn 2–17 år) att föräldrarnas roll är stor och att de har två viktiga uppgifter när det gäller sina barns mat. Den första är att se till att barnen får bra och näringsriktig mat, så att de kan växa och utvecklas optimalt. Den andra är att ge barnen bra matvanor och matglädje (Livsmedelsverket, 2016). Det är något som föräldrarna i de tre studerade familjerna tydligt strävar efter. Framför allt mammorna serverar hemlagad mat som verkar vara väl sammansatt näringsmässigt och familjerna äter tillsammans när det är möjligt. Måltiden är betydelsefull för familjen som en samlande gemensam kraft och att äta tillsammans är viktigt för småbarnsfamiljer (Anving, 2012). Även tonåringar menar att måltiden handlar om mer än mättnad och näring, för dem symboliserar den också trivsel i vardagslivet (Wesslén, 2000). Det är också ett sätt att upprätthålla en normalitet i vardagen, vilket kan vara än viktigare i familjernas svåra boendesituation.

När det gäller livsmedelval och maträtter, lagar och serverar föräldrarna, företrädesvis mamman, mestadels traditionella rätter från sina respektive hemländer. Det är ett sätt att bibehålla sin egen kultur, identitet och traditioner. Tidigare forskning visar att det är viktigt för mamman att få göra detta för sin familj (Brembeck m.fl., 2006). Måltiderna består oftast av mycket grönsaker och verkar ha en bra balans och sammansättning av olika matkomponenter vilket bidrar med god näring. Tradition-

ellt är det så vid flytt till ett nytt land att de gamla baslivsmedlen behålls i största möjliga utsträckning, det vill säga ris, pasta eller potatis samt den typ av grönsaker, baljväxter och kött som tidigare ätits (Koçtürk, 2003). Det som oftast förändras och anammas först är tillbehör som är enkla att ändra och använda samt snacks och läsk. Barn och ungdomar är mer benägna att göra som kompisar och andra, vilket kan påverka matvanorna negativt eftersom de livsmedlen oftast är näringsfattiga och i stället innehåller hög andel socker och fett.

I en enkätstudie där 2 189 högstadiel elever i Malmö deltog sågs tydliga samband mellan sämre matvanor och låg socioekonomisk bakgrund. Utländsk bakgrund hade också samband med sämre matvanor, även efter kontroll för skillnader i socioekonomisk bakgrund (Elofsson m.fl., 2018). Fler av ungdomarna med utländsk bakgrund än svensk bakgrund kom från familjer med låg socioekonomisk ställning. Studien visade att ungdomar med utländsk bakgrund i högre utsträckning konsumerade onyttig mat eller dryck och mindre ofta nyttig mat. Studien visade också att ungdomar med bättre relation till sina föräldrar genomgående hade bättre matvanor, vilket också visar på vilken betydelse familjen har.

För barn och unga står förskola, skola och fritids för en del av de måltider och mellanmål som barnen äter under dagtid. För socioekonomiskt utsatta familjer kan det ha betydelse att barnen också får frukost och mellanmål i skolan så att de orkar med skoldagen. I tidigare beskrivna Malmöstudie (Elofsson m.fl., 2018) var det inte ovanligt att högstadiel eleverna hoppade över frukost eller lunch. Cirka 20 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna uppgav att de hoppade över frukosten flera gånger i veckan. När det gäller lunchen var det en av sex bland pojkarna och 20 procent av flickorna som hoppade över lunchen flera gånger i veckan eller alltid. En näringsrik skollunch är speciellt viktig för elever som i övrigt har dåliga matvanor men också en förutsättning för att alla elever på lika villkor ska orka prestera och fokusera i skolan (Livsmedelverket, 2011). Elever som ofta hoppar över skollunchen konsumerar mer energitäta livsmedel (som godis, läsk och bakverk). Ett högt intag av sådana livsmedel ökar risken för fetma och näringsbrist. Dessa tillstånd är i sin tur kopplade till sämre skolprestationer (Livsmedelverket, 2011).

Tidigare forskning i USA om hemlösa barn visar att de oftare är felnärda och att förekomsten av fetma är högre än bland barn med fast hem (Wood m.fl., 1990; Richards & Smith, 2006; Smith & Richards, 2008; Stevens, 2010). Orsaken till det är en högre konsumtion av snabbmat, bekvämlighetsmat och färdigmat som ofta innehåller mycket energi, men lite näring, det vill säga har låg näringsstäthet. Livsmedel med högt fett- och/eller sockerinnehåll är förhållandevis enkla att få tillgång till och äts ofta i stora mängder för att förebygga hunger (Smith & Richards, 2008). Upp-

fattningen efter att ha studerat barnens bilder och intervjuer är att så inte är fallet här, utan i stället serveras barnen hemlagad mat som intas gemensamt på kvällen med familjen. Detta trots att det finns dåligt med plats att laga maten och svårt med förvaring då det ofta är platsbrist. I tidigare forskning bekräftas att det som hemlös eller i tillfälligt boende kan vara svårt att förvara och tillaga mat, eftersom det finns bristande tillgång till kök, kyl- eller frysmöjlighet (Richards & Smith, 2006). Det kan också vara långt till eller svårt med tillgång till butiker med fullständigt sortiment samt låga priser (Stevens, 2010). Att familjerna noga väljer var de inhandlar sin mat framkommer också i intervjuerna eftersom vissa butiker väljs bort på grund av att de är för dyra. Familjerna verkar göra det bästa av de förutsättningar som de har.

En annan reflektion är att familjerna väljer att laga mat hemma i stället för att äta ute. Det är förstas en ekonomisk fråga, men de gånger det förekommer blir det snabbmat som falafel, hamburgare och pizza som ändå är relativt billigt att äta. Snabbmat innehåller ofta ett fett som är onyttigare samt att det ofta konsumeras söta drycker till som inte tillför någon näring alls. Men det kan också vara ett sätt att få göra som andra kompisar och familjer.⁴⁶

⁴⁶ **Jenny Ekblad** har författat detta avsnitt.

KAPITEL 12 AKTSTUDIE HEMLÖSA BARN I MALMÖ

Annika Staaf

Sammanfattning av de fem olika socialtjänstområdena

Nedan följer resultatet av 272 familjers digitala boendeakter från Malmö stad under tiden januari till och med maj 2017.

Vi kan snabbt konstatera att vår bedömning av barnperspektivet i boenderutredningar under den studerade tidsperioden ger mycket låga resultat. Av de 272 akterna (där två utredningar saknades helt i akten och därför inte kunde bedömas), det vill säga totalt 270 boendeakter, har 68 procent lågt eller inget barnperspektiv ens under rubriken Barnperspektiv. En del av grundutredningarna är gjorda tidigare än 2015 innan mer tydliga krav på dokumentation av barns rättigheter infördes i socialtjänstens föreskrifter. Bedömnings- och beslutsdelarna i utredningen visar på ännu sämre resultat: 85 procent av de bedömda akterna har inget eller lågt barnperspektiv. Räknar vi ut antalet utredningar som vi bedömer har medelhög eller hög nivå på barnperspektiv rör det sig om cirka 32 procent av utredningarna, om vi studerar vad som skrivits under rubriken barnperspektiv, och endast 15 procent av akterna når upp till samma resultat i bedömnings- och beslutsdelarna.

Tabell 12.1 Bedömningen av barnperspektiv i samtliga fem socialtjänstområden

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	Lågt	Medel	Högt	Inget	Lågt	Medel	Högt
47	136	79	8	161	68	37	4

I följande avsnitt redovisar vi kortfattat familjernas sammansättning och vilka ärenden som de är aktuella hos socialtjänsten med samt ger exempel på hur de olika nivåerna av barnperspektiv har formulerats i utredningarna. De fem olika socialtjänstområdena i Malmö stad redovisas nedan var för sig. Kapitlet avslutas med att vi diskuterar gemensamma teman eller ämnen som löper genom samtliga fem områden, men även eventuella skillnader mellan områdena.

Avdelning socialtjänst A

Beskrivning av familjerna

I stadsdelsområde A har 73 familjer (och runt 106 boendeakter) granskats. Inom ramen för akterna finns 108 föräldrar, varav 67 mödrar, 41 fäder och 176 barn varav 96 pojkar och 80 flickor.

Av de 73 familjerna har 37 noterats som ensamstående (32 mödrar, 5 fäder). Lägga märke till att anledningen till att en förälder står ensam i akten kan variera. Dels kan det vara så att föräldern lever ensam, dels kan det också vara så att den andra föräldern bor på annan ort alternativt att hjälpbehovet består i ett skyddat boende, varför den andra föräldern inte är angiven i boendeakten. Någon familj är papperslös.

När det gäller familjestorlekar har majoriteten (27) av de granskade familjerna två barn. Åtta familjer av de 73 granskade har fler än fyra barn, tre familjer har sju barn. I genomsnitt har familjerna 2,41 barn. Åldern på föräldrarna varierar från dags datum, mellan 20 år (f. 1998) och 57 år (f. 1961). Barnens åldrar är fördelade från 1 år upp till 33 år, men med en större koncentration från 7 år och uppåt.

Aktualisering på enhet familj, barn och ungdom

34 familjer av de 73 har varit aktualiserade vid enheten familj, barn och ungdom. Orsakerna kan sägas vara att ett av barnen kommit först som ensamkommande och utifrån det har man upprättat en BBIC-akt, men även andra orsaker som att det förekommit våld i den nära relationen, antingen direkt mot barnet eller mot någon av föräldrarna (11 stycken). Ytterligare orsaker till BBIC-akten har varit en orosanmälan från förskola rörande förälders omsorgsförmåga. När det gäller majoriteten av akterna har de efter utredning lämnats utan åtgärd.

Aktualisering på ekonomienhet

64 familjer av 73 har varit aktualiserade på ekonomienheten. Det ska dock noteras att det inte innebär detsamma som beviljat ekonomiskt bistånd eftersom behovet i vissa av fallen anses vara tillgodosett på annat sätt.

Olika exempel på barnperspektiv i utredningar

Barnperspektiv i ärendet (inget eller lågt)

Familj A5

I den här familjen ingår en kvinna med ett barn, 1 år, som utsatts för våld av fadern till barnet. Familjen är flyktingar och har bott hos släktingar tidigare. På grund av våldet är de aktuella inom enheten familj, barn och ungdom, men även inom enheten för ekonomiskt bistånd. De är kända av socialtjänsten sedan barnets födelse. De placeras efter viss tid på skyddat boende via kvinnojourens försorg.

Barn (angivet med enbart personnummer) bedöms riskera fara illa och utvecklas negativt om våldet mot modern ej upphör. Bedömning görs också att barnet är i behov av trygg och lugn miljö då hon bevittnat faderns våld mot modern. Ur ett barnperspektiv är det av största vikt att våldet och hoten mot modern upphör omedelbart då barnet annars riskerar att fara illa och utvecklas negativt. Utredning är med anledning av detta inledd på barnet.

Barnperspektiv i ärendet (lågt)

Familj A13

Familjen består av två vuxna och två barn, varav ett barn är nyfött. Tidigare har familjen varit inneboende, men är numera avhysta på grund av bråk med värden. Familjen är aktuell hos enheten för ekonomiskt bistånd, men inte enheten familj, barn och ungdom.

Eftersom mamman väntar sitt andra barn är barnperspektivet aktuellt i bedömningen. Barn är i behov av en stabil och trygg tillvaro. Genom att bevilja bistånd avseende boende tillgodoses barnet en tillvaro som stärker stabilitet och trygghet. I enlighet med artikel 2, 3 och 6 i Konventionen för barnets rättigheter (2006) ska barnets bästa beaktas i varje beslut som berör barn. Såväl barnets överlevnad som positiva utveckling ska säkerställas till det yttersta av samhällets förmåga. Vidare ska, enligt artikel 12, barnens åsikter komma fram och visas respekt. Samtidigt ska, i enlighet med artikel 5, föräldrarnas ansvar och skyldigheter för barnets utveckling respekteras. Alla barn har rätt till goda levnadsvillkor, i vilka ett tryggt boende anses vara en viktig del. I första hand har föräldrarna inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser huvudansvaret för att säkerställa detta men

i detta fall görs bedömning att det inte finns någon ekonomisk möjlighet att tillgodose detta behov på egen hand. Barnen är i behov av en stabil och trygg tillvaro. Genom att bevilja bistånd avseende boende tillgodoses barnen en tillvaro som präglas av stabilitet och trygghet. Det bör därför anses föreligga skäl att bevilja ansökt bistånd.

Sådana näst intill ordagrant identiska standardiserade skrivningar (och liknande upprepade hänvisningar till barnens behov av en stabil och trygg tillvaro i en och samma utredning) återkommer rutinmässigt i flera olika utredningar, vilka inte anger de enskilda barnens perspektiv.

Barnperspektiv i ärendet (medel)

Familj A12

Familjen består av moder och två barn, 5 och 6 år gamla. Modern har varit utsatt för våld i relationen som barnen bevittnat. Familjen är aktuell för både enheten för ekonomiskt bistånd och enheten för barn och familj på grund av våldet.

Av 1 kap. 2 § SoL framgår att socialnämnden, i åtgärder som rör barn, särskilt beakta vad som kan anses barnets bästa. Mamman har bott med barnen på skyddat boende sedan december 2016. Bedömning görs att boende i övertagbar lägenhet ur ett barnperspektiv är lämpligare än nuvarande boende. Boendeformerna skapar mer stabilitet och trygghet för barnet.

Barnen bedöms fara illa och utvecklas negativt om våldet och aggressiviteten mot modern inte upphör. Bedömningen görs också att barnen är i behov av trygg och lugn miljö då de under sin uppväxt upplevt faderns aggressivitet. Fadern bedöms sakna instinkt och de risker han utsätter barnen för och hur dessa påverkar barnen. Utredning av detta är inledd på barnen.

Barnperspektiv i ärendet (högt)

Familj A27

Familjen består av moder med tre barn som är 12, 10 och 7 år gamla. Familjen är strukturellt hemlös och kom till Sverige som flyktingar år 2016. Den är inte aktuell varken på enheten för ekonomiskt bistånd eller enheten för barn och familj. Familjen får en vandrarhemsplats och senare en övergångslägenhet.

[Samtliga barnens namn] är i behov av en stabil och trygg tillvaro. Barnperspektivet har beaktats genom att nuvarande placering tillgodoser ovan nämnda behov. Dessutom tillåter nuvarande placering en kontinuitet vad gäller skolgång och social tillvaro. Barnen har för närvarande skolgång på X-skolan i XX.

Alla barn har rätt till goda levnadsvillkor, i vilka ett tryggt boende anses vara en viktig del. I första hand har föräldrarna, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, huvudansvaret att säkerställa detta. I detta fall görs bedömningen att det inte finns någon möjlighet att i nuläget tillgodose ett tryggt boende på egen hand varför sökanden med familj beviljas bistånd i form av övergångslägenhet.

Tabell 12.2 Bedömningen av barnperspektiv i avdelning socialtjänst A

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	Lågt	Medel	Högt	Inget	Lågt	Medel	Högt
13	29	31	0	15	15	15	2

Avdelning socialtjänst B

Beskrivning av familjerna

I stadsdelsområde B har 50 familjer och deras 114 boendeakter granskats. Inom ramen för akterna finns 83(86)⁴⁷ föräldrar, varav 47 är mödrar, 36(39) är fäder och 119 barn, varav 59 pojkar och 60 flickor. Av de 50 familjerna har 17 noterats som ensamstående (15 mödrar, 2 fäder). Lägg även här märke till att anledningen till att en förälder står ensam i boendeakten kan variera. Dels kan det vara så att föräldern lever ensam, dels kan det vara så att den andra föräldern bor på annan ort alternativt att hjälpbehovet består i ett skyddat boende, varför den andra föräldern inte står som angiven i boendeakten. Det har specifikt skett i tre akter där tre fäder finns med, men inte är sammanboende med den övriga familjen.

När det gäller familjestorlekar består majoriteten av familjerna av två barn (21 st.). Åtta familjer av de 50 granskade, har fyra eller fler barn. I genomsnitt har familjerna 2,4 barn/familj.

Åldern på föräldrarna varierar från dags datum, mellan 19 år (f. 1999) och 53 år (f. 1965). Några av de yngre föräldrarna har själva tidigare kommit som ensamkom-

⁴⁷ I 3 familjer finns en fader i periferin, det vill säga bor inte ihop med familjen varför summan står inom parantes.

mande flyktingbarn. Barnens åldrar i akterna är fördelade 0 år upp till 21 år. En större koncentration finns dock när det gäller åldrarna 2 till 5 år. När det gällde antal år i bostadslöshet är det flera familjer som blivit aktualiserade 2017 (19/50) tätt följt av 2016 (15/50). En större del av dem är strukturellt hemlösa, det vill säga har haft svårt att etablera sig på den öppna bostadsmarknaden som en följd av tillgången till bostäder. En underliggande orsak är att de relativt nyligen anlant till Sverige från ett tidigare hemland där det pågår ett inbördeskrig. Hos den familj som varit aktualiserad längst finns flera skilda orsaker som exempelvis skuldsättning och kriminalitet.

Aktualisering på enheten familj, barn och ungdom

24 familjer av de 50 har varit aktualiserade vid enheten familj, barn och ungdom. Orsaken är att ett av barnen kommit först som ensamkommande (här 5 st.) och utifrån det har det upprättats en BBIC-akt. Inom ramen för B har även 4 av mödrarna tidigare kommit som ensamkommande och utifrån det fått en egen BBIC-akt upprättad. Även andra orsaker finns som att det förekommit våld i nära relation, antingen direkt mot barnet eller mot någon av föräldrarna (7 st.). Ytterligare orsaker till barnavårdsutredningen har varit en orosanmälan från en förskola om förälders omsorgsförmåga. När det gäller majoriteten av BBIC-akterna har de efter utredning lämnats utan åtgärd.

Aktualisering på ekonomienheten

49 familjer av 50 har även varit aktualiserade på ekonomienheten. Lägg dock märke till att det inte innebär detsamma som att bistånd har beviljats för samtliga av de här familjerna. I några fall har behovet ansetts vara tillgodosett på annat sätt och familjen har då fått avslag på sin ansökan.

Exempel på barnperspektiv i utredningar

Barnperspektiv i ärendet (inget eller lågt)

Familj B12

Familjen består av moder med fem barn i åldrarna 13 år till 7 månader. Familjen anlände som flyktingar och har haft en långvarig boendeproblematik och ekonomiska svårigheter varför de är aktuella på enheten för ekonomiskt bistånd. Barnperspektivet är obefintligt till att börja med men förbättras något i efterföljande boendeutredning. Det går troligen att hänföra den perspektivförändringen till de handlägg-

ningsregler som trädde i kraft vad avser tydligare barnperspektiv i och med föreskrifterna SOSFS 2015:4.

Obefintligt (1403).

Sökanden (ej namngiven) har aldrig haft ett eget boende för henne och dottern. Dottern är 7 månader. Barnperspektivet är beaktat i och med att bevilja sökanden (namngiven) och dottern (ej namngiven) ett genomgångsboende och därmed ge dottern en stabil och trygg bostad. I bostaden kan de bo under trygga förhållanden till dess att sökanden får ett eget förstahandskontrakt (1411).

Sökanden (namngiven) och hennes fyra barn (ej namngivna) bor i genomgångsboende. Barnperspektivet är beaktat i och med att bevilja sökanden (namngiven) och barnen ett genomgångsboende och därmed ge barnen en stabil och trygg bostad. I bostaden kan de bo under trygga förhållanden till dess sökanden (namngiven) får ett eget förstahandskontrakt. Lägenheten är anpassad för två och är numera för liten för familjen, men det finns tillgång till kök och badrum (1703).

Barnperspektivet är beaktat i och med att bevilja sökanden (namngiven) och barnen (ej namngivna) ett övergångsboende med möjligheter att ta över förstahandskontrakt som är en långsiktig planering för familjens boendesituation. Ett övergångsboende ger således barnen en stabil bostad där de kan bo under trygga förhållanden (1710).

Barnperspektiv i ärendet (lågt)

Familj B49

Familjen består av moder och fader samt tre barn, 1 till 10 år gamla. Det är en flyktingfamilj där mannen tidigare varit inneboende med andra män, men när övriga familjen anlände fick de inte plats i boendet. Familjen beviljades tillfälligt boende i Röstånga. Sedan familjen utökades med en dotter och sökande beviljades ett nystartjobb i Malmö blev pendlingen ohållbar – alltså erbjöds familjen därefter att flytta till socialtjänstens egna kollektivboende för hemlösa familjer, Vandraren, varför en flytt skedde omgående. Familjen är aktuell på både enheten för ekonomiskt bistånd och enheten för barn och familj.

Genom det tillfälliga boendet ges familjen möjlighet att planera för den närmsta framtiden gällande skol-/och barnomsorg, boende och framtida sysselsätt-

ning/försörjning. I det tillfälliga hotellet/vandrarhemsboendet ges möjlighet att laga sin egen mat och tvätta sina kläder. Utredning från 1606.

Genom det tillfälliga boendet ges familjen möjlighet att planera för den närmsta framtiden gällande skol-/och barnomsorg, boende och framtida sysselsättning/försörjning. I det tillfälliga hotellet/vandrarhemsboendet ges möjlighet att laga sin egen mat och tvätta sina kläder. Utredning från 1608.

Genom det tillfälliga boendet ges familjen möjlighet att planera för den närmsta framtiden gällande skol-/och barnomsorg, boende och framtida sysselsättning/försörjning. I det tillfälliga hotellet/vandrarhemsboendet ges möjlighet att laga sin egen mat och tvätta sina kläder. Utredning från 1702.

Barnperspektiv i ärendet (medel)

Familj B33

Sökanden (namngiven) kom som flykting från Syrien. När sökanden kom till Sverige fick hen bo tillfälligt hos en bekant till hens fader som bodde i staden. Sökandes son, f. 2011, bodde under tiden hos sökandens moster i K-stad men blev sedan bostadslös (datum). Sökanden beviljades tillfälligt boende på hotell tillsammans med sina två barn och de bodde så under perioden xxx – xxx. Sökanden beviljades därefter boende i stadsområdets lägenhet, ett andrahandskontrakt med boendestöd. Barnens fader kom till Sverige våren xx16 och flyttade in till familjen. I samband med att han fick uppehållstillstånd och övergick till etableringsersättning blev det en fördröjning med hans inkomster och därmed uppstod en hyresskuld och något försenad hyresinbetalning. Sökanden gjorde en avbetalningsplan och har därefter inte haft försenade inbetalningar. I familjen finns två vuxna och två barn som bor i en lägenhet om 2 rum och kök och de är därmed fler personer än vad som är tillåtet i boendet. Utredande socialsekreterare har lyft frågan om byte av lägenhet och tilldelats en lägenhet av MKB. Familjen är aktuell på enheten för ekonomiskt bistånd.

Barnperspektivet är beaktat på så sätt att barnen vid flytt till större lägenhet kommer få mer utrymme. När de börjar skola kommer få mer utrymme för egentid och läxläsning än om de bor kvar i en mindre lägenhet. De kommer också få större frihet i att de inte behöver känna sig tvungna att prat eller röra sig när de har en massagesalong under sin lägenhet. Det kommer bli en längre resväg till förskolan i väntan på platsanvisning närmare hemmet, det har dock bedömts som mindre allvarligt då det kommer under en övergångsperiod och att det är en flytt inom

Malmö stad. Sammantaget är bedömningen att denna flytt kommer leda till förbättringar för barnen. Utredning från 1703.

Socialsekreteraren har tagit hänsyn till barnperspektivet genom att ställa frågor till sökanden och hennes två barn och hur de mår fysiskt och psykiskt. Socialsekreteraren har även träffat sökandens båda barn vid utredningssamtal som ägt rum med sökanden på IoF och har under mötena inte kunnat notera något avvikande i barnens beteende- och känslomässiga utveckling. Socialsekreteraren har även varit i kontakt med socialsekreterare xx på Sesam familjecentral i x område som sökande tillhör och försäkrat sig om att den sökande därigenom erbjuds stöd i sin föräldraroll. Utredning från 1504 respektive från 1412.

Barnperspektiv i ärendet (hög)

Tyvärr har vi inte bedömt några som högt medelvärde i detta område.

Tabell 12.3 Bedömningen av barnperspektiv i avdelning socialtjänst B

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	Lågt	Medel	Högt	Inget	Lågt	Medel	Högt
13	25	12	0	39	10	0	0

Avdelning socialtjänst C

Beskrivning av familjerna

I stadsdelsområde C är det 20 av 50 familjer som är aktualiserade för första gången 2015 eller tidigare. En familj 2009, två familjer 2012, två familjer 2013, åtta familjer 2015 och sju familjer 2015. Det ger en indikation om hur länge barn och föräldrar har levt i en osäker boendesituation, vilket påverkar livets alla delar på ett ofta negativt sätt.

Bland de 50 familjer vi undersökt har varje familj i genomsnitt 2,5 barn. Det finns fem stora familjer i vårt material i detta socialtjänstområde: fyra med fem barn och en familj med sex barn. I 30 familjer förekommer det enligt vår bedömning olika slags problem som våld, missbruk, psykisk ohälsa, intellektuella funktionsnedsättningar, skulder och/eller problem med att klara ett boende som till exempel störningar och att klara att betala in sina hyror i tid. I 11 familjer förekommer det dessutom våld i familjen. Ingen handläggare på vuxenheten har träffat barnen, om de inte följt med föräldrarna vid besöket hos socialtjänsten. Ett hembesök är omskrivet

i familjen (I6), men då samtalade handläggaren inte med barnen. Ingen information har lämnats till barnen, enligt dokumentationen.

Aktualisering på ekonomienhet

I 27 familjer av de 50 finns det en ekonomiakt, utöver boendeakten. För tre familjer finns det någon form av kompensatoriska åtgärder i ekonomiakten: I ett fall har ekonomienheten vidtagit kompensatoriska åtgärder i form av en resa till Liseberg, busskort för att modern ska kunna åka till psykolog och barnen delta i fadderverksamhet samt laktosfri mat till dottern och fotbollskläder (I47).

I två familjer har föräldrarna inte uppehållsrätt, men har ändå beviljats ekonomiskt bistånd för mer än så kallad nödnorm avsedd för den akuta situationen. I en familj, (I22), beviljas familjen hyra, full norm till barnet och livsmedel till modern. Barnperspektivet har varit avgörande i beslutet. I en annan familj (I30) beviljades kvinnan en lägenhet eftersom hon hade varit utsatt för våld.

I familj (I25) beviljas egen toalett eftersom det finns ett spädbarn i familjen som är för tidigt fött och är infektiöskänsligt.

Aktualisering på enheten familj, barn och ungdom

25 av de 50 familjerna är även aktuella på enheten familj, barn och ungdom och det finns en barnavårdsutredning på någon eller några av barnen. I tre fall är anledningen att ett av barnen varit ensamkommande flyktingbarn och utredningen är föranledd av att barnen varit familjehemsplacerade hos en släkting. Denna vård upphörde sedan när barnets familj anlände till Sverige och i de familjerna förekommer inga beskrivna sociala problem. I hela åtta familjer finns det sociala problem, enligt vår bedömning av materialet från boendeakterna, men barnen är inte uppmärksammade såtillvida att en barnavårdsutredning är genomförd.

Exempel på barnperspektiv i utredningar

I boendeutredningarna har man emellertid mer eller mindre uppmärksammat barnen i familjerna. I följande redogörelser framkommer följande exempel på skrivningar i vilka vi sedan har bedömt nivån av barnperspektiv utifrån bedömningsmatrisen ovan.

Barnperspektiv i ärendet (inget)

Familj C1

I den första familjen ingår två barn i åldrarna 7 och 17 år. Familjen har flytt från Kanada till Sverige på grund av rädsla för fadern. De är varken aktuella på enheten för ekonomiskt bistånd eller enheten för barn och familj.

Då J har två barn har särskild hänsyn tagits till barnperspektivet vid bedömning och beslut i ärendet. Ansvarig handläggare anser inte att boende på vandrarhem är en långsiktig lösning för något barn, dock anses det vara det boende som motsvarar barnens behov av tak över huvud ekonomiskt i det akuta skedet. Barnen har i dagsläget ingen skolgång att ta hänsyn till.

Barnperspektiv i ärendet (lågt)

Familj C44

Familjen består av en kvinna, f. 1984, och hennes två barn, f. 2002 och 2007. Hon lider av psykisk ohälsa och det finns även allvarlig missbruksproblematik, tidigare hos båda föräldrarna men numera enbart hos fadern som inte längre bor med familjen. Kvinnan har även varit aktualiserad som barn inom socialtjänsten och haft försörjningsstöd sedan 2002. Hon blev vräkt på grund av störningar 2010. Hon har också varit utsatt för våld. Hon har haft många olika boenden genom socialtjänsten.

Grundläggande behov för barn avseende boende är att barn bör ha ett tryggt och stabilt boende för att kunna upprätthålla kontinuitet i livet avseende bland annat förskola, skolgång, socialt liv och fritidsaktiviteter. Med beviljat boende på Sorgenfrivägen anses dessa behov tillgodosedda.

Barnperspektiv i ärendet (medel)

Familj C20

Familjen har flytt från Saudiarabien på grund av att kvinnans frihet inskränktes. Det fanns en hotbild mot familjen från mannens övriga familj. Familjen är även aktuell på enheten för ekonomiskt bistånd.

Bedömning görs att L och hennes dotter är i behov av skyddat boende. Att bo i ett skyddat boende är inte en önskvärd situation för något barn. Men det är det som

krävs i den akuta situationen för att barnets säkerhet ska vara garanterad. Med hjälp av skyddat boende på M har (barnets namn) möjlighet att börja i skolan. Bedömning kring möjlighet till andra lösningar kommer att göras fortlöpande för att säkerställa vistelsen i det skyddade boendet.

Barnperspektiv i ärendet (högt)

Familj C30

Familjen består av en kvinna, som har blivit utsatt för våld under graviditeten av barnets fader. Pojken är 3 år. Kvinnan har sedan bott med en annan man i ett rum, men hon är sedan separerad från mannen. Hon har därefter bott på Finja-Bo, Arlöv Park hotell och Lillhem under en tid av åtta månader. Hon har sedan fått en social lägenhet. Kvinnan har inte uppehållsrätt i Sverige. Familjen är varken aktuell på enheten för ekonomiskt bistånd eller enheten barn och familj.

Ansvarig socialsekreterare har inte träffat S under utredningen. Enligt Malmö stads riktlinjer omfattas alla barn bosatta i kommunen som är i behov av hjälp och stöd av socialtjänstens omsorg. Detta innefattar för barn försörjningsstöd enligt full norm och rätt till bistånd för sin livsföring i övrigt vilket innefattar boende. Barnets rättigheter likställs med andra barn i Malmö oavsett föräldrars uppehållsrätt. Genom att bevilja A och S tilldelning av andrahandskontrakt och boendestöd ges S möjligheten att växa upp under goda och trygga levnadsförhållanden.

Tabell 12.4 Bedömningen av barnperspektiv i avdelning socialtjänst C

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	Lågt	Medel	Högt	Inget	Lågt	Medel	Högt
3	27	17	3	15	15	15	2

Avdelning socialtjänst D

Beskrivning av familjerna

De 49 familjerna i stadsdelsområde D har i genomsnitt 2,2 barn per familj – 64 pojkar och 46 flickor. Det finns fyra stora familjer: tre familjer har fem barn och en har sex barn. I 24 familjer förekommer det sociala problem och i 23 av dem har man genomfört en barnavårdsutredning. I en familj förekommer det våld i samband med en skilsmässa, men barnens situation har inte uppmärksamats genom att en anmälan

har gjorts till enheten för barn och familj. Inte heller på ekonomi- eller boendeenheter har man uppmärksammat barnens situation (N12). Sammantaget innebär det att man i socialtjänstområde D i stor utsträckning har uppmärksammat de familjer där det förekommer problem i familjen. I 16 av 49 familjer förekommer det våld. I fyra familjer förekommer det psykisk ohälsa, ofta i kombination med andra sociala problem som våld och omsorgssvikt. I fem familjer förekom det missbruk, ofta i kombination med våld och ekonomiska problem.

Elva familjer är aktualiserade 2015 eller tidigare. Sex av dem har sociala problem av vilka två familjer är aktualiserade redan år 2011 och 2013. Båda familjerna har sociala problem i form av våld i familjen samt omsorgssvikt (D22 och D44). Ingen information har lämnats till barnen av personal från vuxenenheten. I en familj (D24) har handläggaren samtalat med barnen efter påtryckningar från föräldrarna. 46 av familjerna lever fortfarande i tillfälligt boende när studien avslutades. Tre av 49 familjer har fått övergångslägenhet: två på Industrigatan och en på Vendelsfridsgatan.

Aktualisering på ekonomienheten

38 av 49 familjer är aktualiserade på ekonomienheten. I ett fall löser socialtjänsten elskulden utifrån barnens behov (D7). Ett fall nekar man i stället att betala barnomsorgsavgiften (D25). I en familj (D28) beviljas bistånd till familjen enbart på grund av barnperspektivet.

Aktualisering på enheten familj, barn och ungdom

I de 49 familjer som är aktualiserade på grund av hemlöshet finns det 23 barnavårdsutredningar avslutade på en eller flera barn. I 14 fall har boendeutredaren på något sätt uppmärksammat barnens situation i de 23 familjerna. Det kan vara alltifrån att boendeutredaren anmäler sin oro till enheten för barn och familj till att man enbart konstaterar att det till exempel finns missbruksproblem i familjen.

Det innebär att i nio familjer har man inte uppmärksammat barnen på vuxenenheten trots att det finns allvarliga missförhållanden i familjen. I en familj (D38) förekommer det mycket allvarliga problem i form av missbruk, våld, även riktat mot barnet, omsorgssvikt och instabilt liv, enligt BBIC-dokumentationen.

Exempel på barnperspektiv i utredningar

Barnperspektiv i ärendet (inget)

Familj D38

Familjen består av föräldrar och ett barn, 6 år gammalt. De har en flerårig social problematik med ambulerande liv, missbruk och våld i familjen. De är aktuella för både enheten för ekonomiskt bistånd och enheten för barn och familj.

Bedömning görs att placering i tillfälligt boende ur ett barnperspektiv är lämpligare än nuvarande boende. Boendeformen skapar mer stabilitet och trygghet för barnet.

Utifrån upprättad checklista för placering av hemlösa barnfamiljer bedömer undertecknad socialsekreterare att boendet är ett skäligt tillfälligt boende för en barnfamilj.

Barnperspektiv i ärendet (lågt)

Familj D16

Familjen består av en ensamstående moder med ett barn som är 3 år gammalt. De ansöker om boende eftersom modern utsatts för våld. De är aktuella för enheten familj, barn och ungdom på grund av våld i familjen, men även annan problematik som kriminalitet hos modern. De placeras på skyddat boende.

M har ambulerat mellan olika tillfälliga boenden med sin mor sedan två till tre veckor tillbaka. Bedömningen görs att boendet i akut/tillfälligt boende, ur ett barnperspektiv, är lämpligare än nuvarande boende. Boendet skapar mer stabilitet och trygghet för barnet. Utifrån upprättad checklista för placering av barnfamiljer bedömer undertecknad att boendet är ett skäligt tillfälligt boende för en barnfamilj.

Familj D17

Familjen består av moder och fader samt två barn i åldrarna 2 och 4 år. Familjen är flyktingar som inte längre kunde bo kvar hos vänner. De är aktuella för både enheten för ekonomiskt bistånd och enheten för barn och familj.

Parets två minderåriga barn, A och J (namngivna), har vid besöksdatum precis anlänt till Sverige. Barnen har varit från sin moder i ca tre års tid och J har feber och är utmattad under besöket. Bedömning görs att ett akutboende ur ett barnperspektiv är lämpligare än nuvarande boendesituation. Boendeformen skapar mer stabilitet och trygghet för barnen samt möjliggör för föräldrarna att på bästa sätt tillgodose barnens behov. Utifrån upprättad checklista för placering av barnfamiljer bedömer undertecknad socialsekreterare att boendet är skäligt tillfälligt boende för en barnfamilj. (Scandic och Finja-Bo)

Familj D46

Familjen består av föräldrar och tre barn i åldrarna 6 till 18 år som nyligen kommit till Sverige som flyktingar. Familjen är varken aktuell för enheten för ekonomiskt bistånd eller enheten för barn och familj.

H (modern) säger att A går på förskola vid Triangeln och att han ska börja nollan på Johannesskolan och att fadern i familjen genomgår behandling för latent tuberkulos, med tre månader kvar av behandlingen. Socialtjänsten beviljar familjen tillfälligt boende i väntan på att de hittar ett boende på egen hand.

Boendet ger dem möjlighet att tillgodose barnens grundläggande behov av en trygg boendesituation.

Utifrån upprättad checklista för placering av hemlösa barnfamiljer bedömer undertecknad att boendet är skäligt, tillfälligt boende för en barnfamilj. Beviljat boende ger familjen tillgång till toalett, dusch, matlagningsmöjligheter och tvättstuga (lägenhet med stöd via Tamira).

Barnperspektiv i ärendet (medel)

Familj D24

Familjen består av moder och fader samt två barn i åldrarna 14 och 8 år. De kom som flyktingar och har ett hyreskontrakt som löpt ut varför de är i princip hemlösa. Eventuellt kan de få tillfälliga boenden hos vänner under kortare tider och på olika ställen i Skåne, men inget mera stadigvarande. Familjen är varken aktuell för enheten för ekonomiskt bistånd eller enheten för barn och familj.

I utredningen går det att utläsa att det görs en bedömning att ett tillfälligt boende är bättre än det alternativa boendet. Samtalet med barnen sker efter samtycke av föräldrarna. Det äldre barnet ger uttryck för rädsla att byta skola. Han berättar att han blivit mobbad på tidigare skolor, men att han nu äntligen hittat kompisar. Barnen har

flyttat och bytt skola många gånger och önskar nu en stabil tillvaro. Det äldre barnet har kontakt med Kirsebergsskolans kurator.

På grund av den aktuella situationen är det av vikt att barnen kan behålla en så stabil situation i övrigt samt att en akut boendelösning blir kortvarig.

Barnperspektiv i ärendet (högt)

Familj D25

Familjen består av modern och fyra barn i åldrarna 5 till 12 år. Två av barnen anlände först som ensamkommande och familjen återförenades sedan. Familjen har haft några tillfälliga boenden innan de blev helt hemlösa.

B:s äldsta barn har tagit väldigt stort ansvar i hemmet då B varit för sjuk för att ta hand om sig själv eller sina barn. Detta pågick under tiden de bodde i flyktingläger. Även under första tiden i Sverige när barnen var placerade på boende var det de äldsta barnen som tog hand om sina syskon när personal ej fanns tillgänglig. B har i samtal med socialsekreteraren på enheten för barn och familj uppgett att hon önskar kunna ta hand om sin familj på egen hand utan hjälp av sina barn. Barnen kommer få egen kontaktperson beviljad som ska stötta dem i kontakten med skola, vård och liknande kontakter samt hjälpa dem att få en meningsfull sysselsättning. Barnen och B kommer ha kontakt med öppenvården i form av samtalsstöd. B kommer få vägledning i sin föräldraroll och på så sätt kunna ta ansvaret som förälder från de äldsta barnen.

Vid ett tillfälle har det angetts att handläggaren har träffat barnen för samtal.

Tabell 12.5 Bedömningen av barnperspektiv i avdelning socialtjänst D

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	lågt	medel	högt	inget	lågt	medel	högt
13	25	8	3	37	8	3	0

Avdelning socialtjänst E

Översiktlig beskrivning av familjerna

I stadsdelsområde E är det 15 familjer av de 50 som undersökts som är aktualiserade på vuxensektionen för första gången 2015 eller tidigare. Två familjer 2011, ytterligare två 2012, en familj 2013, en familj 2014 samt nio familjer 2015. Det innebär att 30 procent av familjerna har levt i osäkra boendesituationer under mer än två år. Vissa familjer anger i akten att de levt under osäkra hemförhållanden under mer än fem år.

Bland de 50 familjer vi har undersökt har varje familj i genomsnitt 2,37 barn om man även räknar in de barn som är placerade utanför hemmet av olika skäl (t.ex. anlänt som ensamkommande flyktingbarn och familjehemsplacerats eller placerats efter beslut om LVU). Det finns flera stora familjer i vårt material från område E, en familj har sex barn, fyra familjer har fem barn (samt ytterligare två vuxna utflyttade i ett fall) och ytterligare fyra familjer har fyra barn vid aktualiseringen.

I 22 av de 50 familjer vi har studerat från område E förekommer det olika former av problem i familjerna, utöver att de inte har någon bostad: våld, annat bråk och trakasserier, missbruk, psykisk ohälsa och intellektuella/kognitiva funktionsnedsättningar. I 10 familjer av 50 förekommer våld, hot om våld eller trakasserier, det vill säga i hela 20 procent av familjerna.

I flera (12 av 20 familjer) av de boendeutredningar som rör familjer i vilka större delen av familjemedlemmarna nyligen har anlänt till Sverige framkommer att hela familjen, det vill säga även barnen, varit närvarande vid besöket på socialförvaltningen vid ansökan om boende. Det framkommer dock inte i någon utredning om man har anpassat informationen som ges under utredningen till barnen eller om de har tillfrågats om sin åsikt och i så fall vilken åsikt de har. I några fall är barnet eller barnen under 1 år varför frågan om information till och delaktighet av barnet saknar relevans.

Aktualisering på ekonomienhet

I 38 familjer finns även aktualiseringar avseende försörjningsstöd för familjen, det vill säga i 75 procent av familjerna. Vissa familjer har dock enbart ett mindre kompletterande stöd på grund av andra ersättningar, främst från Försäkringskassan i form av etableringsersättning. I akterna för försörjningsstöd finner vi det man benämner kompensatoriska åtgärder för att familjen som har barn inte ska drabbas oskäligt hårt av familjens utsatta ekonomiska situation. I ett fall fick familjen försörjningsstöd trots att de vistats utomlands och egentligen inte var berättigade till

bistånd, i ett fall fick familjen bekostat resa och inträde till Tosselilla sommarland och ytterligare tre familjer fick extra bistånd i form av busskort för resor (Jojo-kort).

En av familjerna, som består av en ensamstående fader med ett nyfött barn, beviljas bistånd till boende med stöd av 4 kap. 2 § SoL eftersom han inte har så kallad uppehållsrätt i Sverige. I det fallet anses modern inte vara lämplig att ta hand om sitt barn på grund av omfattande psykisk ohälsa och barnet har därför blivit omedelbart omhändertaget enligt LVU och placerat på XX barnhem fram till dess att fadern anländer från annat EU-land.

I ett annat fall beviljas en familj av EU-migranter, som består av en ensamstående moder med pojkvän och två barn, 3 och 7 år (E37) och som saknar uppehållsrätt i Sverige, en natt på boende på grund av akut nöd, enligt 4 kap. 1 § SoL.

Aktualisering på enheten familj, barn och ungdom

Utöver en akt om försörjningsstöd finns det ofta även barnavårdsärenden, pågående eller avslutade inom enheten familj, barn och ungdom. Barnavårdsutredningar har utförts i 20 av de 50 familjerna på något, flera eller samtliga av barnen. De 20 familjerna är enligt vår bedömning allvarligt socialt belastade med omfattande och allvarlig psykisk ohälsa, missbruk och upprepat och allvarligt våld, hot om våld eller trakasserier. I ett ärende förekommer våld i familjen som dokumenterats i boendeakten, men trots det har inga barnavårdsutredningar initierats på något av barnen.

Vi har undersökt akterna utifrån nivån på barnperspektiv i både beslut och bedömning och under rubriken barnperspektiv. I boendeutredningarna på vuxensektionen för socialområde E har man ofta inte uppmärksammat barnen och haft ett barnperspektiv alls eller i låg utsträckning och av 48 boendeutredningar (i två ärenden fanns det ingen grundutredning i journalen) har rubriken Beslut och bedömning i 33 utredningar inget barnperspektiv alls och 11 utredningar har en låg nivå av barnperspektiv. Endast 4 utredningar har ett bedömt medelperspektiv i denna del av utredningen. Vad gäller rubriken Barnperspektiv har 5 utredningar fortfarande inget barnperspektiv och 30 utredningar ett lågt sådant, medan ett medel och högt bedömt barnperspektiv förekommer i 11 respektive 2 utredningar. Vad gäller socialområde E redovisas här några exempel för de olika nivåerna. I följande citat är namn och andra igenkänningsmarkörer förändrade, men textens övriga innehåll är direkta citat från grundutredningarna för Vuxen boende.

Barnperspektiv i ärendet (inget)

I fyra akter fanns inget alls skrivet om barnen, inte ens under rubriken Barnperspektiv. I en akt fanns en notering under rubriken Barnperspektiv.

Familj E1

En familj med man och hustru samt fyra barn (i åldrarna 17–12 år), samtliga döttrar, Familjen har kommit till Sverige från Afghanistan på grund av anknytning till en son (född -99) och boende på HVB i annan kommun. Här uppstår en tvist om vilken kommun som är ansvarig för familjens boendesituation och Vuxen E beviljar tre nätter på hotell för att hinna utreda boendefrågan. Eftersom det finns barn i familjen beviljas boende.

Barnperspektiv i ärendet (lågt)

Familj E2

Man och hustru med tre barn (födda 01, 02 och 05), två pojkar och en flicka, från Syrien. Mannen har kommit till Sverige redan år 2014 och då bott på flera olika tillfälliga adresser, men familjen kommer först 2017 på så kallad anknytning eller familjeåterförening. När familjen anländer ansöker man om boende eftersom mannen den senaste tiden har varit hemlös och enligt egen utsago *bott som en uteliggare*.

Gemensamt boende och tillgång till kök och egen toalett samt skola i närheten för barnen, står det att läsa under rubriken Barnperspektiv.

Familj E6

Familjen består av en ensamstående kvinna med en dotter som är 1 år gammal. Modern ansökte om asyl i Sverige för två år sedan och har fått ett tillfälligt uppehållstillstånd på tre år. Familjen har sedan dess varit inneboende på flera olika adresser och ambulerat runt innan de ansökte om boende efter det att familjen blev utkastad av hyresvärderna från deras senaste boende. Fadern sitter i fängelse i Tyskland och det är oklart vilket brott han har dömts för. I och med ansökan om boende får de hjälp att även ansöka om försörjningsstöd, men familjen är inte aktuell hos enheten familj, barn och ungdom.

Under rubriken Barnperspektiv har handläggaren direkt kopierat högst standardiserad text från en annan utredning, men i det här fallet (dvs. familj V6) är dottern endast 1 år gammal och då passar inte texten:

Bristen på plats att göra läxor samt avsaknaden av en långsiktig boendelösning är anledningarna att hotell- eller dygnsboende inte är en bra lösning,

Barnperspektiv i ärendet (medel)

Familj E11 (2)

Familj med sju barn (vuxna döttrar), varav fem hemmaboende underåriga, födda 00, 04, 05, 07, 15 (tre flickor och två pojkar). De ansöker om boende eftersom frun med barn anlant till Sverige dagen före. Mannen har redan bott i Sverige i cirka 3 år och då haft tillfälliga boenden hos vänner men kan inte bo kvar med familjen. Dottern har en funktionsnedsättning som är omfattande, men ännu inte utredd i Sverige.

Enligt 1 kap. 2 § SoL ska barnets bästa beaktas i alla ärenden som rör barn. I 5 kap. 1 § 2 st. SoL beskrivs även barn och unga som en särskild grupp som socialnämnden särskilt ska beakta. Socialnämnden ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Ett hotell eller dygnsboende är aldrig det bästa alternativet för barn att bo i. Bristen på eget utrymme, bristen på plats att med lugn och ro kunna göra läxor samt avsaknaden av en långsiktig boendelösning är några av anledningarna till att hotell eller dygnsboende inte är ett bra alternativ.

Utredande socialsekreterare tar del av dokument som familjen uppvisar där det framkommer att dottern S XX har blivit bedömd i sitt hemland som fullt funktionsnedsatt och i behov av föräldrarnas omvårdnad hela tiden.

Familj E21

Familjen består av en ensamstående kvinna med fem barn, en son 18 år, en dotter 16 år, son och dotter som båda är 14 år samt en son 12 år, varav den äldre sonen anlände först till Sverige som ensamkommande flyktingbarn. Han är familjehemsplacerad utanför hemmet. Familjen anlände därefter till Sverige som anhöriginvandrare.

Enligt 1 kap. 2 § SoL ska barnets bästa beaktas i alla ärenden som rör barn. I 5 kap. 1 § 2 st. SoL beskrivs även barn och unga som en särskild grupp som socialnämnden särskilt ska beakta. Socialnämnden ska verka för att barn växer upp under trygga och goda förhållanden. Ett hotell eller dygnsboende är aldrig det bästa alternativet för barn att bo i. Bristen på eget utrymme, bristen på plats att med lugn och ro kunna göra läxor samt avsaknaden av en långsiktig boendelösning är några av anledningarna till att hotell eller dygnsboende inte är ett bra alternativ. Boendet på Arlov Park Hotel kan ses som en kompensatorisk åtgärd när det gäller barnets bästa.

Bedömningen är att beskrivningen av skälen eller motiven till placeringen hamnar på medelnivå, även om den är en svag medelnivå. De här skälen används relativt ofta, det vill säga de utredande socialsekreterarna återanvänder exakt samma formuleringar för olika familjer. Det är förvisso tillåtet att effektivisera utredningsarbetet på sådant sätt, men endast under förutsättning att texten passar för de olika berörda familjerna. Dessutom ska varje utredning vara individuellt utformad, vilket det finns uppenbara risker att det inte blir i fall som dessa. Vi åskådliggör skillnaden mellan svag och stark medelnivå genom diskussionen nedan om barnperspektiv i utredning E24 som vi i stället placerar på en stark medelnivå.

Familj E24

Familjen består av en ensamstående kvinna A med en dotter B (namngiven) som är placerad utanför hemmet efter beslut om LVU, men som sedan återvänder och vårdas enligt LVU i hemmet. Ursprungligen från XX-land med omfattande psykosocial problematik och en PTSD-diagnos efter traumatiska upplevelser i hemlandet. Modern har sedan ankomsten till Sverige levt i flera destruktiva relationer med inslag av våld och övergrepp. Dottern har en ADHD-diagnos med ett utagerande beteende och har utsatts för sexuellt våld av en väninnas pojkvän. Hon går på skola för barn med särskilda behov.

A har en dotter B som numera är LVU-placerad i hemmet och erhåller stöd i form av familjebehandling, beviljad av socialtjänsten. Föräldrar kan inte ses som avskilda från sina barn och barnens bästa ska alltid tagas i beaktning vid socialtjänstens beslut även om det gäller insatser som berör föräldern. Barnkonventionen artikel 18 konstituerar att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för sina barn. Vidare ska kommunen se till att ge stöd och bistånd till föräldrarna för att de ska kunna fullgöra sitt ansvar.

Att bevilja A bistånd i form av boende ökar chanserna till att B får en stabil boendesituation vilket medför i ett längre perspektiv större möjlighet för hennes dotter att få tillgång till sin mamma och att A kan fullgöra sitt ansvar som förälder.

I exemplet ovan kan man tydligt se att utredaren har tagit sig tid att individualisera texten och ange familjemedlemmarnas namn, men även ge lite information om deras bakgrund och levnadshistoria. Diskussionen under rubriken *barnperspektiv* i grundutredningen gör gällande att föräldrar har ett ansvar för sina barn och detta ansvar

kan och bör A bära. Därför möjliggör man för moder och dotter att skapa en stabil boendesituation så att dottern får tillgång till sin moder.

Barnperspektiv högt

Det finns dessvärre inte enligt vår bedömning något fall av de 50 fall/48 utredningar vi har tagit del av från område E där både dokumentationen under rubriken *Barnperspektiv* och *Bedömning* har sammanvägts. De två utredningar som bedömts ha ett högt barnperspektiv under den rubriksättningen hamnar på ett medelvärde, men ett högt sådant, eftersom bedömningen sedan inte tar motsvarande hänsyn till barnet eller barnens behov.

Tabell 12.6 Bedömningen av barnperspektiv i socialtjänstområde E

Barnperspektiv				Bedömning och beslut			
Inget	Lågt	Medel	Högt	Inget	Lågt	Medel	Högt
5	30	11	2	33	11	4	0

Exempel på komplexa avvägningar i bedömningen av barnperspektiv

Familj C13

Familjen består av en ensamstående kvinna med två barn. Det ena barnet går i tredje klass och det andra barnet i gymnasiesärskolan. Modern har sagt upp sitt första handskontrakt med omedelbar verkan eftersom hon menar att familjen känner sig otrygg på grund av kriminella gäng i området som barnen blivit hotade av. De har bott i lägenheten i fjorton år. Hon uppger att hon under lång tid har velat byta bostad, men inte fått gehör för det av socialtjänsten. Familjen har både anmärkningar vad gäller störningar och sena betalningar av hyror, vilket innebär att familjen har små möjligheter att finna en lägenhet på egen hand. Föräldrarna är separerade och fadern är bostadslös. Modern är analfabet.

Socialtjänsten tar kontakt med hyresvärderna som erbjuder henne en annan lägenhet i samma område under uppsägningstiden. Hon avböjer erbjudandet och löser sin situation genom att i stället bo hos bekanta, bland annat i Stockholmsområdet. Samma månad som familjen flyttar från sin lägenhet kommer det in en anmälan från skolan om att det 7-åriga barnet A har mycket hög frånvaro och de få dagar han är i skolan kommer han ofta för sent. Under hans första termin i skolan har han 52 procents frånvaro. När de tre månadernas uppsägningstid har gått uppger modern att hon inte kan lösa sin boendesituation längre på egen hand. Familjen beviljas då boende akut

på Finja-Bo. När de bor på Finja-Bo slutar barnen att gå till skolan helt och hållet. Under tre månaders tid går de över huvud taget inte i skolan. De erbjuds då skola i Hässleholm vilket modern inte går med på. Hon börjar därefter pendla med barnen till deras skolor i Malmö. Barnet A uppger att han saknar skolan. Det äldsta barnets kontaktperson på BUP uppger att barnen behöver komma tillbaka till Malmö eftersom familjens situation är kaotisk. Barnet A har drabbats av skabb under tiden på Finja-Bo och A uppger att någon person har hotat familjen med kniv när de bodde på Finja-Bo. När studien avslutades bodde familjen kvar på Finja-Bo.

Barnperspektiv i utredningen

Då N har två barn har särskild hänsyn tagits till barnperspektivet vid bedömning och beslut i ärendet. Ansvarig handläggare anser inte att boendet på vandrarhem är en långsiktig lösning för något barn, dock anses det vara det boende som kan motsvara barnens behov av tak över huvudet i det akuta skedet. Barnen går i förskola och gymnasieskola i Malmö, vilket har vägts in i beslutet med bedömning görs att det är rimligt att pendla en viss period för att avhjälpa den akuta situationen som uppstått gällande boendet.

Tankar om utredningens komplexitet

Det här är ett exempel som tydligt visar på komplexiteten i ett ärende. På ett sätt kan man säga att man tagit hänsyn till barnperspektivet eftersom familjen har fått hjälp med boende trots att familjen sagt upp ett förstahandskontrakt, vilket i sin tur innebär att föräldern inte tagit det ansvar man skulle kunna förvänta sig. Familjen har mycket små möjligheter att finna bostad på egen hand och moderns beslut att flytta kanske var hennes sätt att värna om barnen eftersom hon upplevde att det var hennes enda utväg att få en lägenhet i ett annat område? Kanske har modern kognitiva brister som i kombination med bristande förmåga att läsa och skriva har inneburit att hon har svårt att se vidden av sitt beslut?

Om man ser på ärendet utifrån ett barnperspektiv, är det ett barn som lever i en familj med många riskfaktorer och mycket få skyddande faktorer. Skolutbildningens betydelse är oomtvistad för barns utveckling och det yngsta barnet har redan under sin första termin i första klass missat mer än hälften av all utbildning.

Det här borde vara en familj som är högprioriterad att hjälpa utifrån ett barnperspektiv. Det är en förälder som rätt så uppenbart brister i sitt ansvar och sin förmåga att stödja sitt barn i att få sina allra mest grundläggande behov tillgodosedda. Hur mycket får barnen betala för föräldrarnas brister? Är föräldrarnas förmåga tillräck-

lig? Boendeutredaren har inte träffat barnen i familjen och av det skälet inte kunnat få information om deras upplevelser av sin boendesituation och det kringflackande liv de för. Det går även att diskutera huruvida det också kan finnas disciplinerande inslag i ärendet, mamman är en ovärdig klient som själv försatt sig i en ohållbar situation och tillrättavisas för det. Men i ärendet blir det tydligt att det är mest barnen som hamnar i kläm, varken boende eller skolgång fungerar längre.

Det går även att tolka det som att mamman agerar utifrån sitt handlingsutrymme för att på sikt skapa en bättre miljö för sina barn. Hon har under lång tid försökt att få en annan lägenhet. Familjen har en komplex problematik med olika slags funktionsnedsättningar och mamman är dessutom analfabet. Genom att placera familjen i ett högriskområde bygger socialtjänsten på antalet riskfaktorer i familjen. Samtidigt har socialtjänsten ett slags kundförhållande till olika hyresvärdar och det går också att förstå att man är rädd att förlora lägenheter genom att placera en familj som är störande i områden som uppfattas som mer attraktiva.

I det andra exemplet bedöms barnperspektivet vara väsentligen högre, men även detta exempel har en komplex problembild att ta in med omfattande psykosocial problematik att ta hänsyn till när man utreder vilka boendeformer som kan anses vara lämpliga för familjen.

Familj C47

Familjen består av en ensamstående kvinna som bor tillsammans med två barn: en flicka B som är 17 år och en pojke F som är 14 år. Flickan har autism och eventuellt en mindre utvecklingsstörning. Modern har flera olika neuropsykiatriska diagnoser. Lägenheten tillhör kvinnans före detta sambo som har sagt upp lägenheten i samband med separationen från kvinnan. Mannen har kontaktförbud med familjen eftersom han brukat våld mot pojken F. Kvinnan kan inte ta över kontraktet eftersom det förekommit störningar. Hon har även skulder, vilket leder till att hon är så kallat svartlistad på MKB.

När F var 10 år inkom flera anmälningar till enheten familj, barn och ungdom eftersom det fanns oro för familjens situation på grund av misär i hemmet, våld, konflikter och att modern hade både psykisk ohälsa och missbruksproblem. Hon har ingen kontakt med sin övriga familj. Mannen hon bor med tillhör personkretsen inom LSS och har god man. När hon bodde med mannen i den nuvarande lägenheten i Malmö kom det in flera anmälningar från olika grannar om att det förekom bråk och skrik från sju på morgonen till sent på natten. Den utredningen ledde till att F fick insatsen familjefokus (stöd i familjen) i sex månader.

Barnperspektiv i utredningen

E har två barn, F och B. B har autism och ev. en mindre utvecklingsstörning vilket gör henne mycket känslig för förändringar då hon lätt kan bli utagerande och må mycket dåligt. F har varit utsatt för våld av E:s sambo och mår mycket dåligt över detta, vilket gör att även han befinner sig i en mycket känslig situation. Mamma uppger att B inte skulle klara en hotellplacering eller annat tillfälligt boende utan behöver en boendelösning som är relativt stabil och i en hemlik miljö. En hotellplacering är aldrig lämplig utifrån ett barnperspektiv, och med hänsyn till B:s problematik är det ännu viktigare att undvika en sådan placering. På grund av detta är det viktigt att familjen beviljas ett boende som är stabilt och tryggt. Med hänsyn till B är det även viktigt att boendet är relativt nära skolan, samt att det finns möjlighet att ha husdjur i lägenheten då F och B har varsin katt.

Efter två år i genomgångslägenhet fick de en övertagbar lägenhet.

Kompensatoriska åtgärder i ekonomiakten

Mot bakgrund av vad som hänt anses det skäligt att bevilja sökande resa till Liseberg med hänsyn till barnen. Busskort beviljas med hänvisning till att sökanden måste ta sig till sin psykolog och för att barnen ska kunna delta i en fadderverksamhet.

Tankar om utredningens komplexitet

Formuleringen under Barnperspektiv bedömer jag har en medelhög upp till nästan hög nivå. Socialsekreteraren nämner barnen vid namn och ser även till deras önskemål om att ha med sig sina katter när de flyttar och att boendet ligger nära deras skola. Uppgifterna kommer dock från modern och inte barnen själva eftersom utredaren inte träffar dem. Ibland är det inte till barnens bästa att träffa socialsekreteraren, men då ska anledningen framgå av dokumentationen, vilket den inte gör.

Med tanke på barnens extrema livssituation borde de här barnen ha högprioriterats av socialtjänsten. Boendesekreteraren kunde faktiskt ha träffat barnen och undersökt deras livssituation mer noggrant. Barnen är så pass gamla att de hade kunnat tala för sig och berätta om vilka behov de har och hur de upplever familjens rätt utsatta position. Det går dock att se att relativt stor hänsyn ändå har tagits till barnens behov, låt vara att det i en familj med så komplicerad problematik är lätt att förlora helhetsbilden och små kompensatoriska åtgärder kanske blir ett slags ”plåster på sårn” för

barn som lever i en miljö där de utsätts för mycket allvarlig risk, i stället för insatser som förändrar deras situation i grunden.

I flera utredningar har vi uppmärksammat svårigheten att hantera dessa, mer komplexa familjer, där egentligen bristen på bostad bara är toppen av isberget. Det är familjer i vilka det finns allvarlig psykisk (och även fysisk) ohälsa, våld mot både ena föräldern och barnen, ibland även annan kriminalitet, missbruk, skulder och ekonomisk misär. Förutsättningarna att hantera hela komplexiteten i sådana familjer minskar väsentligt ju mer så kallade stuprör socialtjänsten arbetar inom. Det är inte heller rimligt att en ensam boendesutredare förutsätts ha redskapen att hantera familjens svårigheter enligt exemplet ovan, utan väsentligen fler insatser än bostad behöver sättas in. Vi återkommer till frågan i nästa avsnitt.

Avslutande diskussion

Inledningsvis kan vi konstatera att materialet varit omfångsrikt, vilket har lett till att det har krävts fyra olika personer för att gå igenom det och bedöma graden av barnperspektiv. Det skapar naturligtvis vissa svårigheter vid de bedömningar och avvägningar av gränsfall som görs vad avser hur enhetliga de är. Som vi tidigare konstaterat har gruppen i flera dialogmöten diskuterat hur gränsdragningar bör utföras generellt, men även i syfte att kunna diskutera specifika familjer där utredningen balanserar på gränsen mellan olika nivåer. Därutöver har gruppen på olika sätt samarbetat i syfte att skapa gemensamma bedömningskriterier för de olika nivåerna och fört en fortlöpande diskussion under hela materialinsamlingen.

I följande diskussioner kommer flera av de svårigheter och brister som vi anser finns i utredningar om boende för barnfamiljer utifrån ett barnperspektiv att hamna i förgrunden. Det innebär inte att det inte finns flera utredningar som har väldigt höga ambitioner på att dokumentera goda och väl genomarbetade barnperspektiv, trots det vill vi i detta avsnitt visa på möjliga förbättringsområden. Vi är även väl medvetna om de strukturella svårigheter som existerar i dag att finna bostäder i storstadsområden, i synnerhet för större familjer med barn (Boverket, 2018). Antalet flyktingar som anlände under hösten 2015 och som senare har beviljats rätt till familjeåterförening har lett till att väsentligen fler barnfamiljer utan kontakter på bostadsmarknaden ansökt om bistånd för boende från 2016 och framåt. En allt större allmän belastning av ärenden för socialtjänsten att handlägga och fatta beslut i påverkar också socialtjänsten på flera olika sätt (Arbetsmiljöverket, 2018). Det är faktorer som försvårar arbetet med att införliva ett barnperspektiv i socialtjänstens utredningar. Det är dock av vikt att sådant arbete prioriteras eftersom barnkonventionen inkorporeras som lag den 1 januari 2020. Inkorporeringen kommer att ställa ytterligare krav på att

utredningarna har ett tydligt barnperspektiv, eller i vart fall följer de föreskriftskrav som finns reglerade i SOSFS 2014:5 om handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. Det är nämligen bindande föreskrifter som trädde i kraft den 1 januari 2015.

Standardiserade fraser och återkommande språkliga uttryck

En av de omständigheter som särskilt framstår som problematisk är att standardiserade fraser och uttryck återkommer genomgående i samtliga socialtjänstområden. De här uttrycken och fraserna återanvänds av handläggaren i helt skilda ärenden på ett sätt som i vart fall inte ger intrycket av att individualiserade bedömningar har utförts i särskilt hög utsträckning. Ett krav som både barnkonventionen och svensk lag faktiskt ställer upp.

Nedan finns ett axplock exempel som visar på att återupprepningen av uttryck och fraser som gör det tydligt att kravet på barnperspektiv, i vilket de enskilda barnens olika bästa framkommer tydligt, brister.

Boendeformen skapar mer stabilitet och trygghet för barnen samt möjliggör för föräldrarna att på bästa sätt tillgodose barnens behov (D14, 15, 17, 25 26, 38, 40 48).

Familjen är i behov av tak över huvudet för att kunna tillgodose sina barns behov av omsorg och trygghet (D8, 13).

Bedömning görs att akutboende i form av hotell/vandrarhem, ur ett barnperspektiv, är lämpligt för familjen. Boendeformen skapar mer stabilitet och trygghet för familjens son (N 10).

Utredande socialsekreterare har beaktat barnperspektivet då boendet har egen toalett och tillgång till kök för matlagning [eller liknande skrivningar om kök och toalett som ska leda till att läsaren inser att ett barnperspektiv har beaktats] (E2, 3, 8, 9, 11, 23, 25).

Barnets bästa har varit vägledande under utredningens gång, så långt detta varit möjligt (V5).

I samtliga tre olika boendeutredningar för familjen (V5) har dessutom exakt samma skrivning använts, som i sig är högst problematiskt. För vad exakt innebär att bli vägledad av en princip så länge det varit möjligt? I vilka situationer och på vilka

grunder överges i sådana fall principen om barnets rättigheter och hur ser ett sådant principövergivande ut?

I likhet med ovanstående väcker även följande standardiserade citat en mängd frågor:

Barnperspektivet är tagits i beaktan vid val av boende (E12) och barnperspektivet är beaktat tills utredningen är klar (E37).

Den brist på information och motivering som visas i de två exemplen ovan orsakar flera ifrågasättanden av handläggarens utredningsskyldighet som bristfälligt upprätthållits, eftersom de överväganden som uppenbart har utförts inte alls motiveras i dokumentationen. Dessutom bör kanske frågan om vad som händer med barnperspektivet när väl utredningen är klar ställas, som i E37?

Att åberopa checklistor och riktlinjer till stöd för att bevilja insatser

I några av akterna förekommer hänvisningar till riktlinjer och checklistor som upprättats av kommunen eller områdena själva. Det är förvisso bra att ha sådana verktyg att praktiskt hantera komplexa situationer med (IVO, 2015), men samtidigt varnas det för att tillväxten av myndighetsföreskrifter är ett centralt förvaltningspolitiskt problem och utgångspunkten bör i stället vara att lagar och förordningar i största möjliga utsträckning ska kunna tillämpas utan myndighetsföreskrifter, bland annat med hjälp av tydliga lagtexter, förarbeten och praxis (prop. 1997/98:136). Det är en utveckling som annars skulle kunna medföra att normgivningsmakten på central nivå tunnas ut (SOU 2007:10). Handläggande tjänstemän har emellertid ofta behov av enklare och mer konkreta sammanställningar av de regler som måste beaktas. Det är dock viktigt att veta vilken rättslig tyngd sådana verktyg har och framför allt att de stämmer överens med gällande rätt. Enligt Åström (1988) är nämligen kommunala riktlinjer den första skriftliga källa som konsulteras av de flesta handläggande socialsekreterare och de har fått en allt större betydelse över tid (Stranz, 2007).

Riktlinjerna för staden är att inga barn ska behöva var hemlösa, barn ska förses med s.k. tak över huvudet. Då familjen valt att stanna i Sverige är bedömningen att bevilja familjen boende utifrån barnperspektivet. (S55)

Exakt upprepat i akten vid tre olika tillfällen när boendesituationen åter har utretts.

Utifrån upprättad checklista för placering av barnfamiljer bedömer undertecknad socialsekreterare att boendet är ett skäligt tillfälligt boende för en barnfamilj. (N6)

Utifrån upprättad checklista för placering av hemlösa barnfamiljer bedömer undertecknad socialsekreterare att boendet är skäligt tillfälligt boende för en barnfamilj. Beviljat boende ger familjen tillgång till toalett/dusch, matlagingsmöjlighet samt tillgång till tvättstuga. (S44)

Text utan sammanhang eller relevans för bedömning av barnperspektiv

I vissa fall har text under rubriken Barnperspektiv i utredningsmallen mycket låg eller ingen relevans för bedömningar och hänsynstagande utifrån barnets perspektiv och skapar på så sätt viss förvirring när de läses eftersom de ter sig helt osammanhängande och fränkopplade utredningen. Nedan följer några exempel på sådana texter som helt saknar sammanhang med hänsyn utifrån barnperspektiv i skrivningen. Meningarna ter sig mera som utfyllnad av utredningen och passar inte in under rubriken Barnperspektiv.

Familjen saknar boende och familjen har inte kunnat lösa familjens boendesituation på egen hand. Familjen erbjöds tillfälligt boende på XXX vilket de tackade ja till. (N 29), (N 39), (N 23)

Sonen A bor tillsammans med sin pappa. A går i skola i Åkarp och pendlar med tåg och buss. (N2)

Då det framkommer att modern blivit misshandlad och att det finns en hotbild gentemot modern är det av största vikt för S att hon och modern erbjuds ett skyddat boende. (N 22)

Barnperspektiv som är svåra att klassificera – barnen uppmärksammas men beslutet tar ingen eller föga hänsyn till barnen.

Barnperspektivet är beaktat men då placeringen är akut är boendet inte optimalt för två små barn. Det är svårt för V. att dela kök och badrum med andra när hon samtidigt måste passa sina barn som snabbt tar sig runt om de inte placeras i en barnsäng. (N 35)

Bistånd till hotellboende (Arlöv Park) beviljas.

Att bevilja familjen boende innebär att barnet (namngivet) inte riskerar att bli hemlös. Detta möjliggör i viss mån en trygghet och stabilitet i vardagen för barnet (namngivet). Utredande socialsekreterare är medveten om att en placering på akut tillfälligt boende inte är helt i enlighet med barnperspektivet, men utifrån rådande situation och de möjliga boendalternativ som finns tillgängliga anses barnperspektivet vara beaktat i den grad det är möjligt. Nya boendemöjligheter undersöks och utreds löpande för att placeringen ska bli så bra som möjligt. (Ö4)

Bistånd till boende på Sibbarps Camping beviljas.

Kort sammanfattning om orsaker till hemlöshet i materialet

De orsaker till hemlösheten som kan urskiljas i stadsdelsområdena är framför allt relaterade till flyktningfamiljer/övrig invandring och att det är svårt att etablera sig på den ordinarie bostadsmarknaden om det inte finns bostäder att tillgå. Ungefär 50 procent av samtliga utredningar i studien består av flyktningfamiljer/övrig invandring vilka tillhör den grupp som benämns strukturellt hemlösa. Det vill säga, det är bristen på bostäder framför allt, men så klart även i viss mån att familjerna inte är etablerade på bostadsmarknaden, som gör att de tvingas söka bistånd av socialtjänsten att finna bostäder. Inte sällan har först maken i familjen anlänt till Sverige och bott tillsammans med vänner eller andra, ofta trångbott. När sedan resten av hans familj beviljas anhöriginvandring blir en sådan boendelösning omöjlig och familjen ansöker då om bostad.

Slutsatser aktstudien

Den andra formen av hemlöshet, utöver strukturell hemlöshet, benämns som tidigare redovisats social hemlöshet, det vill säga att det är främst sociala orsaker till hemlösheten, som till exempel missbruk, psykisk ohälsa, stora skulder och särskilt hyresskulder eller våld i hemmet. Av särskilt intresse är det faktum att en relativt stor del av de som söker bostad hos socialtjänsten gör det på grund av våld i familjen. Den mera klassiska situationen när våld i hemmet förekommer är när den ena föräldern som en följd av våld från den andra föräldern varit tvungen att lämna det gemensamma hemmet och söka hjälp för att få en skyddad bostad av socialtjänsten. Våldet i sig är inte en konsekvens av boendesituationen som sådan utan den blir en konsekvens av våldet, för den ena föräldern och barnet.

I vår studie finner vi att nästan 20 procent av dem som söker bostad gör det, helt eller delvis, på grund av våld i hemmet, vilket är väsentligen högre siffror än Malmö stads egna hemlöshetssiffror som ligger på cirka 10 procent. De senare siffrorna tar dock enbart hänsyn till våld i nära relationer för vilka socialtjänsten har ett uttalat ansvar. Som ett exempel på när våldet inte blir synligt i sådan statistik är när en familj blir vräkt av släkten som de bor hos, eftersom kvinnan i familjen vägrar att bära slöja, vilket i sin tur föranleder våld från släktingarna. Familjen ansöker om boende på grund av att de blivit utslängda, men det förekommer även tydliga misstankar om hedersvåld från släktingar som familjen har bott hos. I andra utredningar framkommer att familjen har utsatts för allvarliga trakasserier och kränkningar av den eller dem som ägt/innehaft bostaden, inte sällan är den personen en nära släkting, varför familjen sett sig nödsakad att flytta ut och ansöka om boende. Våldet i sådana fall är mer subtilt och av psykisk karaktär. Orsakerna bakom mycket av våld i hemmet kan härledas till arbetslöshet, missbruk, hedersrelaterade argument, bristande kontrollspekter med mera. Få av de granskade akterna relaterar till ”klassisk” social problematik som exempelvis tidigare eller pågående kriminalitet eller dålig ekonomi och betalningsanmärkningar.

KAPITEL 13 SLUTDISKUSSION

Annelie Björkhagen Turesson

Introduktion

Den här studien är initierad, finansierad och genomförd av arbetsmarknads- och socialförvaltningen (ASF) i samarbete med Malmö universitet. Syftet är att synliggöra barn som lever sitt vardagsliv i välfärdens marginaler eftersom det ger viktig kunskap om samhället och både välfärds- och ofärdsutvecklingen över tid. Med tanke på att FN:s konvention om barnets rättigheter ska bli lag 2020 i Sverige är det också angeläget att undersöka hur hemlösa barns rättigheter och behov tillgodoses i socialtjänstens arbete. Tanken är att kunskapen ska kunna leda till en diskussion om hur arbetet med barnen ska kunna förbättras så att barnkonventionens alla delar kan realiseras i praktiken och skapa ett verkligt värde för barnen. För att underlätta det inbördes lärandet, både under och efter att forskningen är avslutad, har kunskap och olika perspektiv inhämtats både från akademi och praktik. Som ett led i arbetet har socialarbetare deltagit som forskarassistenter under delar av processen, bland annat har de gjort intervjuer med barnen och deras familjer.

Vi har valt datainsamlingsmetoder som gör det möjligt att fånga både barnperspektivet, barnens perspektiv och ett barnrättsperspektiv. Viktiga utgångspunkter har varit att betrakta barnen och ungdomarna som kompetenta och reflexiva och samtidigt ha en medvetenhet om att de befinner sig i en underordnad position i relation till vuxna.

Vi ser inte heller barnen som en enhetlig kategori utan variationen kan vara stor beroende på de livsvillkor som de lever under. De datainsamlingsmetoder som vi har använt oss av är dels en foto- och intervjustudie, dels en aktstudie.

Foto- och intervjustudien har syftat till att undersöka barnens vardagsliv. För att ta reda på hur föräldrar, med barn mellan 0 och 17 år, anser att hemlösheten påverkar deras barn har vi använt oss av tematiskt strukturerade intervjuer. Urvalet har varit

ändamålsenligt vilket innebär att vi har sökt informanter som har stor kunskap inom det område som vi är intresserade av. Vi har tagit hjälp av kunniga och erfarna tjänstepersoner i Malmö stad för att välja ut boenden som ger en representativ bild av det som erbjuds hemlösa barnfamiljer i Malmö. Vi har besökt tre vandrarhemsliknande boenden som drivs i kommunal regi, ett hotell samt ett antal lägenheter och villor, både inom och utanför Malmö, där hemlösa barnfamiljer är inkvarterade. För att lättare förstå vad det innebär för barnen att vara hemlösa har vi gett barn från 8 års ålder i uppdrag att fotografera sitt vardagsliv under en till två veckor. Fotografierna har sedan varit utgångspunkten för ett gemensamt samtal. Detta sätt att utforska barnets vardagsliv, det vill säga med en metod som innebär att båda parter deltar lika aktivt i processen, är både demokrati- och relationsskapande. Att barnen känner sig trygga och väl till mods är också en förutsättning för att ett meningsfullt samtal över huvud taget ska kunna komma till stånd. Sammanlagt har 17 familjer deltagit i studien, 16 tematiskt strukturerade intervjuer har gjorts med en eller båda föräldrarna, och 19 samtal har gjorts med barnen i familjen. Alla familjer som ingår i foto- och intervjustudien är så kallat strukturellt hemlösa vilket innebär att de, i samband med aktualiseringen, bedömts sakna social problematik. Familjer med den typen av problematik och även de som har en vräkningshistorik saknas i materialet trots att de har ingått i vår urvalsgrupp. Det beror dels på att det är en relativt liten grupp i sammanhanget, dels på att vi inte har fått hjälp av socialtjänsten att träffa dessa familjer. Tolk har använts i majoriteten av intervjuerna. Två intervjuer har genomförts med professionella från socialtjänsten. De har använts för att skapa en förförståelse av forskningsfältet.

I *aktstudien* har 270 familjers digitala boendeakter granskats. Familjerna kommer från alla fem socialtjänstavdelningarna i Malmö stad. Urvalet har varit slumpvis, det vill säga baserats på de barnfamiljer som under perioden januari till maj 2017 aktualiserats eftersom de ansökt om hjälp för att få tak över huvudet. Det innebär att materialet inkluderar både socialt och strukturellt hemlösa barnfamiljer. Vidare har även ekonomiakter och barnakter, relaterade till de aktuella familjerna, studerats. Ekonomiakterna har granskats för att undersöka om så kallade kompensatoriska åtgärder har beviljats den hemlösa barnfamiljen. Barnavårdsutredningen har undersökts för att se om något barn i familjen samtidigt har varit aktualiserat på enheten för barn och familj för att därigenom få en bild av de hemlösa barnens livssituation. Syftet med granskningen som helhet har varit att undersöka *om* och i så fall *hur* socialtjänsten ger uttryck för och tillgodoser barnens rättigheter och behov i sitt arbete.⁴⁸

⁴⁸ Vill du läsa mer om hur vi har genomfört studien, hänvisar vi till metodkapitlet 8.

Analys utifrån de fyra grundpelarna i barnkonventionen

När vi har analyserat vårt material har vi använt oss av barnrätten som analysverktyg, framför allt de fyra grundprinciperna, det vill säga artikel 2, 3, 6 och 12 i barnkonventionen. I redogörelsen av vårt resultat kommer de här grundprinciperna att vara själva utgångspunkten och den röda tråden i analysen.

Artikel 2 – Alla barn har samma rättigheter och lika värde

Artikel 2 i barnkonventionen handlar alltså om att inget barn får diskrimineras, det vill säga att barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i landet. Vårt resultat har visat att barnen i studien har olika förutsättningar och behandlas olika bland annat på grund av familjens rättsliga status. Barn till EU-migranter är särskilt utsatta eftersom rättsläget är oklart eller i vart fall tolkningsbart inom några olika områden.⁴⁹ Familjens uppehållsrätt bygger i stor utsträckning på att föräldrarna kan försörja sig genom arbete, få en bostad och därigenom ett personnummer. Är det inte möjligt är familjens tillgång till samhällets resurser begränsade som till exempel hälsa och tandvård, vilket framkommer i resultatet. Det är också vanligt att föräldern i familjen inte får fullt försörjningsstöd, vilket var fallet för familjen A i vår studie. Det innebär att familjens ekonomi som helhet blir ytterst knapp. Det ledde till att barnen i familjen hamnade i ett socialt utanförskap. Med detta menas att det finns en brist på resurser inom en rad livsområden som till exempel hemmiljö, knappa konsumtionsmöjligheter, hälsovård, kultur och fritidsaktiviteter. Det skapade skamkänslor, framför allt hos det äldre barnet, eftersom hon betraktade sitt liv i relation till andra ungdomar i samma ålder. Hon kände sig fattig och hade en ambivalent framtidstro. Detta sammantaget är naturligtvis något som påverkar barnen både på kort och lång sikt.

Foto- och intervjustudien har emellertid också visat att välfungerande familjer med få barn och som dessutom har tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd i många fall har skapat ett välfungerande vardagsliv på relativt kort tid i Sverige. Flera av de här familjerna har fått ett eget bostadskontrakt genom MKB:s särskilda satsning, börjat studera eller arbeta, vilket har skapat goda cirklar i familjen att hantera den utmaning som det innebär att börja ett nytt liv i ett annat land.

För familjer med många barn kan väntan på en bostad i stället bli oändligt lång och vi har sett desperata familjer, inklämda i små hotellrum, som inte förstår varför ”den andra familjen” som nyligen kom till hotellet får en lägenhet före dem. Ett

⁴⁹ Se kapitel 11!

komplext ”kösystem” skapar frustration hos många familjer. Nuvarande trångboddhetsnorm, som de flesta hyresvärdarna följer, innebär att ”stora” familjer inte får plats i majoriteten av lägenhetsbeståndet i Malmö. Bostadsförsörjningen har inte anpassats efter nya gruppers behov av större lägenheter, och den bristen bör därför åtgärdas av det kommunala bostadsbolaget men också i dialog med privata bolag.

Aktstudien ger en bra bild av situationen för barnen i både de strukturellt och socialt hemlösa familjerna. I aktstudien kan man se exempel på familjer med social problematik nedprioriteras till förmån för grupper som är mer attraktiva på bostadsmarknaden. Det beror på att socialtjänsten inte kan agera självständigt utan är kunder på en marknad och måste anpassa sig till de krav som hyresvärdarna ställer. MKB har till exempel de senaste åren erbjudit socialtjänsten lägenheter att fördela till behövande barnfamiljer. I vissa fall har kravet varit att familjerna inte ska ha sociala problem. Familjer med social problematik blir på så sätt ofta hänvisade att bo i socialt utsatta områden där kraven på skötsamhet i allmänhet är mindre. Det medför att barnen därigenom exponeras för riskfaktorer både inom och utom familjen.

Artikel 3 – Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn

Resultatet av de båda delstudierna har visat att barnen i stor utsträckning är osedda i socialtjänstens arbete. I de 270 vuxenakterna bedömdes majoriteten av dem ha *inget* eller *låg grad* av barnperspektiv.⁵⁰ Barnperspektivet, vad avser det enskilda barnets behov och förutsättningar, är ofta mycket bristfälligt dokumenterat och det är svårt att veta *om* och *hur* barnets perspektiv har beaktats och tagits till vara. Det *specifika barnets intresse och bästa* kommer inte fram vare sig i bedömningar eller beslut, vilket är krav enligt både internationell och nationell rätt, enligt artikel 3 i barnkonventionen och 1 kap. 2 § SoL.

Inom både hemlöshetsområdet och andra delar av samhället kan olika slags kategoriseringar leda till att barn, familjer eller andra grupper hamnar i kylan vid sidan av välfärdssystemet. Kategoriseringar är nödvändiga för att förstå världen och för att hantera en komplex verklighet. Resultatet av aktstudien har emellertid visat att det måste göras med stor försiktighet och eftertanke. Vi har till exempel kunnat se en stor diskrepans mellan siffrorna från Malmö stad och de som vi har kommit fram till i aktstudien för våld i familjen. I Malmö stads beräkningar förekommer det våld i cirka 10 procent av familjerna, i vår studie 20 procent. En anledning till skillnaden kan vara att Malmö stad kategoriserar ärendet direkt när någon tar kontakt med soci-

⁵⁰ I dokumentationen i akterna har 67 procent inget eller lågt barnperspektiv under den särskilda rubrik som heter *Barnperspektiv*. Under rubriken *Bedömning och beslut* är det 87 procent som saknar eller har låg grad av barnperspektiv. Läs mer i kapitel 12!

altjänsten för att de behöver hjälp med boende. I vår studie har vi följt familjen under en längre tid och kan se att det ibland tar tid att berätta att man är våldsutsatt. Exemplet visar att socialt arbete är en komplex praktik och att det är viktigt att inte dra långtgående slutsatser utifrån siffror och statistik. Ytterst kan det annars leda till att grupper utestängs från hjälp som de både har rätt till och behov av.

I det sammanhanget är det svårt att inte nämna den vägledning för bistånd till boende och nödbistånd som har börjat tillämpas i Malmö sedan maj 2019. De avser att skilja ut grupper som har rätt till bistånd i form av bostad, enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen, och vilka som inte har det, utan i stället har rätt till bistånd för sin akuta nöd enligt 2a kap. 2 § socialtjänstlagen, eftersom de vistas i kommunen varför socialnämnden i den kommunen har det yttersta ansvaret för dem, enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen. De grupper som anses ha rätt till bistånd till bostad är de med så kallade *speciella svårigheter* och/eller tillhör en *socialt utsatt grupp* som innebär att de behöver *stöd i sitt boende*. Det kan till exempel vara personer med psykisk sjukdom, missbruk, vräkningshistorik eller betydande skulder enligt den nya vägledningen. Det innebär att boendet är sammankopplat med stödinsatsen. De hemlösa familjer som kategoriseras som strukturellt hemlösa, det vill säga de allra flesta, har inte rätt till bistånd till boende enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen utan måste veckovis söka nödbistånd i de fall de står utan tak över huvudet. Det är familjer som enligt bedömningen inte har några sociala problem utan befinner sig i hemlöshet eftersom de inte är etablerade på svensk bostadsmarknad. Den nya vägledningen är alltså betydligt mer restriktiv och utgår från att familjerna enkelt kan kategoriseras, vilket i praktiken ofta är problematiskt. Socialtjänsten borde därför göra en individuell bedömning av behoven hos varje familj. Det resonemanget stöds också av resultatet från aktstudien. Trots att de allra flesta familjerna har kategoriserats som strukturellt hemlösa har det i hälften av dem ändå funnits så allvarlig oro för ett eller flera barn att de har varit föremål för en barnavårdsutredning. Utredningen har i många fall även resulterat i beviljade insatser. Slutsatsen blir att det finns familjer med sociala problem som man inte upptäckt i samband med aktualiseringen, men också att hemlöshetssituationen i sig självt har skapat sociala problem i familjen. Det sistnämnda stöds också av vår foto- och intervjustudie där barn och unga vittnar om att de mår mycket dåligt över trångboddheten och sin osäkra boendesituation, vilket sammantaget påverkar vardagslivets alla delar.

Att hemlöshet ofta ger upphov till svåra konsekvenser för barnen stöds även av tidigare forskning. Hur mycket barn påverkas beror på barnens ålder, hemlöshetsperiodens längd, det sociala nätverket som omger barnet samt vilken kvalitet som det tillfälliga boendet har (Andersson & Swärd, 2007; Christensen & Hildingson

Boqvist, 2009; Mayock, Corr & O'Sullivan, 2011). Cutts med flera (2011) menar att det finns ett samband mellan en osäker boendesituation, trångboddhet, dålig hälsa, lägre vikt och risk för utvecklingsproblem bland små barn. Shinn och Weitzman (1996) menar att hemlösa barn generellt har ett sämre hälsotillstånd än andra barn. Andra studier har visat konsekvenser som brist på privatliv och lekmöjligheter eftersom det kan vara svårt eller inte tillåtet att ta hem kamrater (se exempelvis Alstam, 2013; Gove, Hughes & Galle, 1979). Skolsituationen påverkas också negativt eftersom hemlöshetssituationen ofta innebär många skolbyten och brist på en plats att studera (Anthony, Vincent & Shin, 2018; Baptista m.fl, 2018; Buckner, 2008). I en amerikansk studie har man kommit fram till att fattigdom, social isolering och våld är nära sammankopplade med hemlöshet (Anooshian, 2005).

Att radikalt försämrade villkoren för majoriteten av de hemlösa barnfamiljerna rimmar illa med 5 kap. 1 § socialtjänstlagen där det bland annat står att socialnämnden ska verka för att barn växer upp under trygga och goda förhållanden. Malmö nya vägledning inom hemlöshetsområdet strider också mot de intentioner som blev resultatet av Malmökommissionens arbete där det fanns en tydlig medvetenhet och strävan om att förbättra villkoren för de hemlösa barnen i Malmö (Stigendal & Östergren, 2013). Enligt artikel 3 i barnkonventionen och enligt 1 kap 2 § socialtjänstlagen ska *barnets bästa* särskilt beaktas i alla beslut som rör barn. Barnets bästa ska därför alltid beaktas, utredas och redovisas (prop. 1996/97:124, s. 99 f.). En barnkonsekvensanalys är ett utmärkt redskap att använda för att undersöka vilka konsekvenser ett beslut får för barnen både på individuell och på organisatorisk nivå. Den nya vägledningen började tillämpas utan att först undersöka hur den påverkade barnen och deras rättigheter. Det var först efter fem månader som en sådan genomfördes.

Artikel 6 – Alla barn har rätt till liv och utveckling

Artikel 6 i barnkonventionen handlar om att staten har ett ansvar, till det yttersta av sin förmåga, att säkerställa barnets liv och utveckling. Även artikel 31 i barnkonventionen handlar om barns rätt till lek, vila och fritid. Artikel 6 är också en av de artiklar i konventionen som ställer högre krav på rika än på fattiga länder (SOU 1997:116). Utifrån barnen och föräldrarnas berättelser samt egna iakttagelser i samband med besök på de olika boendena och lägenheterna, kan vi konstatera att den fysiska miljön många gånger har varit mycket undermålig. Ohyra som till exempel vägglöss och kackerlackor, trasig och sönderslagen inredning, avsaknad av städning och inte godkända elinstallationer är exempel på sådana förhållanden. En del av socialtjänstens egna boenden var tyvärr inga undantag vilket var särskilt anmärknings-

värt. I allmänhet var det inte svårt att hitta de hus där hemlösa barnfamiljer var in-kvarterade eftersom husen ofta utmärkte sig i relation till omgivningen. Smutsiga och nerklottrade trappgångar, trasiga dörrar, icke fungerande porttelefoner är några exempel. När ett föräldrapar berättade att de inte kunde låta sitt barn krypa på golvet på boendet på grund av ohyra och smuts och när skolbarn berättade att de var tvungna att passera missbrukande ungdomsgång i trappuppgången för att komma till boendet tog vi kontakt med ansvariga för att sammankalla till ett möte för att få göra en anmälan enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen. Vår bedömning var att bostadsmiljöns allvarliga brister riskerade att påverka barnens hälsa och utveckling på ett negativt sätt. I efterhand kan vi konstatera att socialtjänstens rutiner inte har varit tillfyllest eftersom något möte aldrig kom till stånd trots flera påtryckningar från vår sida. Bostadsmiljöns torftighet vittnar om ett bristande engagemang för de hemlösa familjerna. På annat sätt går detta inte att förstå eftersom även media har uppmärksammat problemen vid ett flertal tillfällen utan att det har lett till förbättringar.

Vårt barnavårdssystem bygger på att den information som lämnas till socialtjänsten om olika slags missförhållanden tas emot med stor lyhördhet och handläggs på ett rättssäkert sätt. Socialtjänsten har ett stort ansvar att säkerställa att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden och arbeta förebyggande för att säkerställa att barn och unga förhindras att fara illa (5 kap. 1 § socialtjänstlagen).

Foto- och samtalsstudien har också visat att Malmö stad erbjuder många aktiviteter för barnen som är både lättillgängliga och gratis, vilket är viktigt om man som barn kommer från familjer med begränsad ekonomi. Fotografierna visar att barnen, med eller utan sina familjer, rör sig över hela staden och att en del familjer har gjort resor till olika städer i Skåne, ibland för att besöka släkt och vänner. Vi har sett fotografier från olika temalekplatser, Folkets Park, bibliotek, fritidsgårdar och badplatser. Barnen och deras föräldrar har vittnat om betydelsen av både gratis skolmat och skolresor. Även de kostnadsfria aktiviteter som erbjuds av föreningar, ideella organisationer och fritidsgårdar har visat sig vara av mycket stor betydelse innan familjen har lyckats etablera sig och få en egen inkomst. En meningsfull fritid och ett stort nätverk är skyddande faktorer och kan normalisera livet för de barn och familjer som lever i en omvälvande och svår livssituation (Rutter, 1987; Werner & Smith, 1982). Dessa generella välfärdsinsatser är också positiva eftersom barnen inte behöver känna sig utpekade som fattiga och ger möjligheter för barn och familjer från olika delar av Malmö att mötas. Resultatet av foto- och intervjustudien har emellertid också visat att en del barn ibland inte kunnat utnyttja stadens utbud eftersom de saknat busskort eller cykel. Ett sätt att mildra utsattheten hos barn som hänvisas till akuta eller kortvariga boendelösningar är att se över det enskilda barnets behov av så

kallat kompensatoriska åtgärder, till exempel genom att tillämpa en mer generös bedömning vid beslut om ekonomiskt bistånd till olika typer av fritidsaktiviteter. Den möjligheten existerar enligt 4 kap. 3 § 2 st. socialtjänstlagen när det finns särskilda skäl för det. De särskilda skäl som anges i SOSFS 2013:1 är till exempel att det kan finnas behov av rekreation hos barnfamiljer som under lång tid på grund av ekonomiska problem inte har kunnat få någon form av semester. I aktstudien har vi kunnat konstatera att ekonomienheten har beviljat så kallat kompensatoriska åtgärder i fem fall. Det är viktigt att poängtera att vi har gått igenom akter som rör 270 familjer och i dem bor det ofta flera barn. Det innebär att materialet uppskattningsvis handlar om 500–700 barn.

Avslutningsvis vill vi lyfta upp och synliggöra alla föräldrar som vi mött under vår forskningsresa. Mödrar och fäder som försöker skapa de allra bästa förutsättningar för sina barn trots omfattande begränsningar vad gäller bostad och ekonomi. Vi har träffat familjer som har en mixer på hotellrummet för att kunna göra nyttiga fruktdrycker till sina barn, mödrar som lagar mat från grunden till sin stora familj i ett litet pentry, och föräldrar som trots starkt begränsad ekonomi köper leksaker till sina barn för att kompensera för en svår livssituation. Alla dessa ansträngningar är inte förgäves utan är så kallade skyddande faktorer och lindrar stress och främjar en god hälsa (Rutter, 1987).

Artikel 12 – Alla barn har rätt att uttrycka sin mening

I regeringskansliets (2017) slutrapport om den sociala barn- och ungdomsvården konstaterades att socialsekreterarna ägnade 2 procent av sin tid till att arbeta i direktkontakt med barnen, som är den grupp som verksamheten främst är till för. När det gäller de hemlösa barnen är situationen ännu sämre. Handläggaren samtalar mycket sällan med barnen, ibland kan de dock närvara under mötet, mer eller mindre av en slump. Endast i två akter av 270 finns det dokumenterat att information har getts till barnen och att de har fått komma till tals. Det görs få eller inga barnkonsekvensanalyser vare sig på individuell eller på organisatorisk nivå av hur bristen på bostad eller hur olika beslut påverkar barnen. Dokumentation är av typ pro forma, det vill säga akten har tillkommit för att uppfylla vissa formaliteter och skapar ofta inget egentligt värde för barnen eller för den del ökar rättssäkerheten. Enligt 15 och 16 § SOSFS 2014:5 ska det i dokumentationen av ärendet bland annat framgå vilken information som har lämnats till barnen och vilka åsikter barnet har. Sättet att organisera det sociala arbetet i detta fall kan troligtvis bidra till att barnen är så pass osedda i det dagliga arbetet med de hemlösa barnfamiljerna. Hemlöshetsfrågan ligger på vuxenenheten och kan därigenom ge signaler om att det är endast

något som rör vuxna, men det är få saker som påverkar barns liv så mycket som att sakna ett eget hem.

Under studiens gång såg vi också att barnen hade stora behov av att samtala om saker som berör deras hemlöshetssituation. När vi träffade barnen på de olika boendena kunde vi också upptäcka brister som var lätta att avhjälpa. Det saknades till exempel wifi på boendet, vilket skulle underlätta läxläsning, fungerande porttelefoner och rena madrasser. Många boenden var också i stort behov av att städas och saneras från ohyra. Det är viktigt att de olika boendalternativen som erbjuds de hemlösa familjerna sköts och tas om hand på samma sätt som andra lägenheter så att de hemlösa familjerna kan upprätthålla ett slags värdighet under tiden de saknar ett eget bostadskontrakt. Även om socialtjänsten inte kan eller har ansvar för bristen på bostäder kan man ändå i samverkan med andra som till exempel utbildningsinstitutioner och ideella organisationer skapa bättre förutsättningar för de barn som under kortare eller längre tid tvingas bo i tillfälliga boendelösningar. Det kan exempelvis vara lekredskap och odlingslådor på gården, färgglada textilier och möbler, leksaker anpassade till olika åldrar och som regelbundet uppdateras. Det är ett sätt att realisera barnkonventionen i praktiken. Barn som växer upp i ekonomisk utsatthet får som vuxna sämre hälsa, lägre utbildning och hamnar därigenom längre från arbetsmarknaden. Barn vars föräldrar är långvarigt beroende av försörjningsstöd är särskilt drabbade av ogynnsamma levnadsvillkor (Stigendal & Östergren, 2013).

Avslutning

För att sluta där vi började, hur behandlar och ser samhället på de mest utsatta barnen och vad ger studien för kunskap om vår välfärd och ofärd i dag? Enligt UNICEF:s senaste rapport (2016) framkommer att Sverige har fallit från femte till sextonde plats vad gäller ekonomisk jämlikhet för barn. Under arbetets gång har vi träffat några av de barn som lever allra längst ut i samhällets marginaler, barn som lever i osäkerhet, trångboddhet och där drömmarna om ett bra liv inte alltid finns. Men vi har också träffat familjer som har fått ett eget bostadskontrakt i Malmö genom MKB:s satsning, vilket har skapat en trygg plattform och hög framtidstro hos samtliga familjemedlemmar. Betydelsen av ett eget hem kan nog inte överskattas. Men den viktigaste kunskapen som studien har visat är att barnen och deras behov i stor utsträckning är osedda – trots att deras namn och personnummer finns i socialtjänstens papper. *Hur kan det förstås?*

De senaste decennierna är den offentliga sektorn starkt präglad av new public management (NPM) – en marknadsanpassad organisationsform som innebär att verksamheten styrs utifrån ekonomiska faktorer och förklaringsmodeller (Victor Till-

berg, 2014. Denna organisationsprofessionalism innebär en byråkratisk kontroll av professionella och betonar vikten av dokumenterad kunskap (Evetts, 2009; Liljegen & Parding, 2010). Det har bit för bit förändrat både socialtjänsten och annan offentlig verksamhet. Syftet är att öka kvaliteten och rättssäkerheten i det sociala arbetet, men den här studien visar att det ofta saknas en koppling mellan socialtjänstens formella dokumentation och den verklighet barnen och deras familjer lever i. Den kvalitet som dokumentationen syftar till uppnås ofta inte i praktiken, den tar tvärtom tid i anspråk och skapar litet eller inget upplevt värde för barnen. För professionen innebär de organisatoriska kraven också att det inte lämnas mycket utrymme åt den praktiska klokhet i form av omdöme och fingertoppskänsla som är själva grunden i socialt arbete.

Detta skapar stress och dåligt mående hos många socialarbetare som brottas med den svåra uppgiften att kategorisera människor utifrån standardiserade kriterier. I samband med att vi skulle presentera studien för chefer inom hemlöshetsområdet var det några som gav uttryck för samvetsstress med anledning av att de ibland förväntades följa krav från organisationen som gick emot deras professionalitet. Det bidrar också till att minska deras arbetsglädje och underminera flexibiliteten och kvaliteten i det sociala arbetet. Ytterst drabbar det barnen. Barnen kan inte vänta utan behöver få sina behov tillgodosedda varje dag för att kunna utvecklas.

Studien och dess resultat måste också förstås utifrån det oproportionellt stora ansvar som Malmö stad har fått ta i jämförelse till mer resursstarka grannkommuner. När belastningen blir för stor är det svårt att uppnå den kvalitet som man gärna skulle vilja och som krävs för att leva upp till socialtjänstlagen och barnkonventionen.

Barnkonventionen ska bli lag 2020. Resultatet av studien visar att det krävs stora förändringar vad gäller organisation och arbetssätt om konventionen ska kunna realiseras i verkligheten. Malmö stad är också en stad med hög politisk ambition. Mål 5 i 2019 års budget lyder:

Malmöborna ska kunna känna social och ekonomisk trygghet i vardagen. Socialtjänstens insatser ska bygga på långsiktighet, samverkan och helhetssyn, vara förebyggande och ha barnen i fokus. För den som är hemlös och behöver sociala insatser ska utgångspunkten vara att i första hand lösa den enskildes bostadslöshet [...]. (Malmö stad, 2019)

Under resans gång så har det blivit tydligt att det inte är de stora orden som gör skillnad utan de små handlingarna i relation till barnen och deras familjer.

Referenser

- Al-Baldawi, R. (2017). *Familjen i exil: Flyktningfamiljer i en interkulturell och psykosocial kontext*. Lund: Studentlitteratur.
- Alm, A. (2008). *On dental caries and caries-related factors in children and teenagers*. (Thesis). Göteborg: University of Gothenburg.
- Alstam, K. (2013). Trångboddhetens vardag. I: M. Bak & K. von Brömssen (red.), *Barndom och migration*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Andersson, H. E., Ascher, H., Björnberg, U. & Eastmond, M. (red.) (2010). *Mellan det förflutna och framtiden: Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: Göteborgs universitet, Centrum för Europaforskning.
- Andersson, G., Nilsson, B., Swedner, H. & Ullerstam, M. (1975). *Östergård: Ett försök till social rehabilitering i ett slumområde i samband med dess byggnadstekniska sanering: En rapport från Östergårdsgruppen*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Andersson, G. & Swärd, H. (2007). *Barn utan hem: Olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- André Kramer A. C. (2018). *On dental caries and socioeconomy in Swedish children and adolescents: Clinical and register-based studies*. (Thesis). Göteborg: Institute of Odontology, Department of Behavioral and Community Dentistry, University of Gothenburg, Sahlgrenska Academy. ISBN: 978-91-629-0382-4 (print). ISBN: 978-91-629-0383-1 (pdf).
- Anooshian, L. J. (2005). Violence and aggression in the lives of homeless children: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 10(2), 129–152.
- Anthony, E. R., Vincent, A. & Shin, Y. (2018). Parenting and child experiences in shelter: A qualitative study exploring the effect of homelessness on the parent–child relationship. *Child & Family Social Work*, 23(1), 8–15.
- Anticimex (2019). *Kackerlacka: Fakta och bekämpning av kackerlackor*. Hämtad 11 februari 2019 från: <https://www.anticimex.com/sv-SE/skadedjursproblem/identifiera-skadedjur/kackerlackor/>
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Anving, T. (2012). *Måltidens paradoxer: Om klass och kön i vardagens familjepraktiker*. Lund: Lund University.
- Bak, M. (2013). Barndom och migration I: M. Bak & K. von Brömssen, K. (red.). *Barndom och migration*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Baptista, I., Benjaminsen, L., Busch-Geertserma, V. & Pleace, N. (2018). *Family homelessness in Europe*. Bryssel: European Observatory on Homelessness.
- Barnombudsmannen (2016). *Inget rum för trygghet: Barn och unga om vräkning och hemlöshet*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2018). *Prövning av barnets bästa: Ett stödmaterial för beslutsfattare och tjänstepersoner*. Stockholm: Barnombudsmannen.

- Billquist, L. & Johnsson, L. (2007). Sociala akter som empiri: Om möjligheter och svårigheter med att använda socialarbetares dokumentation i forskningssyfte. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 14(1), 3–19.
- Björnberg, U. (2013). I väntan på uppehållstillstånd. I: M. Bak & K. von Brömssen (red.), *Barn-dom och migration*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Blixberg, S. & Lidner F. (2018). *Granskningsrapport hemlöshet*. Malmö: Malmö stad.
- Boverket (2010). *Trösklar till bostadsmarknaden: Om hemlöshet som ett bostadsmarknadsproblem*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket (2016). *Trångboddheten i storstadsregionerna*. Rapport 2018:28. Karlskrona: Boverket.
- Boverket (2018). *Boverkets indikatorer, december 2018: Analys av utvecklingen på bygg- och bostadsmarknaden med byggprognos*. Karlskrona: Boverket.
- Bradbury, H. (red.) (2015). *The SAGE handbook of action research*. Los Angeles: Sage
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brembeck, H., Karlsson, M., Ossiansson, E., Shanahan, H., Jonsson, L., Bergström, K. & Engelbrektsson, P. (2006). *Maten och det nya landet*. CFK-rapport 2006:05. Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Centrum för konsumtionsvetenskap.
- Buckner, J. C. (2008). Understanding the impact of homelessness on children: Challenges and future research directions. *American Behavioral Scientist*, 51(6), 721–736.
- Brunnberg, E., Borg, R-M. & Fridström C. (2011). *Ensamkommande barn: En forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. & Nilsson, B. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber ekonomi.
- Bäck-Wiklund, M. (2012). Familj och modernitet. I: M. Bäck-Wiklund & T. Johansson, *Närverksfamiljen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Carter, B. & McGoldrick, M. (1999). *The expanded family life circle: Individual, family, and social perspectives*. Boston: Allyn & Bacon.
- Cederborg A-C. (red.) (2014). *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups förlag.
- Cederborg, A-C. & Warnling-Nerep, W. (red.) (2014) *Barnrätt: En antologi*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Christensen, R. & Hildingson Boqvist, A. K. (2009). *Att leva i en utsatt situation: Med barnet i fokus*. (1 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Cutts, D. B., Meyers, A. F., Black, M. M., Casey, P. H., Chilton, M., Cook, J. T. & Coleman, S. (2011). US housing insecurity and the health of very young children. *American Journal of Public Health*, 101(8), 1508–1514.
- Darvispour, M. (2015). Hederskultur eller köns- och generationskonflikter inom invandrande familjer. I: M. Darvispour & C. Westin (red.), *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Descombe, M. (2014). *The good research guide: For small-scale social research projects*. Maidenhead, England: McGraw-Hill/Open University Press.
- DeVault M. (1991). *Feeding the family: The social organization of caring as gendered work*. Chicago: University of Chicago Press.
- Edling, N. (1996). *Det fosterländska hemmet: Egnahemspolitik, småbruk och hemideologi kring sekelskiftet 1900*. Stockholm: Carlsson.
- Eide, K., Qureshi, K. A. & Rugkåsa, M. H. (red.) (2015). *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Elofsson, S., Bergmark, K. & Blomdahl, U. (2018). *Matvanor och hälsa*. En rapport från Ung livsstil. Malmö.
- Englundh, E. (2009). *Barnets bästa i främsta rummet: En pedagogisk utmaning*. Stockholm: Liber.
- Erlandsson, S. I. & Sjöberg, L. (red.) (2013). *Barn- och ungdomsforskning: Metoder och arbetsätt*. Lund: Studentlitteratur.
- Evetts, J. (2009). New professionalism and new public management: Changes, continuities and consequences. *Comparative Sociology*, 8(2), 247–266.
- Fioretos, I. & Norström, E. (2013) *Valideringstolkprojektet: Resultatutvärdering*. (Elektronisk). <http://valideringstolk.se/wp-content/uploads/2013/02/Resultatutvärdering-Valideringstolkprojektet-2013-2.pdf>
- Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (1989).
- Försäkringskassan (2019). *Om du deltar i etableringsprogrammet hos Arbetsförmedlingen*. Hämtad 25 februari 2019 från: <https://www.forsakringskassan.se/privatpers/arbetssookande/om-du-deltar-i-etableringsprogrammet-hos-arbetsformedlingen>
- Gove, W R., Hughes, M. & Galle, O. R. (1979). Overcrowding in the home: An empirical investigation of its possible pathological consequences. *American Sociological Review*, 44(1), 59–80.
- Globalis (2017). *Statistik*. Hämtad 7 februari 2019 från: <https://www.globalis.se/Statistik>
- Glottz Stadel, N. (2018). *Socialtjänstens ansvar för att tillgodose människors behov av bostad: Analys*. JP socialt.net.se.
- Greider, G. (2019). *En av dessa morgnar ska du stiga upp sjungande: Självbiografiska sviter*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt och/eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1–2), 12–23.
- Hansen Löfstrand, C. (2005). *Hemlöshetens politik: Lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité.
- Hedlund, D. (2014). Barn i migrationsprocess. I: A-C. Cederborg (red.), *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups förlag.
- Hedlund, D. (2018). *Ensamkommande barn och ungdomar: En introduktion till samhällskontext, forskning och ramverk*. Malmö: Gleerups förlag.

- Hertz, M. & Lalander, P. (2017). Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying "unaccompanied children" as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*, 20(8), 1062–1076.
- Hirdman, Y. (2010). *Att lägga livet tillrätta: Studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlsson.
- Holm, L. (2001a). Family meals (s. 199–212). I: U. Kjærnes (red.), *Eating patterns: A day in the lives of Nordic peoples*. Report No. 7 – 2001. National institute for consumer research.
- Holm, L. (2001b). The social context of eating (s 159–198). I: U. Kjærnes (red.), *Eating patterns: A day in the lives of Nordic peoples*. Report No. 7 – 2001. National institute for consumer research.
- HSB (2019). *HSB BRF Källhagen: Vad betyder förkortningen HSB?* Hämtad 12 oktober 2019 från: <https://www.hsb.se/malardalarna/brf/kallhagen/vanliga-fragor/vad-betyder-forkortningen-hsb/>
- Hultman, E. & Cederborg, A. (2014). Språkbruk i barnavårdsutredningar. I: A-C. Cederborg (red.), *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups förlag.
- Inghe, G. & Inghe M-B. (1967). *Den ofärdiga välfärden*. 2 uppl. Stockholm: Tidens förlag/Folksam.
- IVO (2015). *Svårt att förverkliga barnens bästa? Om barnperspektivet vid beviljande av ekonomiskt bistånd*. www.ivo.se
- Julihn A., Ekbom A. & Modéer, T. (2010). Migration background: A risk factor for caries development during adolescence. *European Journal of Oral Sciences*, 118, 618–25.
- Kammarkollegiet (2011). *God tolksed: Vägledning för auktoriserade tolkar*. (Elektronisk) <http://www.kammarkollegiet.se/sites/default/files/God%20tolksed.pdf>
- Knutagård, M. (2009). *Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Malmö: Égalité.
- Koch, G., Poulsen, S., Espelid, I. & Haubek, D. (2017). *Pediatric dentistry: A clinical approach*. 3 uppl. John Wiley & Sons Inc.
- Koçtürk, T. (2003). Matkulturers vandringar och förändringar. *Perspektiv*, (1), 4–9.
- Kronofogden (2018a). Trendbrott: Fler barn berörs av vräkning igen. Hämtad 28 januari 2019 från: <https://www.kronofogden.se/75531.htm>
- Kronofogden. (2018b). Färre hyresgäster vräks. <https://www.kronofogden.se/70504.html>
- Kronofogden (2019). *Oroande utveckling: Allt fler barn berörs av vräkning*. Hämtad 14 augusti 2019 från: <https://www.kronofogden.se/78463.html>
- Kohli, R. & Mitchell, F. (2007). *Working with unaccompanied asylum seeking children: Issues for policy and practice*. Palgrave Macmillan.
- Köhler, M. (2014). Barn i Malmö: Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 91(5), 470–479.
- Lahti Edmark, H. (2002). *Förort i fokus – interventioner för miljoner: Nordisk forskning om interventioner i "utsatta" bostadsområden: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Integrationsverket.

- Lamb, M. E., Sternberg, K. & Esplin, P. W. (1995). Making children into competent witnesses: Reactions to the amicus brief. I: R. Michaels (red.), *Psychology, public policy and the law*. 1(2), 438–449.
- Lamb, M. E., Sternberg, K. & Esplin, P. W. (1998). Conducting investigative interviews of alleged sexual abuse victims. *Child, Abuse & Neglect*, 22(8), 813–823.
- Larsson, L. G. (2019, 25 februari). *Riktlinjer vid akuta placeringar*. [E-post]. Malmö stad.
- Larsson Sjöberg, K. (2012). Mamma, pappa, styvpappa – barn: Föräldraskap i länkande familjesystem. I: M. Bäck-Wiklund & T. Johansson, *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Liljegen, A. & Parding, K. (2010). Ändrad styrning av välfärdsprofessioner: Exemplet evidensbaserad i socialt arbete. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 27(3–4), 270–288.
- Lind, A-S. (2009). *Sociala rättigheter i förändring: En konstitutionell rättslig studie*. Akademisk avhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Linderfalk, U. (red.) (2012). *Folkkrätten i ett nötskal*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindholm, J. (2014). FN: s konvention om barnets rättigheter. I: A-C. Cederborg (red.), *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups förlag.
- Livsmedelsverket (2011). *Lunch och lärande: Skollunchens betydelse för elevernas prestation och situation i klassrummet*. Uppsala: Livsmedelsverket.
https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2011/2011_livsmedelsverket_1_lunch_och_larande.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1
- Livsmedelsverket (2016). *Råd till föräldrar med barn 2–17 år*. Uppsala: Livsmedelsverket.
<http://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/kostrad-och-matvanor/barn-och-ungdomar/barn-2-18-ar/>
- Lundberg, A. & Lind J. (2015). *Barn i migrationsprocessen: En undersökning av hur barnets rättigheter i barnkonventionen kommer till uttryck i praktisk rättstillämpning*. Rapport. Malmö: Malmö Högskola.
- Magnusson, J., Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2003). Två hemlöshetsundersökningar från två sekel-skiften. I: A. Meeuwisse & H. Swärd (red.), *Den o censurerade verkligheten i reportage, bild och undersökningar*. Lund: Carlsson Bokförlag.
- Malmö kommunfullmäktige (2016). *Malmö kommunfullmäktiges handlingar, bihang, nr 158*. Malmö: Malmö stad.
- Malmö stad (2014). *Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö*. Inriktning för Malmö stad. Malmö: Malmö stad.
- Malmö stad (2015). *Bostadsbrist och hemlöshet*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret. Hämtad 28 januari 2019 från: <https://malmo.se/Kommun--politik/Sa-arbetar-vi-med.../Bostadsbrist-och-hemloshet/Stadsbyggnadskontoret.html>
- Malmö stad (2016). *Kommunfullmäktiges mål i budget 2016*. Hämtad 28 januari 2019 från: <http://redovisningar.malmo.se/2016/arsredovisning-2016/kommunfullmaktiges-mal-budget-2016/>

- Malmö stad (2016–2017). *Förutsättningar för bostäder alla barnfamiljer har råd med. Utredningsuppdrag 48 från Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö*. Malmö: Malmö stad.
- Malmö stad (2017). *Riktlinjer för handläggning av försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd för livsföring i övrigt*. Riktlinjerna berör verksamheterna inom ekonomiskt bistånd vid arbetsmarknads- och socialförvaltningen i Malmö stad. Malmö: ASF.
- Malmö stad (2018a). *Malmö – Sveriges snabbast växande storstad*. Hämtad 25 januari 2019 från: <https://malmo.se/Kommun--politik/Fakta-och-statistik/Befolkning/Befolkningstillvaxt.html>
- Malmö stad (2018b). *Kartläggning av hemlösheten och insatser för hemlösa 2017*. Arbetsmarknads- och socialförvaltningen i Malmö stad. ASF Rapport 2018. Malmö: ASF.
- Malmö stad (2018c). *Lägesrapport mars 2018*. Årlig uppföljning och analys av bostadsförsörjningen. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (2018d). *Frivilligorganisationer*. Hämtad 28 januari 2019 från: <https://malmo.se/Social---familjefragor/Hemloshet/Frivilligorganisationer.html>
- Malmö stads budget (2019). *Ansvar för ett Malmö som håller ihop*. Malmö: Malmö stad.
- Mayock, P., Corr, M. L. & O'Sullivan, E. (2011). Homeless young people, families and change: Family support as a facilitator to exiting homelessness. *Child & Family Social Work*, 16, 391–401.
- Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2006) Vad är socialt arbete? I: A. Meeuwisse, S. Sunesson, H. Swärd, (red.), *Socialt arbete: En grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Migrationsinfo (2019). *Hur många i Sverige är födda i ett annat land?* Hämtad 8 februari 2019 från: <http://www.migrationsinfo.se/fragor-och-svar/hur-manga-utrikes-fodda-sverige/hämtad>
- MKB (2019). *Om MKB*. Hämtad 12 oktober 2019 från: <https://mkbfastighet.se/om-mkb/>
- Montesino, N. & Jiménez Alvarez, M. G. (2019). Child migration: Historical and contemporary perspectives. I: E. Righard, & S. Trygged (red.), *Inequalities and migration: Challenges for the Swedish welfare state*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, A. & Estrada, F. (2003). Victimisation, inequality and welfare during an economic recession: A study of self-reported victimisation in Sweden 1988–1999. *British Journal of Criminology*, 43(4), 655–672.
- Nordström, M. (2000). *Känslan för platser: En jämförande utvecklingspsykologisk studie av barns och ungdomars värdering av fysisk miljö i Sverige och Frankrike*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Nyberg, E. (2012). Familjen med flyktningbakgrund: En globaliserande kraft i det svenska samhället. I: M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (red.), *Nätverksfamiljen*. 2 uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Näsman, E. (2012). *Barnfattigdom: Om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv*. Stockholm: Gothia förlag.
- Peczenik, A. (1995). *Vad är rätt: Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Stockholm: Norstedts juridik AB.
- Potter, J. (1996). *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.

- Pramling Samuelsson, I., Sommer, D. & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Radley, A., Hodgetts, D. & Cullen A. (2005). Visualizing homelessness: A study in photography and estrangement. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 15(4), 273–295.
- Rasmusson, B. (2006). *Barnperspektiv i den sociala barnvården: Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst*. Meddelanden från Socialhögskolan, 2006(2). Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Reason, P. & Bradbury, H. (2001). *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: Sage.
- Regeringskansliet (2003). *Fattigdom och människohandel: En strategi för bekämpning av människohandel genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete*. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Regeringskansliet (2014). *Konventionen om barnets rättigheter: Med strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*.
- Regeringskansliet (2017). *Slutrapport från den nationella samordnaren för den sociala barn- och ungdomsvården*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Richards, R. & Smith, C. (2006). The impact of homeless shelters on food access and choice among homeless families in Minnesota. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 38, 96–105.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 316–331.
- Rädda Barnen (2017). *En plats att kalla hemma: Barnfamiljer i bostadskrisens skugga*. Rapport 2017. Stockholm: Rädda Barnen.
- Rädda Barnen (2018). *Barnfattigdom i Sverige : Årsrapport 2018*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Sahlin, I. (1992). *Begreppet "hemlös": En kritisk granskning av använda definitioner*. Karlskrona: Boverket.
- Sahlin, I. (2017). Bostadsmarknad, bostadspolitik och hemlöshet. I: H. Swärd (red.), *Den kantstötta välfärden* (s. 157–192). Lund: Studentlitteratur.
- Salonen, T. (2012). *Befolkningsrörelser, försörjningsvillkor och bostadssegregation: En sociodynamisk analys av Malmö*. Malmö: Malmö stad, Kommissionen för ett hållbart Malmö.
- Samzelius, T. (2017). *En plats att kalla hemma: Barnfamiljer i bostadskrisens skugga*. Stockholm: Rädda Barnen.

- SCB (2018). *Kommuner med högst och lägst medelålder, 31 december 2017 jämfört med 31 december 2016*. Hämtad 25 januari 2019 från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/topplistor-kommuner/kommuner-med-hogst-och-lagst-medelalder-31-december-2016-jamfort-med-31-december-2015/>
- Schiratzki, J. (2013). *Föräldraansvar i välfärdsrätten*. Stockholm: Norstedts juridik AB.
- Shinn, M. & Weitzman, B. (1996). *Homeless families are different: Homelessness in America: A reference book*. National Coalition for the Homeless and Oryx Press.
- Skatteverket (2019). *Flytta till Sverige*. Hämtad 7 februari 2019 från: <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/flytta/flyttatillsverige.4.76a43be412206334b89800018617.html?q=flytta+till+Sverige>
- SKL (2015). *Den sekundära bostadsmarknaden*. Hämtad 28 januari 2019 från: <https://skl.se/samhallsplanering/infrastruktur/planerabyggabo/boendebostader/bostaderforalla/utanbostadhemloshet/sekundarbostadsmarknad.5065.html>
- Skolverket (2014). *Skrivelse om rätt till utbildning och annan verksamhet enligt skollagen till följd av EU-rätten*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skytte, M. (1997). *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Skåne stadsmission (2019). *Unga forum*. Hämtad 28 januari 2019 från: <https://www.skanestadsmission.se/verksamheter/unga-forum/S>
- Smith, C. & Richards, R. (2008). Dietary intake, overweight status and perceptions of food insecurity among homeless Minnesotan youth. *American Journal of Human Biology*, 20, 550–563.
- Socialstyrelsen. (2008). *Vräkningsförebyggande arbete: Stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010a). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010b). *Hemlöshet: Många ansikten, mångas ansvar genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009: Slutrapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2012). *Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011: Omfattning och karaktär*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2013). *Ekonomiskt bistånd: Handbok för socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2015). *Beaktande av barnperspektiv vid handläggning av ekonomiskt bistånd: En fallstudie av tre socialförvaltningar*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2016). *Hälso- och sjukvård och tandvård till asylsökande och nyanlända*. Slutrapport oktober 2016. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2017/1). *Hemlöshet 2017: Omfattning och karaktär*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2017/2). *Stöd för socialtjänsten i arbetet med att förebygga avhysningar*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen (2019). *Sociala skillnader i tandhälsa bland barn och unga*. Underlagsrapport till barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013. Hämtad 18 mars 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19101/2013-5-34.pdf>
- Sommer, D. (2012). *Barndomsspsykologi: Utveckling i en förändrad värld*. Stockholm Liber.
- Staaf, A. (2005). *Rättssäkerhet och tvångsvård: En rättssociologisk studie*. Lund Studies in Sociology of Law. Lund: Lunds universitet.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). (2002). *En systematisk litteraturöversikt*. Rapport nr 161. Stockholm: SBU.
- Stenberg, S. & Kjellbom, P. (2013). *Vräkta barn: Underlagsrapport till barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stenberg, S., Kjellbom, P., Borg, I. & Sonmark, K. (2011). *Varför vräks barn fortfarande?* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stevens, C. (2010). Exploring food insecurity among young mothers (15–24 years). *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 15(2), 163–171.
- Stigendal, M. (1999). *Sociala värden i olika sociala världar: Segregation och integration i storstaden*. Lund: Studentlitteratur.
- Stigendal, M. & Östergren, P. (2013). *Malmö väg mot en hållbar framtid: Hälsa, välfärd och rättvisa*. Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö.
- Stjärne, M. K., Fritzell, J., Brännström, L., Estrada, F. & Nilsson, A. (2007). Boendesegregationens utveckling och konsekvenser. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 14(2–3).
- SVT Nyheter (2013, 15 jan.). *Bris slutar använda begreppet barnfattigdom*. Hämtad 19 oktober 2019 från: <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/bris-slutar-anvanda-begreppet-barnfattigdom>
- SVT Nyheter (2018, 23 maj). *Ebba Busch Thor har bara delvis rätt om "no-go-zoner"*. Hämtad 16 november 2018 från: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ebba-busch-thor-kd-har-delvis-ratt-om-no-go-zoner>
- Swärd, H. (2005). Barn och hem: En röd tråd i den sociala barnavårdens historia. *Socionomen*, (4), 6–10.
- Swärd, H. (2014). Att förklara hemlöshet. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 81(1), 8–13.
- Swärd, S. (2016). *Barnkonventionen i praktisk tillämpning: Handbok för socialtjänsten*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Thomas, J. & Holland, S. (2010) Representing childrens identities in core assessments. *British Journal of Social Work*, 40(8), 2617–2633.
- Tykesson, T. (2001). *Bostadsmiljöer i Malmö, inventering: Del 1: 1945–1955*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne län och Malmö Kulturmiljö.
- Unicef (2016). *Fairness for children: A league table of inequality in child well-being in rich countries*. Italy: Unicef.

- Unicef (2018). *Barnkonventionen*. Hämtad 14 januari 2019 från: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full>
- Unicef (2019). *Barn i socialt utanförskap halkar efter i samhället*. Hämtad 14 augusti 2019 från: <https://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>
- Wallengen, H. (1994). *Hyresvärden: Maktrelationer på hyresmarknaden i Malmö ca 1880–1925*. Ystad: Bokförlaget Mendocino.
- Walsh, M. E. (1992). *Moving to nowhere: Children's stories of homelessness*. New York: Auburn House Westport, CT.
- Wennhall, I., Matsson, L., Schröder, U. & Twetman S. (2002). Caries prevalence in 3-year-old children living in a low socio-economic multicultural urban area in southern Sweden. *Swedish Dental Journal*, 26(4), 167–72.
- Werner, E. E. & Smith, R. (1982). *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*. New York: McGraw Hill.
- Wernesjö, U. (2014). *Conditional belonging: Listening to unaccompanied young refugees' voices*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Wesslén, A. (2000). *Tenagers and food: The impact of culture and gender on attitudes towards food*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Westerhäll, L. (2002). *Den starka statens fall: En rättsvetenskaplig studie av svensk social trygghet 1950–2000*. Stockholm: Norstedts juridik AB.
- Victor Tillberg, L. (2014). Kvalitetsjakten: Om professionalitet i välfärden. I: L. Victor Tillberg (red.), *Kvalitetsjakten: Om professionalitet i välfärden*. Stockholm: Premiss Förlag.
- Willis, P. & Trondman, M. (2000). Manifesto for ethnography. *Ethnography*, 1(1), 5–16.
- Wood, D., Valdez B., Hayashi, T. & Shen, A. (1990). Health of homeless children and housed, poor children. *Pediatrics*, 86(6), 858–866.
- Åström, K. (1988). *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: En studie av parallella normbildningsprocesser*. Akademisk avhandling. Lund: Lund University Press.

Offentligt tryck

- Prop. 1971:125. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*.
- Prop. 1967:100. *Angående riktlinjer för bostadspolitiken, m.m.*
- Prop. 1975/76:209. *Om ändring i regeringsformen*.
- Prop. 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*.
- Prop. 1997/98:82. *Europarådets sociala stadga*.
- Prop. 1997/98:119. *Bostadspolitik för hållbar utveckling*.
- Prop. 2002/03:1. *Budgetproposition 2003*.
- Prop. 2005/06:77. *Genomförande av EG-direktiven om unionsmedborgares rörlighet inom EU och om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning*.

Prop. 2006/07:38. *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.*

Prop. 2007/08:58. *Samordningsnummer och anmälan av dödfödd m.m.*

Prop. 2010/11:49. *Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun.*

Prop. 2017/18:186. *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Rörlighetsdirektivet. Direktiv 2004/38/EG.

SFS 1970:994. *Jordabalken.* Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1974:152. *Regeringsformen.* Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1980:94. *Bostadsanvisningslag.* Stockholm: Bostadsdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen.* Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2005:716. *Utlänningslag.* Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2008:34. *Lag om hälso- och sjukvård till asylsökande m.fl.* Stockholm: Justitiedepartementet.

SOSFS 2013:1. *Ekonomiskt bistånd.* Stockholm: Socialstyrelsen.

SOSFS 2014:4. *Om våld i nära relationer.* Stockholm: Socialstyrelsen.

SOSFS 2015:5. *Dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.* Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1935:2. *Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer.* Avgivet den 17 januari 1935 av Bostadssociala utredningen.

SOU 1945:63. *Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 1.* Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 1975:75. *Medborgerliga fri- och rättigheter.* Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.* Stockholm: Regeringskansliet.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn.* Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

SOU 2007:10. *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, ansvarskommitténs slutbetänkande.*

SOU 2017:112. *Ett fönster av möjligheter: Stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende.*

Domar

KRG 1992-17

KRG 5927-18

KRG 6818-16

KRSTH 6809-17

RÅ 1990 ref. 119

RÅ 2004 ref. 130

Internetkällor

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TBGlossary.aspx>

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fGEC%2f4759&Lang=en

ISBN 978-91 7877-046-5 (print)

ISBN 978-91-7877-047-2 (pdf)

ISSN 1650-2337

DOI 10.24834/ISBN.9789178770472

MALMÖ UNIVERSITY
205 06 MALMÖ, SWEDEN
WWW.MAU.SE